CEVAT HAKKI TARIM

TARİHTE

KIRŞEHRİ-GÜLŞEHRİ

VE

BABAİLER-AHİLER-BEKTAŞİLER

ÜÇÜNCÜ BASKI

YENİÇAG MATBAASI

İSTANBUL

1948

ÖNSÖZ

1938 yılında yayınlanan Kırşehir Tarihinin tükenişi ve aranışının verdiği ümit ve ve cesaretle geçen yıl Kırşehir Vilâyet Matbaasında yaptırdığım ikinci basımının bazı teknik sebepler yüzünden iliçine çıkamaz, perişan bir kılığa bürünüşü, şüphesiz, beni üzmekle beraber; sonradan ele geçen bir iki vesikanın yardımı ile yeni baştan tadil, tashih ve ikmallerle şu değersiz denemeyi hazırlamamıza fırsat vermiş oldu. Gene mevcudu kalmıyan, tarihimizde geçen coğrafya adları, eski eserler ve âşiretler, ilçeler hakkında bilgiler veren Kırşehir Tarih-Coğrafya Sözlüğünü de ayrıca bastırmak başlıca emelimizdir.

Kırşehir gibi, yardımcı ve aydınlatıcı vasıta ve kaynaklardan mahrum bir yerde tekel, yarımyamalak bilgi ve belgelerle e s a s l ı v e m ü k e m m e l bir tarih yazılamıyacağını takdir buyuran âziz okurlarımızın noksan ve hatalarımızı müsamaha ile karşılayacaklarını umarız. Esasen biz, malzeme ve dökümanlar toplanıp mütahassıs ellerde işlendikten sonra ilmî değerde terkibî eserlerin vücude getirilebileceği kanaatindeyiz. Sunduğumuz şu deneme, beklediğimiz Kırşehir Tarihi'ni yazacaklara, bir fihrist vazifesini görebilirse, bu toprağın fâni insanı için ne büyük sevinç!

Kırşehir : 14/7/1948 C. H. T.

Tarihte Kırşehir

Orta Anadolunun yayla bölgesinde, Kızılırmakla Delice çayının kolları arasında, eski kervan yollarının üzerinde bulunan Kırşehir ilinin çağlar boyunca insan topluluklarına barınak olduğu: dört çevresini saran inler, mağaralar [1], kaleler, köprüler, örenler, yollar, kervansaraylar, kaplıcalar, toprağın altında ve üstünde rastlanan san'at eserlerinden, hâlâ yaşıyan yer adlarından bellidir. Zaman ve asırların akışı içinde birbiri üstüne yığılan katların derinliklerinde uyuyan milletler ve medeniyetlerin hüviyetlerini aydınlığa çıkartmak, şüphesiz, ilmin ışığı altında yapılacak metodlu ve sabırlı kazılar ve araştırmalarla ancak mümkün olabilecektir.

Etiler'in Akuva Saravena yani suşehri, Yunanlılar ve Romalılar'ın Chamanen, Mokissos, Parnassos, Bizanslılar'ın Jüstinianopolis [2], Selçuk-

---

[1] İnler, mağaralar ve höyükler hakkında kitabımızın ikinci cildinde bilgi verilecektir.

[2] «Kadim çağda Kırşehir ve dolaylarına ait araştırmalar bilhassa Ramsay tarafından The Historical Gerography of Asia Minor adlı kitabında yapılmıştır. Eser, görüş bulanıklığının bir örneğidir. Ruge'nin Real Enzyklopedie für Altertumswissenschaft'ında (kadim çağ ilminin gerçek ansiklopedisinde) Mokissos başlığı altında 1932 yılı çıkmış olan etüd okadar derin değildir. Etüd, müellifin tarihî coğrafya meselelerini beceremediğini gösteriyor. Kırşehir havalisine Yunanlılar tarafından Chamanene adı verildi. Mokissos, Parnassos ve Dorra kentleri bu havalide bulunuyorlardı. Bu üç yer adının şekilleşmesi, çok eski, ihtimal kalkolitik (bakırtaş) devrine ve en geç bakır çağına ait soneklerin bahis konusu olduğunu gösterir. Eti kaynaklarında, bu üç isim henüz bulunamadı.»

«Kırşehir nevâhisine dair ilk coğrafya haberleri, Roma'nın son devirlerinden kalmadır. O vakitler Kırşehir, başkenti Kayseri olan Kapadokya eyaletine mensuptu. 371 yılında Kayser Valens, Kapadokya eyaletini iki kısma böldü: Kırşehir, başkenti Tyana (bügünkü Bor) olan ikinci Kapadokya (Capadocia secunda) eyaletine düşüyordu. Kayser Justinianus zamanında üçüncü bir bölünme oldu; Justinianus, üçüncü Kapadokya (Kapadokya tercia) eyaletini kurdu ki bunun başkenti Justinianopolis adına çevrilen Moksissos idi. Fakat öyle görünüyor ki, (ihtimal biraz daha sonra) ikinci Kapadokya eyaleti kaldırılmış ve Mokissos (hemen eski ismini tekrar alarak) ikinci Kapadoky'nin merkez noktası haline getirilmişti.»

«Mokissos'un yerine dair kesin bilgi veren kaynak, Bizanslı müellif Proco-

luların bir ara Gülşehri adını verdikleri bozkırların kuru ve çatlak bağrında gözlere ve gönüllere huzur veren bu yemyeşil şehri: eski İstanbul - Bağdat caddesi üzerinde, Ankara'nın 185 kilometre güneyinde Kervansaray ve Baranlı dağlarının karşılıklı bir boğaz hâlinde darlaştırdığı vâdinin 20 Km. göğsünden süzülüp akan, 25 Km. sonra Kızılırmağa dökülen Kılıçözü; 4

---

pius'un yapılar üzerine yazdığı eserin: 5 inci kitabının 4 üncü faslındaki malûmattır. Orada şöyle deniliyor: Ova içinde bulunan Mokissos kalesi harap olmuştu. Bunun üzerine Justinian eski kalenin batı tarafına düşen çetin, fevkalâde sarp ve bir saldırgan için erişilmez olan arazide yeni bir meskûn yer bina etti. Ramsay, ulaştırma durumuna dair umumî mülâhazalara dayanarak, ve keza Procopius'un verdiği bu malûmat Kırşehir kalesinin bulunduğu yeri göstermiş olsa gerektir. Kanaatına vararak, Mokissos'u Kırşehir'le aynileştirmiştir. Lâkin bu aynileştirme «idantifikasyon» lehine ağır basan bir başka mülâhaza daha var: Kırşehir havalisinde çok defa Therma adlı bir yer bahis konusu olur. Bu bilhassa «Boğazköye yakın» Tavium'dan Kayseriye gidecek yolu gösteren bir seyahat rehberinde görülür. İşte Ramsay Therma'yı Kırşehir'le bir tutuyor. Doğrusu, Boğazköy'den Kayseri'ye yapılacak bir seyahatta niçin Kırşehir üzerinden dolaşan yolu seçmek icap edeceğini bir türlü aklım almıyor. Bana öyle geliyor ki, Thermaya daha yakın ayniyet «idantifikasyon» gösteren yer bugünkü Terzili Hamam'dır; halbuki Ramsay ona başka bir yeri, yani: Aquae Saravenae'yi aday gösteriyor. Kırşehir'de maden suları bulunduğu, Procop'un verdiği malûmattan dahi meydana çıkıyor. Aklımın erebildiğine göre, bu dahi gene Therma ile Mokossos'u aynileştirmek için yeter bir dayanak noktası değildir.

«Bu sonuncu noktayı ancak takviye edici bir vesika diye ele aldığımız takdirde dahi, Ramsay'ın Mokissos'u Kırşehir'le aynileştirmesi bana gayet kabule değer bir faraziye gibi geliyor. Kipert, Ramsay'e katılıyor. Ruge ise bilâkis şüphede kalıyor. Ve, Kırşehir'in bulunduğu yere dair bütün bildiğimiz şey, sadece onun kayseri batı kuzeyine düşen Halyas «Kızılırmak» havalisini gösterdiğinden ibarettir, diyor.

«Ankara - Kayseri caddesi Roma zamanında henüz Kırşehir'den geçmiyordu. O vakitler henüz Kızılırmağın iki defa geçilmesinden sakınılıyordu.

«Chamenene'in öteki yerlerine gelince, Parnassos kenti, Mortmann tarafından Kırşehir'le aynileştirildi. Ramsay ise, Parnassos'un Kızılırmak üzerinde bulunduğunu isbat ediyor ve ona tam Kırşehir batısında ve filhakika ırmağın batı kıyısında bir mahal farz ve kabul ediyor. Kırşehir'den akıp geçen çaycağızın Kızılırmağa katıldığı yere, Ramsay önemli Nyassa kentini yerleştiriyor. Yukarıda anılan Dorra'yı «başka adı ile Odoğra» yı, Ramsay, Mucur yahut Hacıbektaş semtine yerleştiriyor. Nihayet, Chamannene'de Zama adlı bir yer daha var ki, Ramsay'e göre aşağı yukarı Kırşehir ile Yerköy arasına düşüyor. En sonra gelen Andraqua yahut Andrapa ise, Parnassos'un on iki mil kuzeyine ve Gadia yahut Galia da, Andraka'nın dokuz mil kuzeyine geliyor.

«Şimdi aklıma geliyor: Hattâ Plinus'ta rastlanan ve Chamannene diye anılan havali adı, acaba Kırşehir'e giden otomobil yolunun ikiye ayrıldığı noktada bulunan bugünkü Kaman kasabasının adı olarak kalmış olamaz mı? her halde bu mahallin bir höyüğünde yahut bir eski meskûn yerinde araştırma yapılması gerekiyor.» [Prof. Benno Landsberger.]

Km. batısında sıra lanan Obruk, Çukurçayır, Akbayır, Şalgösteren - Şehit gösteren sırtlarından beslenen Hılya - Hırla ve Terme ılıcaları; 7 Km. doğusunda Kındam tepelerinden çağlayan Ökse ve Kılıçcı çayları ve bu gümüş kolların sardığı atlas dekor içinde Ipsallaz, Illelz, Garipler, Değirmenderesi, Çaydeğirmeni, İkizarası, Üçgöz, Büngüldek, Öz ve Dinek bağlarından büngül büngül kaynayan billûr gibi sular yaratmış ve işlemiştir.

İlk çağlarda kurulan şehirlerin karakteristik vasıflarını bağrında toplayan Kırşehir'in tam göbeğinde Kılıçözü çayının kıyısında yükselen Höyük-Kale [3]: Birbirine bakışık bir dizi halinde ufuklara uzanan höyükler ve yolları, çevresinde kurulan mahalle ve mabetleri, pazar ve panayırları, arasta ve bedestenleri gözetler ve korur. 10 Km. kuzyindeki Cemele kalesi, Kervansaray, Baranlı ve Naldöken savunakları; 7 Km. batısında sırtını aşılmaz Kurtbeli'ne dayamış Demirkapı geçidi; gene 7 Km. doğusunda, Kırşehir - Kayseri şosesi üzerinde Gölhisar surkapısı; 10 Km. batısında Emirburnu, Sevdiğin höyüğü; daha gerilerinde Yağmurlu, Kulbak [4],

---

[3] Kasabanın göbeğinde, Kılıçözü çayının kıyısında bulunan höyüğe halk, kale demektedir. Yüksekliği 35, kutru 200 - 250 metredir. «Kalede evi, Kındam'da bağı olmayana kız verilmez» riyavetine göre vaktiyle daha geniş olduğu, üzerinde evler bulunduğu anlaşılmaktadır. Nitekim 40 - 45 yıl önce şimdi talelbe pansiyonu olan binanın temeli kazılırken insan kafa tası ve kemikleri, büyük küpler ve tuğlalar, on yıl önce de tepeye çıkmak için yol yapılırken kantar kabağı şeklinde Eti eseri olduğu söylenen bir vazu bulunmuştur. Aziz İsterabadî'nin Bezmürezim adlı kitabında Kadı Bürhaneddin'in rakibi Osmanlılar'a karşı tamir ettirdiğini mübalâğalı bir şekilde yazdığı bu kalenin dış sur kapılarından birisinin kasabanın yedi kilometre doğusundaki Gölhisar'da, diğer kapısının da dört kilometre batısında Çukurçayır ile Şal gösteren arasında Demir kapı denilen mevkide olduğu bazı kalıntı, ve rivayetlerden belli olmaktadır. Halen üzerinde Alâeddin camii, ortaokul ve talebe pansiyonu binaları bulunmakta olan bu tepe şehre özellik veren tarihî eserlerdendir.

[4] Kulbak — Kasabanın 25 kilometre batı-güneyinde bir öz haline uzanan Sıdıklılar çayının hâkim bir noktasında, Sıdıklı karşıoba köyünün üzerinde tabiî bir höyük halinde yükselen tepenin yamacında bulunan örene Kulbak adı verilmektedir. Caca Bey vakfiyesinde bu ad geçmektedir.

«Kulbak, Türkten bir zahidin adıdır. Balasagon dağında oturan bu zat, elile kayalar üzerine yazı yazardı; beyaz taş üstüne yazdığı kara, kara taş üstüne yazdığı beyaz gözükürdü. Bu Tanrı kulunun eserleri kıyamete kadar baki kalacaktır.» (Divan-u Lûgat-it Türk. C: 1, S: 394).

Burada bir bina harabesi vardır. Yakın zamanlara kadar ayakta duran bu binanın taşlarını Kızılırmağın öbür yakasındaki Koçhisar ilçesine bağlı Çıkınağıl halkı götürerek cami inşaatında kullanmışlardır. Ayaklarına ve kemerlerine göre burasının üstü kubbe ile örtülü, yanları açık bir köşk olduğu sanılmaktadır. Nezareti çevresine giren manzara seyrine doyum olmayacak kadar güzeldir. Yüz, yüz elli metre eteklerinden Sıdıklılar çayı akmakta olduğu gibi, yanı başındaki kayalar arasından Kulbak çayı da beyaz köpüklerle kaynamaktadır. Bu binaya son-

Ömerhacılı, Selân uç kaleleri, güney batısında Kabasakal, Gövler; güneyinde Koocatepe ve 15 Km. gerisinde Kızılırmak dış güvenini sağlar.

12 kilometre batısındaki Karakurt kaplıcasının vaktiyle kasaba kenarında olduğu yolundaki rivayetler; bu civarda tek bir kaya üzerindeki yazıdan Eti kırallarından birisinin oğluna ait saray bulunuşu, diğer eski eserler; Kasaplar, Demirciler deresi gibi yer adları Kırşehir kasabasının kuruluş yeri, eskiliği ve genişliği hakkında bize aydınlatıcı bir fikir verir. Hacıbektaş Velâyetnâmesinin de panoramasını çizdiği gibi:

Ol vakit Kırşehri ulu şehirdi
Orta yerinden geçen hem nehirdi
On sekiz bin derler evi var idi
Burcu bârûçevresi hisar idi..

KIRŞEHRİ ADI :

Aşağıda ayrıca üzerinde duracağımız H. 290 tarihli Hacı Tura oğlu Şah Mehmed vakfiyesinde K ı r ş e h r i adı geçtiğine göre Abbasiler devrinde Darülcihad Anadolu'ya akın eden ve bu topraklarda yerleşen Türk kütleleri tarafından verildiği sanılmaktadır. Bazı tarih meraklısı hemşehrilerimiz Tevrat'ta Kırşehri isminin geçtiğini söylemekte iseler de biz rastlıyamadığımız için bu hususta bir şey deyemiyeceğiz; ve buna pek te ihtimal veremiyoruz. Eski kayıtlarda K i r ş e h r i imlâsında yazıldığı için biz de kitabımızın başında bu tarihî şekli muhafaza etmeyi uygun bulduk.

---

radan bir mihrap yapılarak Mescide çevrilmiştir.

Kulbak çayının biraz ilerisinde kırmızı bazalttan yapılmış bir insan heykeli gibi yükselen kayanın her iki yönünde bir nöbetçinin ayakta serbestçe duracağı genişlikte oyulmuş nöbetçi yerleri vardır. Burada yerleşen iki nöbetçi bütün alanı güvenle gözetliyebilir. Kayanın alt tarafında bir takım askeri alabilecek tarzda oyulmuş bir koğuş vardır. Duvarlardaki oyuklara ve içinden sızan sulara bakanlar burasının hıristiyanlara mahsus kutsal ayazmalardan birisi olduğunu söylemektedirler.

Bu harabenin önünde bir sur olduğu, hâlâ kalıntıları gözüken temellerden anlaşılmaktadır.

Bu binanın sırtını verdiği tepe 100-150 metre yükseklikte tabiî bir höyük durumundadır. Bu tepenin üzerine ince bir çılgadan atlarla güç çıkabildik. Üzeri oranlama 300 dönüm gelir. Vaktiyle burada binalar olduğu duvar temellerinden, tuğla ve künk kırıklarından anlaşılmaktadır.

Tepenin dört bir yanı tabak gibi açık, hiç bir taraftan çıkılmıyacak bir halde sarp ve yalçındır. Kızılırmak beş kilometre güneyinden akmaktadır. Doğu kuzeyinde Yağmurlu, kuzeyinde Yedikardeşler, güneyinde Selân kalesi, batısında Aliöllez dağı, tam yamacında Sevdiğin höyüğü gözükmektedir. Bu durumlara göre burasının bir kale veyahut uc komutanlarının oturduğu bir karargâh olduğu hatıra gelmekte, Sıdıklı karşı oba köyündeki barut imaline mahsus kalhane de bu ihtimali kuvvetlendirmektedir. Bu civarlarda eski paralar da çıkmaktadır.

Hacı Turaoğlu Şah Mehmet Vakfiyesi

Kırşehir'in eski ailelerinden Hacı Çakır oğlu B. Ömer Köker'in elinde bulunan Şah Mehmed Bin Hacı Tura vakfiyesi gerek tanzim tarihi, gerekse içinde geçen şahıs ve yer adları bakımından gerçekten üzerinde durulacak bir önem taşımaktadır. Bilhassa Kırşehri adının geçişi daha çok dikkati çekmektedir.

Hicretten 290 yıl sonra yazıldığı başındaki kadıların tasdikından, altındaki şahitlerin şehadetinden anlaşılan aslı arapça bu vakıfnâme özetine göre: «Masabakta zikrolunan mezrea Hacı Tura'nın milkidir ve hakkıdır, hattâ şu vakfın suduruna kadar Allah için tahtı tasarrufundadır. Maahâzâ Kırşehirde kâin Taraz [1] dedikleri karyede çağrılan ve karyede bulunan mezreadan nısfı şayiinin cemiisi ve nısfı bakinin altıda biri olarak herbelâdan muhafaza olundu (bundan sonra 12 den meselenin izahı yapılmaktadır). Adına vakfedilen Şah Mefharünnisa; Mevlânâ Seyid Mehmed'in zevcesi Şah Paşa'nın sulbiye (yani kendi neslinden, zürriyetinden) kızıdır. Bu arazi-i

---

[1] Taraz, orta Asyada İran ile Turan arasındaki iki ticaret yolunun birleştiği noktada bulunan bu eski ve tarihî şehire Bizans ve Çinliler Ta-lu-s, Araplar Tıraz derlerdi. Taraz hudutlarından Farab'a kadar uzanan bu arazide Oğuzlar, Karluklar ve Çiğil Türkleri otururlardı. Talas'ta denilen Taraz: bağları, bahçeleri, gümüş ve maden ocaklarile meşhur, mamur ve müstahkem bir şehirdi. Hattâ Araplar Türklerin güzelliğinden bahsederlerken Tiraziye Türkleri diye tasvir ederlerdi. Bu kelime arapça lûgata da «güzellik» mânasına girmiştir. Taraz havalisinin nasıl münkariz olduğu ve medeniyetinin nasıl çöktüğü hakkında İbni Fadalan geniş bilgi verir. Türkler'in müstakbel mukadderatını tayin eden hâdiselere sahne olması bakımından da Talas-Taraz, önemli bir yerdir. Emevîler'in kanlı zulümlerinden müteessir olan Türklerin Horasanlı Ebu Müslim'in başı altında hazırladıkları ihtilâl hareketleri bu sahralarda alevlendiği gibi, M. S. 751 yıllarında Türklerle Çinliler arasında vukua gelen meydan muharebesi Talas-Taraz suyu kenarlarında Türkler'in zaferile sona erince Türklerin batıya doğru dönmelerine, Abbas oğulları hükûmetinde hâkimiyet ve idareyi ellerine almalarına ve toptan islâmiyeti benimsemelerine ve bu uğurda bayraktarlık yapmalarına âmil olmuştur. — Fuad Köprülü: Türk Edebiyatında İlk Mutesavvifler. Zeki Velidi: Tarih Kongresi Zabıtları. H. Namık Orkun: Eski Türk Yazıtları. T. T. T. Kurumunun yayınları. —

İşte Kırşehir'deki Araz-Taraz, Kayseri'deki Talas akıncı Türklerin Anadolu'ya armağanlarıdır. Bu arazi içinde Karlı-Karsadur adında da yerler bulunmaktadır.

mevkufe bir kıt'a arazi ki Kemaleddin demekle maruf ve müştehir olduğu için hududunu beyandan müstağnidir. Bundan sonra oğul evlâdına, nesilden nesile, batından batına vakf-ı sahih-i şer'î ile vakfolundu. Şu hâle nazaran bildirilen şartları hâiz zevâta vakfedilen arazinin hududu beyan olunur ki: Gündoğusu Selemencik karyesi, yol ve Kındırapınar'ı - ki Pınarağzı denmekle maruftur. - Sağ tarafı Borkaya ve sol tarafı Çalıkavak ve poyrazı Gedemenbeli'dir. Gedemenbeli'nin sağ tarafı Çıralıgedik, sol tarafı Malörenbeli ve nişanları üç tepedir. Günbatısı Akçaviran'dır. Arazinin diğer kıtasının hududu beyan olunur ki: Sağ tarafı Çakırlı ve sol tarafı Taşocağı ve kıblesi Yassıöyük ve sağ tarafı Kervanyolu ki nişanı tepeye muttasıldır, sol tarafı Akbor, Kerkeskaya'dır. Yani bu zikrolunan arazinin cümlesi yarı bölünmemiş (nısfuş-şayia) hisseye muhtastır; yani kalan yarının altıda birisi - ki huduttan, hukuktan, tevabiden, levahikten ve nehr-i carinin (ırmak dediğimiz kasabanın ortasından geçen Kılıçözü çayı — C.T.) dahilinde bulunan subasar arazi ve nehricârînin haricinde bulunan kıraç arazinin umumu ve hususu ve bu arada mevcut bulunan bağ ve bahçenin hepisi ve nehricârînin gündoğu ve günbatısı her iki tarafa muttasıl olmakla beraber mezkûr hudutların umumu ve husus ile beraber cümlesi vakfolundu. Ve üzerine vakfolunan Mefharünnisa binti Şah Paşadır. Ve Kızılenis namiyle müştehir olan arazinin yarısı ve mezkûr Kuşdilli namiyle ünlü arazinin kalan yarısı Mefharünnisa olan Şah Paşa'nın kızının hassaten hakkıdır ve mütebakisi de mezkûr Şah Seyid Mehmed içindir. Ve bu arazinin hududunda tekrar tariften müstağnidir -ki zira açık olarak bilinmiştir- Vakf-ı sahih-i şerî ile vakfolundu -ki: Gündoğusu tarîk-ı âm ve günbatısı Hendekhisar'dır. Ve kıblesi Kuşdilile maruf arazidir ve şu hudutların cümlesi kasabadır ve kasaba derununda bulunan arazinin hududunun kıblesi ve gündoğusu ve poyrazı umuma ait yoldur ve günbatısı kalenin etrafıdır. Yani bu arazinin cemisinin hududu Ahi İbrahim'e muttasıldır. Gündoğusu ve kıblesi İbnibarın ki Irmak kenarıdır ve günbatısı umuma ait yoldur.

⁂

Bundan sonra mevkufatın kimlere ve nasıl vakfedileceği bildirilmektedir. Şahit künyeleri arasında geçen «Mevlâna Durmuş Bin Ali, Durmuş Bin Alembeyi, Ahmed Bin Türkmenbeyi, İshak Bin Halil Fakih, Mustafa Bin Abbas Fakih, Mustafa Bin Merambeyi, Hasan Bin Abbas Seyid Mehmed Bin Murtaza, Ali Fakı Bin Ebül-Abbas» isimleri de dikkate şayandır. Seyid Mehmed'in babasının adı da Murtaza olduğu anlaşılmaktadır.

Bay Köker'in ceddi Hacı Tura'ya ait olduğunu söylediği Şecerenamede — emsalinde olduğu gibi — soy halkaları tam ortada büyük daire içindeki Ahmed Geylânî - Ceylânî'ye bağlandıktan sonra teselsül eden halkalar on iki imam, dört halife ve Hazreti Peygamberden sonra tâ Âdem'e kadar

uzatılmakta ise de, bu bağlantının manevî yol yönünden olduğuna şüphe yoktur. Taşıdığı ada göre (Tura) nın soy kaynağını Orta Asyalar'da, Türkistan ellerinde aramak daha doğru olur.

Vakfiyenin yazılış tarihi olan H. 290 ile içinde Kırşehiri adının geçişi bizi düşündürmekte ise de Hacı Tura'ya ait bu arazi hudutları içinde Keylik adıyla anılan mahaldeki Karlu - Karsadur, diğer adıyla Bayat yer adlarının geçişi, dikkatimizi, Abbasî Halifelerinden Mutasım ordulariyle en büyük rakibi olan Şarkî Roma İmparatoru Teofilos kuvvetleri arasında 824-829 Milâdî yıllarında Ankara önlerinde vukua gelen savaş üzerine çekmektedir.

Tarihlerin haber verdiğine göre Teofilos yüz bini mütecaviz bir kuvvetle tecavüze, Kabodokya'yı istilâ, şehirleri, köyleri tahrip, insanları imhaya başlamıştı. Mutasım, bu müthiş saldırıya karşı koymak için Türklerin kahramanlığına müracaat etti. Esasen Mutasım Bağdat şehrinde Türk ordusu için Samra'yı tesis etmişti. Ordu gibi idare de Türklerin nüfuzu altında idi. Türk komutanları idaresinde Karluk ve Oğuz boylarından kurulan ordu, Anadolu'yu çiğneyen Teofilos'u Ankara önlerinde feci bir hezimete uğrattı. Sakarya kıyılarına kadar ilerleyerek oralarda yerleşti.

İşte Hacı Tura'nın bu ordu ile gelen âşiret beylerinden, veyahut da ordu içinde bulunması mutad şeyhlerden birisi olduğu anlaşılmaktadır. Kalede Alâeddin camiine taşıttırılan taşlar arasındaki H. 735 tarihli «Hacı Tura bin Süleyman» ibaresini taşıyan mezar taşı gözönüne getirilirse H. 290 tarihli vakfiyenin bu zatın dedelerinden birisine ait olduğu anlaşılmaktadır. Netekim Tapu Umum Müdürlüğündeki kayıtlara göre Taraz karyesinin temessük tarihi H. 890 defter-i atika mülk kaydı 963 tarihinde vaki olmuştur. Bu arazi gelirinin altı hissede beş hissesi Sivas'ta medfun Abdülvahap Gazi'nin çocuklarının iaşesine tahsis edilmiştir. Bunlar, sonraları o zamanlar Hacı Bektaş'a bağlı olan Salanda köyüne göçetmişlerdir.

⁂

Bu arazinin aynı zamanda Kemaleddin adiyle anılışı, yukarıda bahsettiğimiz Keylik mezreası gelirinin Cemele kalesi dizdarlarına, kaledeki Alâeddin camii ile Şeyh Süleyman, Ahievran, Âşıkpaşa zâviyeleri hizmetlerine tahsis edilişi, Hacı Tura vakfiyesinde geçen Şah Paşa adı, Osmanlı beyliğinin kuruluş günlerine ait olaylara ve bu devlet idaresinde vazife alan şahsiyetler üzerine de dikkatimizi çekmektedir. Bilindiği gibi, bu beyliğin kuruluşunda Oğuz Türkmenlerinin, başlarında bulunan Ahiler ve Bektaşiler'in mühim hizmetleri ve rolleri olmuştur. Osman beyin rüyasını müjdeleyen, kaynatası olan, maddî ve manevî yardımlarda bulunan Edebalı Kırşehirli ve Ahi şeyhlerindendir. Edebalı gibi çocukları da bu yeni devlete

canla başla hizmet etmişlerdir. Bilhassa Orhan Beyin ilk zamanlarında vezir olan Alâeddin Paşa Ahilerdendir ve babasının adı da Kemaleddin'dir. Kaledeki Alâeddin camiinin de bu zat tarafından inşa ettirildiği sanılmaktadır. Taraz - Kemaleddin arazisi içinde bulunan Keylik mezreası hasılâtından Alâeddin camiine tahsisi bu sanımızı teyit eder. Gene Orhan devrinde vezir olan Nizameddin Ahmed Paşa, Edebalı'nın oğlu Mahmud'un oğludur. Bir de Nizameddin Ahmed Paşa'dan sonra vezir olan Hacı Paşa ile Hacı Tura oğlu Mevlâna Seyid Mehmed'in zevcesi Mefharünnisa'nın babası Şah Paşa'nın ayni şahıslar olduğu kanaatındayız. Kaledeki mezar taşları arasında bir de Hacı Hatun adına rastlanmaktadır. Tarihler, İkinci Murat devri ricalinden Kırşehirli Şihabeddin oğlu Şeyhi Paşa ile Timurlenk Anadoluda iken iki defa nezdine sefaretle gönderilen kadıaskerlik ve vezirlik yapmış Kırşehirli Beyazıt oğlu Şeyh Ramazan Paşa'dan bahsederler. Bu devlet ricalinin Hacı Tura neslinden ve Ahi mensuplarından olduğu hatıra gelmektedir. Hacıbektaş dergâhı Meydanevi kapısında bulunan 769 tarihli kitabede «Melik-i Meşayih sülâle-til Evliya Ahi Murad» tâbirinin geçişi, o zamanlar Osmanlıoğullarının Kırşehir'e verdikleri önemi, Ahilerle Bektaşiler arasında ayrılık gayrilik olmadığını gözlerimiz önünde canlandırır.

Anadoluda İslâm-Türk Egemenliği Tarihinde Kırşehir

Etiler, Etiler'den sonra Frikyalılar, Gasgaslar, Yunanlılar, Romalılar ve Bizanslılar'ın idaresinde bulunan Kırşehir ve dolaoylarında zaman zaman Alan, Kelt ve Kumanlar gibi, Türk soyundan kavimlerin gelip yerleştikleri hâlâ bu adları taşıyan yerlerden, bu milletlere ait elde edilen san'at eserlerinden anlaşıldığı gibi, dokuzuncu ve onuncu yüzyıllardan itibaren de Oğuz ve Karluk boylarından bir çok âşiretlerin mevki aldıkları Orta Asya menşe'li Taraz, Karlı, Karsadur, Kulbak, Caruk, Çu, Çungarya, Keş, Kaş, Bayat, Bayındır, Kongur, Büğdüz, Kıyan, Özbek, Erbek, Balbal, Yuğ... gibi, coğrafya ve kültür adlarından, vesika ve eserlerden sabit olmaktadır.

1071 yılında Malazgirt'te büyük Selçuk hükümdarı Alp Arslan'la Bizans İmparatoru Diyojenis arasında vukua gelen ve tarihin seyrini değiştiren büyük zaferden sonra Kutulmuş oğlu Süleyman ve hâleflerinin merkezi Konya'da olmak üzere kurdukları Anadolu Selçuklular devleti idaresinde sayılı şehirler arasında bulunan Kırşehir; ikinci Kılıç Arslan, eski bir geleneğe uyarak ülkesini on bir oğlu arasında taksim ettiği zaman Ankara ile beraber Muhyiddin Mesud'un payına düştü. 566-1190. Fakat, Tokat'ta hüküm sürmekte iken Konya'yı ele geçiren Rükneddin Arslan, Mesud'u Ankara kalesinde iki üç yıl kadar muhasara ettikten sonra Ankara'yı zabıt, Muhyiddin'i iki oğlu ile beraber idam ettirmişti. 600-1204.

Kardeş geçimsizliklerinde elden ele geçen, yol uğrağı olması dolayısiyle kanlı savaşlara sahne olan Kırşehir, yukarıda da yazdığımız gibi 625 yılında Mengücük oğullarından Muzafferüddin'e timar olarak tahsis edildi. Esasen âlim ve fazıl bir insan olan Mengücüoğlu, Gülşehri adı verilen yeni timarını, vücuda getirdiği eserlerle gerçekten bir gül ve kültür şehri mertebesine yükseltti.

Gene İbnibibî'den öğrendiğimize göre [Anadolu Selçukî Tarihi. M. N. Gençosman tercemesi. S: 226] 25 Haziran 1243 te Sivas'ın 60 Km. kadar şarkında Kösedağı'nda Moğol ordulariyle Selçuk orduları arasında başlayan kanlı savaş, Keyhüsrev'in mağlûbiyetiyle neticelendikten, Selçuk Sultanı, Moğol kumandanı Baucu'ya her yıl vergi vermek suretiyle Moğolların himâyesine girdikten sonra Kırşehir, Moğol ordularının yaylak ve kışlağı

haline gelmişti. Bu ordular Malya ovasında barınırlardı. Bir ara, Moğol Kaanı tarafından Pervâne Muiniddin'in babası Sahib Mühezzibüddin'in vefatı dolayısiyle — Rum vezirlerinden o zamana kadar hiç birisi hakkında gösterilmemiş bulunan bir teveccüh eseri olarak — Kırşehir emâreti rütbesini vezirlik menşuru ile birlikte Sahib Şemseddin'e göndermişti.

Moğolların Anadoluya tayin ettikleri valilerin ağır zulümleri, Selçuk memurlarının idaresizlikleri, artık, çekilmez bir hale gelmişti. Bu tarihlerde Kırşehir beyi olan, Moğollara karşı uzlaştırıcı bir siyaset güden Nureddin Caca Kırşehir'i nisbeten huzur ve sükûna kavuşturmuş, Caca Bey Heyet medresesini kurmuş, ilmi ve âlimi korumuştu.

Anadolu beylerinden Hatıroğlu Şerafeddin Mesud ve kardeşleri Karaman oğullarile birlik ederek Moğol belâsını kökünden sökmek için teşebbüse giriştiler, hattâ Mısır Sultanı Beybars'a elaltından haber yolladılar; çünkü Memlûk Sultaniyle putperest olan Moğollar arasında dinî bir nefret vardı. Beybars, Anadolu'daki bu durumdan faydalanmak amaciyle Moğollara harp açtı. H. 676 baharında büyük bir ordu ile Şam'dan Anadolu üzerine harekete geçti. İlhan komutanlarından Toku ve Todan Kırşehir kışlağından Elbistan'a doğru yollandılar. Muiniddin Pervâne ve Kırşehir Beyi Nureddin Caca da Tacik ve âşiretlerden birleşik kuvvetle Selçuk Sultanına mülâki oldular. Elbistan ovasında Beybars'ın ordusuyla karşılaşan Selçuk ve Moğol askerleri ağır bozgunluğa uğradılar. Muiniddin Pervâne Sultan Keyhüsrev'i de alarak Tokad'a çekildi. Beybars, Kayseri'ye geldiği zaman, kendisine yardım adancında bulunan Anadolu beylerinin birer köşeye gizlendiklerini gördü; hiç bir kimse davetine icabet etmedi. Kayseri'de on gün kadar kaldıktan sonra memleketine döndü, bir çok Anadolu bey ve komutanlarını tutsak olarak götürdü. Bunlar arasında Nureddin Caca ve kardeşi Siracüddin İsmail da vardı.

Giyaseddin Keyhüsrev M. 1283 te İlhan'ın emrile idam olunduktan sonra, yerine ikinci Gıyasüddin Mesud geçirildi. Anadolu acıklı bir durum içinde kıvranıyordu. Hattâ Moğolların Anadolu'ya tayin ettikleri valiler bile kendi hükümdarlarına karşı isyan etmekten çekinmiyorlardı. Anadolu Türkmen beylerinin müzaheretiyle ayaklanan Baltuğ; Mahmud Gazan tarafından gönderilen Kutluğ Şah komutasındaki ordu ile Kırşehir yakınlarında zorlu bir savaşa tutuşmuşlardı. Bu yüzden de bir çok masum Anadolu insanını kılıçtan geçirdiler.

Bu iç ayaklanmalar karşısında Selçuk devleti için için çökerken, Moğolların nüfuz ve hâkimiyeti de yavaş yavaş kırılmağa, halk yer yer istiklâlini ilân eden Türkmen beylerinin sancağı altında oymak oymak birleşmeğe başladı.

Bu karışık ve karanlık devirlerde Kırşehir; Selçukluların enkazı

üzerinde kurulan Ertenalılar, Karamanlılar, Dulgadir ve Osman oğullarının eline geçmiş, mütegallibe ve müfsidlerin [1] ayakları altında çiğnenmiş, müstevliler ve müstevfi'ler [2] in yağma ve tahribine uğramıştır.

Süğüt, Eskişehir ve Bursa taraflarında kurulan, yeni zaferlerle günbegün kuvvetlenen ve genişliyen Osmanlıların ikinci beyi Orhan, Ertena oğulları hükûmeti içinde başgösteren karışıklıklardan faydalanarak, doğu sınırları üzerinde önemli bir kale olan Ankara'yı, oğlu Süleyman Paşa kumandasiyle gönderdiği bir ordu tarafından 1354 senesinde zaptettiği zaman [3] bu beyliğin kuruluşunda maddî ve manevî müzaharette bulunan Ahiller'in merkezi olan Kırşehir'i de Osmanlı hükûmeti içine katıp katmadığını kesin olarak bilemiyorsak da Hacıbektaş dergâhı Meydanevi kapısındaki 769 tarihli kitâbede Ahi Murad adının geçtiğine göre bu tarihlerde Osmanlıların elinde bulunduğu anlaşılmaktadır.

Son Ertena emiri Ali Beyle Selçuk oğullarından Kılıç Arslanın kanlı cesedlerine basarak kadılıktan sultanlığa yükselen, ömrü sürekli bir savaş içinde geçen Kadı Bürhaneddin, en güçlü rakibi Osmanlılar'a karşı kendini korumak için stratejik önemi bulunan Kırşehir kalesini ele geçirmek fırsatını kolluyordu. Yıldırım Beyazıd'ın karışıklıklar içinde geçen saltanatı zamanında Mürüvvet Bey [4] Kırşehir kalesini alarak Kadı Bürhaneddin'e teslim etmişti.

İlkbaharda Kırşehir'e gelen kadı; bir çok mühendisler, mimarlar, ustalar ve malzemeler getirerek Kırşehir kalesini tamir ettirdi, yeniden surlar yaptırdı. Buralarını güvenli bir duruma koyduktan sonra Eyüphisar yoluyla hükûmet merkezi olan Kayseri'ye döndü. Karamanlılar'la da kozunu paylaştıktan sonra tekrar Kırşehir'e geldi. Kütvâlinin direnmesine rağmen Cemele kaleslini de zaptetti. Osmanlılara karşı düzenler kurmak,

---

[1] Bezmürezim. S: 85.

[2] Müstevfi Şerefeddin Osman, kendi payına düşen Niğde'ye geldi. Bu günün maliyesini, ihtisası hasebiyle kanun ve kaidelerle idare edecekti. Gelir gelmez, halkın emvâline kasırga gibi sarıldı. Tarhettiği ağır vergiler yüzünden hiç bir baca tütmez olmuştu. Bin toku aç bırakmadıkça doymuyor, bin kişiyi çıplak komadıkça giyinemiyordu. Hasılı bütün halkı aç ve çıplak bıraktı. Kırşehrine gelince öyle zulümler, iftiralar icad eyledi ki, memleket baştanbaşa harabeye döndü. Meşâyih onun arzularını yerine getirmek için tekkeleri, zâviyerleri rehine koydular. O kadar fâhiş teklifler yaptı ki, servet namına ellerde birşey bırakmadı. Sülük gibi halkın damarlarındakini de emiyordu. Nekeslik, yalancılık tabiata okadar müstevli idi ki elini destere ile bileğinden ayırsalar avucundaki hardal tanelerinden bir tekini düşürmek imkânı yoktu. [Aksarayı Tezkeresi]

[3] Osmanlı Tarihi, S: 36. İ. H. Uzunçarşılı.

[4] Moğol artıklarından kara tatarların beyi.

ittifaklar sağlamak için İsfendiyar oğlu Süleyman Paşa'nın ve Karamanoğlunun elçilerile burada buluşuyorlardı [5].

Kadı Bürhaneddin, Akkoyunlu Beyi Kara Osman'ın elinde tutsak olarak yaralı bir kuş gibi, can verirken bu topraklar tekrar Osmanlılar'ın eline geçti [6]. Fakat bu geçiş, tam merkeze bağlı bir geçiş değildi. Fırsat buldukça Karaman ve Dulgadir oğulları bu illere saldırmaktan, tahrip ve yağma etmekten geri durmuyorlardı.

Timürlenk, korkunç bir çığ halinde Anadolu içerlerine doğru yuvarlanıp gelirken, dumanlı havayı seven Karaman oğlu Alâeddin Bey, Timur'a gönderdiği bir nâmede: «Nekadar kale varsa bunlar benim elimdedir; ne kadar tekâyâ ve zevâyâ varsa bunların dervişler ve konukları benim ile beraberdir. Eğer kabul buyurursanız, bunların hepsini emrinize müheyyâ kılayım, beraber olalım» diye bildiriyor; bu teklifi kabul eden Timur, bir elçi gönderiyor; bu arada Karamanoğlu Kırşehir'i baştan başa yağma ettiriyor; ekinler, dikinler çiğneniyor, her yer yakılıp yıkılıyordu 803-1401.

Timürlenk Kayseri'ye geldiği zaman, Bayezid'in sipahileri de Kırşehir'e kadar uzanmışlardı. Düşmanının durumunu anlamak ve dilâvına çıkmak için Melik Şah komutansında bin kişilik bir kol yollayan Aksak Timur, kendisi de arkadan Kırşehir'e gelmiş, komutanlariyle bir kurultay kurmuştu. Bu toplantıda iki fikir görüşüldü: «Yıldırım Bayezid'i Kırşehir'e çekmek, Kırşehir'de müdafaa ve harbetmek, yahut ilerlemek.» Bu sonuncu fikir üst geldi; ordu Ankara yolunu tuttu. Kırşehirliler arasında dolaşan bir rivayete göre ordu arasında bir kımıltı sezinseyen Timur: «Aman bu topraklarda şeamet var!» diyerek çadırları yıktırmış ve harekete geçmiş. Ankara istikâmetine yürüyüş fikrinin kabul edilişinde bu olayın da tesiri olsa gerek!

Çıbıkovasında iki Türk Başbuğu arasında vukua gelen kanlı savaş, Bayezid'in mağlûbiyet ve esaretiyle sona erdikten sonra Timur, Osmanlıların elinde bulunan ülkeleri şuna buna peşkeş çekerken Kırşehir de Karaman oğlunun payına düştü [7].

Anadolunun düzenini altüst eden Timur, çok oturmadı. Başkenti Semerkand'e dönerken sağ cenah ordusunu Tokat ve Amasya'ya, sol cenah ordusunu da Kayseri'ye gönderdi, kendisi de merkez ordusuyla ilerleyerek Kırşehir'e geldi. Bu sırada yarım ay şeklinde dağılan Timur ordusu tarafından sarılan Karatatarlar âciz kalarak reislerinden Mürüvvet ve Teberrük [8] beyleri gönderip teslim olduklarını bildirdiler. Timur bunları ordusuna katıp beraber götürdü.

[5] Bezmürezim. Aziz İsterâbadî. Farsça nüsha. S: 302, 397.

[6] Âşık Paşazade: S: 73.

[7] Âşık Paşazade Tarih. S: 80

Yıldırım Bayezid'in oğlu Mehmed Çelebi temelleri kökünden sarsılan Osmanlı binasını yeni baştan düzenlerken Karamanoğlunun baskın yapmak için hazırlıklarda bulunduğu haberi gelince Çelebi Mehmed, Evrenuz Beyi Karamanoğlunun üzerine yolladı, Karamanoğlu Aksaray taraflarına çekildi, Evrenuz Bey takibe koyuldu, bu takip üzerine Sultan Mehmed'e sığındı, Kırşehir'in Cemele kalesinde birleştiler, ülkesinin yarısını vermek şartiyle uzlaştılar. Çelebi Mehmed'in Kırşehir'de basılmış parası olduğu söylenmekte ise de elde edilememiştir.

Osmanlı ordularının Rumeli'ye geçmesinden, saltanat değişikliklerinden fırsat bulan Karamanoğulları, bu topraklara el uzatmaktan geri durmuyorlardı. İstanbul'un fethinden sonra Fatih, Karamanoğulları gailesine son verdi 879. Gene müzmin bir çıban halinde Osmanlı bünyesini rahatsız eden Dulgadir oğullarını da Yavuz Selim kesin bir darbe ile temizledi.

YÖNETİM :

Kırşehir'in eski çağlara ait adı gibi, idare şekillerini de kesin olarak tesbit edecek belgelerden uzak bulunuyoruz. Romalılar zamanında Kırşehir, Karsıyan, Mazoka - Mazarka - Mazaka da denilen Kayseri temine tâbi idi. Bizanslılar, Selçuklular, Ertenalılar ve müteakip idarelerde Kırşehir, Kayşartıyla uzlaştılar [9]. Çelebi Mehmed'in Kırşehir'de basılmış parası olduğu vakfiye ve beratlardan anlaşılmaktadır. Osmanlıların ilk çağlarında Kırşehir, Paşa sancağı olan Konya'dan maada Niğde, Aksaray, Beyşehri, Kayseri ve Akşehir'le beraber Türkmen eyâleti denilen Karamana dahil idi. Zaman zaman Amasya, Niğde, Alâiye, Karahisar'la birlikte mirimiran rütbeli bir mutasarrıfın idaresinde bulunduğu, mütesellimler, yani mutasarrıf vekillerile idare edildiği, bir ara Ankara vilâyetine bağlandığı anlaşılmaktadır. 1 Eylül 1337 tarihinde müstakil liva, Cümhuriyet devrinde vilâyet olmuştur. Hâlen Kırşehir ili: Avanos, Çiçekdağı, Mucur, Kaman, Hacıbektaş ilçelerinden kuruludur.

[8] Karakurt kaplıcasile Karalar köyü arasındaki bir düzlüğe köylüler Teberrük adını vermekte, burada tuğladan inşa edilmiş künbedimsi bir yapı bulunmaktadır. Karatatarların burada oturdukları, karalar halkının bu oymaktan bakiye oldukları sanılmaktadır.

[9] Camiiddüvel.

Tarihte Gülşehri

Bazı tarihçilerimizin sandığı gibi G ü l ş e h r i yalnız Arabsun ilçesinin adı değildir [*]. Selçuk hükümdarı Alâeddin Keykubad H. 625 tarihlerinde eskiden Kolonya - Kögonya adiyle anılan Şarkî Karahisar - Şebin Karahisar Meliki Mengücük oğullarından Muzafferuddin Mehmed Behram Şah'ın hükûmetine son vererek Arabsun gibi bazı mevkilerle beraber Kırşehri'ni timar olarak tahsis ettiği zaman her ikisine birden Gülşehri adı takılmıştır. Nitekim Kırşehir Vakıflar İdaresinde eski defterlerde rastladığım: «Arabsunla Kırşehri'ne Gülşehri denilir» kaydı, Ahievran'a ait Şecerenâmede geçen: «Gülşehri namıdiğer Kırşehri'de kârhânesini bina eyledi» satıları, Hacıbektaş Velâyetnâmesinin 107 nci sayfasındaki: «Meğer ol vakit Kırşehri'nin adı Gülşehri idi. Dopdolu mescitler, camiler, medreseler çok idi. Mamur şehirdi. Müderrisler, müftüler, âlimler ve kâmillerle şehrin içi dopdolu idi» parçası, bu olayı teyit ettiği gibi, Kırşehir'in o devirlerde aldığı G ü l ş e h r i adına yaraşık mesud inkişafını da hayalimiz önünde canlandırmaktadır.

«Kırşehri kelimesiyle Gülşehri kelimesinin bir olduğunu müverrih-i meşhur Ayıntaplı Aynî Efendi büyük tarihinin birinci cildinde beyan eder; çünkü 25 büyük ciltten ibaret olan o tarihin birinci cildi coğrafya ve daha doğrusu esâmi-i büldandan ibarettir. İbare şöyledir:

كل شهرى – بضم الكاف وسكون اللام وفتح الشين المعجمه
وسكون الهاء وكسر الراء وفى آخرها ياء آخر الحروف ساكنه
ويقال لها (قيرشهرى) ايضاً بكسر القاف وسكون الراء وهى مدينة

«Aynî merhumun tarz-ı tahririnden şu da anlaşılıyor ki, o tarihlerde Gülşehri kelimesi Kırşehri kelimesinden daha meşhur imiş; çünkü bunun aksi olsaydı Kırşehri kelimesini başa koyar, buna Gülşehri dahi denilir, derdi. [Ferhenknâme-i Sadi mukaddimesi, Kilisli B. Rifat Bilge]

[*] Ne acı ki: Şu satırların tashihini yaparken Gülşehri adının resmen Arabsun'a verildiği haberini duyduk. O çağlar eriştiği inkişaf, yetiştirdiği şahsiyetler göz önüne alınarak — tarihin haklı olarak verdiği bu ad bâri kendisinden esirgenmemeli idi? Bilmem ki tarihe ve ilme ne zaman saygı göstereceğiz? — C. H. T. —

«Hoca Mesud Ayasofya kütüphanesinin 4737 numarada kayıtlı «Emsilet-tüt Tasrif» adındaki kitabının sonuna el yazısiyle «Eşşeyh Mesud Bin Osman min-el Rum-il Kırşehri», diğer: 1096 numarada kayıtlı Şeyh İmam Ebülkasım'a ait «Cevâhirülfıkıh» adlı kitabın sonuna gene el yazısiyle yazdığı: «Eşşeyh Mesud Bin Osman minel Rum-il Gülşehri işaretleri, her iki adın da bir olduğunun en doğru şahitleridir. [Aynı eser]

Feleknâme mübdii Ahmed Gülşehrî de gülyurdunu şu inci mısra'lariyle edebiyatta yaşatır:

Hâsse şimdi tâze Gülşehri gülü
Kim göze göstermez esrü sünbülü

Ahmed Gülşehri'den yüzyıllar sonra Halk şairi Dadaloğlu'nun şu koşması:

Çıktım yükseğine seyrân eyledim
Alyeşil bahçeli Kaman görünür
Fırkat geldi ah eyledim, ağladım
Kılıçözü çayır çemen görünür

Biter Kırşehrinin gülleri biter
Çırpınır dalında bülbüller öter
Çok olur güzeli hep yeni yeter
Kaşının üstünde keman görünür.

***

Hamdullah Müstevfî'nin: «Zarif ve gârgir binalara malik genişçe bir kasaba» deye övdüğü; Cihannümâ müellifinin «Havasının, suyunun güzelliğinden, kale ve pazarlarının zenginliğinden» bahsettiği Kırşehir, yüksek mimar Saim Ülgen'in sanatkâr kaleminde bir tablo gibi canlanır:

«Kırşehir, Türk mimarisinin Selçuk âlemine açılan küçük, fakat rüyeti geniş bir penceresi, san'at tarihimize ve kültür hayatımıza, hattâ benliğimize hizmetler etmiş sevimli bir yurd parçasıdır. Anadolu'nun en kurak noktasında yeşilliklere bürünmüş olan Kırşehir, bozkırların seraplarını hakikat yapan bir vâha gibi, tepelerin arasında ansızın görünür; kuru, kayalık yol güzergâhında yorulmuş gözlere birdenbire sonsuz bir inşirah verir.»

«Türkiyenin bir çok köşelerinde olduğu gibi, burada da şehrin hududundan itibaren tarihî bir hâvânın esmekte olduğu sezilir. Geniş saçakları ile, akşamın kızıl mahmurluğunu seyreder gibi payandalara yaslanmış şahnişli ve cumbalı evler ve bu evlerin çerçevelediği sokaklar; zâiri uzun tetkiklerin mevzuu olabilecek nefis âbidelere ulaştırır. [Vakıflar Dergisi, No. 2. Kırşehirde Türk Eserleri. 1942]

Rahmetli İshak Refet Işıtman'ın yazdığı, büyük müzisiyen Ahmed Adnan Saygun'un bestelediği Gülşehri Marşı'nı da tarihimizin sayfalarında nesillerin hâfızasına armağan etmekten kendimizi alamadık:

Bilgeler yatağı, bilgi kaynağı
Gülüsün sen gelin Anadolunun..
Burada yok seni sevmeyen gönül..
Gülşehri, Gülşehri, güller gibi gül!

Gönüller bağının, sevgi yolunun,
Yaylalar üstünde sensin durağı..
Toprağın gül kokar, yellerin sünbül!
Gülşehri, Gülşehri, güller gibi gül..

27/7/1937

Ortaçağ Kültür Tarihimizde
GÜLŞEHRİ

DOĞUŞ :

Bir vakitler Kılıçözü, Ökse ve Kılıççı çaylarının billûr aynasında; on sekiz bin zarif ve kârgir binalarla süslü; burcu bârû çevresi muazzam surlarla örülü; içi âlimler, fazıllar, şairler, kadılar, müftüler ve kâmillerle dopdolu; muhteşem varlığını aksettiren Gülşehri'nin ortaçağ Anadolu tarihinde dikkati çeken özelliği, aldığı bu ada yaraşık, gözlere, gönüllere gülümseyen, çevresine ışık veren feyizli bir mihrak hâline yükselişidir.

Bu mazhariyete erişini hazırlıyan âmiller arasında coğrafî mevkiinin önemiyle beraber; darülcihad Anadoluya yönelen akınlar devrinde aynı soydan ve boydan gelen kütlelerin yer alışları; bunların başında Orta Asyanın kültür ve medeniyet merkezlerinden göçeden bilgin ve ergin kişilerin ocaklarını kurup gönüllere, vicdan ve izanlara, hattâ kollara ve emeklere hâkim oluşları; sayılabilir.

Baba İlyas ve oğullarının Gülşehri'nin kızıl tepelerinde kurdukları hanekâh; devlet düşkünü Mengücük oğullarından Muzafferuddin Behram Şah'ın menkûbiyet içinde geçen ömrünü oyalamak için vücuda getirdiği medrese ve müesseseler; Cacaoğlunun Heyet üniversitesi; yalnız ustaları ve san'atkârları değil, bütün eşraf ve âyanı, kılıç ve kalem erbabını aydınlık çatısı altında toplayan ve köylere kadar uzanan Ahi zâviyeleri; Kaya Şeyhi, Nasuhdede, Ebnay-i Mehmed Çelebi ve Hacı Mahmud savmaaları; Ferhenknâme-i Sadi, Süheyil ve Nevbahar mütercimi Mesud Gülşehri'nin Emsilettüt Tasrif adındaki kitabını içinde telif ettiğini söylediği Ebvabil-birri Ebu Sadiye Gülşehri'nin kültürel varlığını işleyen mekteplerdi.

Kırşehir'in 40 Km. doğusunda Suluca Kara Höyük eteklerinde Horasan erenlerinden Hacıbektaş'ın alevlendirdiği ocağı da unutmamak gerek! Halk şiiri dediğimiz öz çığır; Yunus Emre, Abdal Musa, Kaygusuz Abdal gibi, dillerde ve gönüllerde yaşayan yıldızlar; bu sihirli meş'alenin ışığında kendini bulmuş ve yaşamıştır.

***

«Âşık Paşa-yı Veli, Ahievran yahut Ahielvan, Şeyh Süleyman, Hacıbektaş; bir günün, bir asrın, bir fikrin müçtehitleri olduğuna şüphe edile-

mez. Kırşehir'in Caca Bey medresesinde toplanan Hacıbektaş'tan maada bu asrî müçtehitlerin içtihadı, Konya'nın Mesnevî medresesi olan Karatay'a rekabet etmekte idi. Karatay - Konya mektebi Fars felsefe ve içtihadı ile uğraşırken Âşık Paşa: Garibnâmesi'ni ibda' ediyor, Şeyh Süleyman: Tezkere-i Evliya'yı, Ahievran: Gülşen-i Raz'ı ve kimbilir daha bilmediğimiz yazıcılar neler yazıyorlardı [1].

Devrin âlim ve şairleri yabancı dillerle ilim yapar, şiirler dizerken, Babaîler tarikatının kurucusu Baba İlyas'ın torunu Âşık Paşa'nın, çağlar üstü bir görüşle, Türk ve Tâcik cümle yoldaşların gaflet uykusundan uyarmak için öz dille:

Türk diline kimesne bakmaz idi
Türklere hergiz gönül akmaz idi
Türk dahi bilmez idi bu dilleri
İnce yolu ol ulu menzilleri...

deye haykırışı, Gülşehri yârânının tahakkukuna çalıştıkları dâvânın kudsiyet ve şümulünü belirtir.

Şâir Paşamızın bu ulusal ve sosyal inanı: «Bundan böyle: Divânda, dergâhta, mescidde, meydanda türkçeden başka dil kullanılamaz!» ülküsüyle harekete geçenlerin başında bulunan babası Muhlis Paşa'dan, içinde yaşadığı muhitten aldığına hiç kuşku yoktur.

Hâlâ halk; Gülşehir ulularının Caca Bey medresesinin kubbesi göğe açılan Heyet medresesinin camekânları kitaplarla dolu kütüphanesinde; Süleyman Türkmâni'nin Heftiriz'deki havuzlu bağında; Ahievran tekkesinin temellerini yalayarak akan Kılıçözü çayının cennetleştirdiği İkizarası'nın güller kokan, bülbüller çileyen koruluklarında; Âşık Paşa hânekâhı'nın bütün şehri kucaklayan yemyeşil bahçesinde; bazan da Hacıbektaş'ın Gülpınar deresinde zaman zaman birleşerek sohbetler edip, kerametler gösterdiklerini anlatırlarken [2] o zamanlar 20 - 25 yaşlarında bir delikanlı olan

[1] Anadoluda İçtimaî Zümreler ve Anadolu İçtimaiyatı, Baha Said, Talim ve Terbiye Mecmuası, 5 Ağustos 1334.

[2] Hacıbektaş velâyetnâmesinin de anlattığı gibi:

Nakleder ol kân-u eltaf-u kerem
Hacıbektaş-ı veleiy-yi muhterem
Kırşehri de Ahievran ile
Oturup sohbet ederlerdi bile
Kırşehride ne ki var hâs u âm
Kıldı istikbâl Hünkârı tamam

Hacıbektaş Kırşehir'e cansız duvara binip geliyor, yolda taşlar onu selâmlıyor, halk istikbâline koşuyor. Ahievran vak vak çığlıklariyle sohbeti bozan kurbağalara: «Mübarekler, ya siz konuşun, ya biz! deyerek onları susturuyor.

Âşık Paşa'nın Darı ceci-yığını üstünde darıları dağıtmadan türkçe hutbe okuduğunu söylerler. Evet; bu söylentilerin hepsi de bir efsâne olabilir. Âşık Paşa'nın gösterdiği keramet: Halkın sandığı gibi, darı tânelerini dağıtmamasında değil, Türkün ve türkçenin hor görüldüğü bir devirde türkçe hutbe okumak gibi, medenî bir cesaret ve hamle izhar edişindedir.

Anadolu, yerden gökten sağnaklar halinde yağan zulümler ve felâketler altında inim inim inlerken; Âşık Paşa'nın:

Cümle işin yekreği birbikdürür
Birliğâbitmek bütün erlükdürür
Birliğâ bitenler erdi menzile
İkilikle kimse gelmez hasile
Kanda kim iki gönül birliktedür
Göresün bunlar hangi dirliktedür
Birlik ehli hoş geçirir vaktini
Birikenler tuttu dünya tahtını

hitabiyle perişan gönülleri birliğe çağrışı, herhalde tekkelerin esrarlı havası içinde masivâdan el çekmek için değil, dünya tahtının etrafında birlik olup, yıkılan bir varlığı kurtarmak olduğuna, hangi gönül inanmaz.

Bir gün, Türk kültür hâzinesinin ana kaynağını aramaya çıkanlar, her halde, Gülşehri'ne uğrak vereceklerdir.

***

ÇÖKÜŞ:

Fazıl üstad Veled Çelebi İzbudak, Gülşehirli Hoca Mesud'un Ferhenknâme-i Sadi tercemesinin lâhikasında şu acı, fakat haklı hitablarda bulunur:

«O devirde ilim ve kemalin yüksekliğine bakmalı ki, Kırşehri gibi Anadolunun vasatında bir şehirde Âşık Paşa, Şeyh Süleymanı Veli, Hoca Mesud Gülşehri gibi zevat zuhura gelmiştir. Bir de divan veya manzum bir eser sahibi «Gülşehri» vardır ki, işbu Hoca Mesud'dan gayri olmasa gerek. Şimdi oralarda ümena-yi dinden vasat derecede âlimler, âmiller bile görülemez.»

Bu acı hitabın cevabını, gene, tarih sayfaları içinde buluruz:

Hıristiyanlık dünyasının İslâmlık âlemine karşı gösterdiği şuursuz taassup ve menfaattan doğan Haçlı seferler, Selçuk oğullarının kardeş kav-

Halkın inanışına göre Ahievran değirmeninin yanındaki muayyen bir mevkide hâlâ kurbağalar ötmezmiş! Süleyman Türkmânî daha çocukken bile bir gün her nasılsa içinde uyuyup kaldığı mescidin kapıları kendi kendine açılıyor ve kendini evde buluyor.

gaları, iç düzensizlikler, Kösedağı felâketinden sonra nüfuz ve hâkimiyeti ellerine alan Moğolların zulüm ve baskıları, daha sonraları Selçuk devletinin enkazı üzerinde kurulan beyliklerin sonsuz münazaaları, yol uğrağı olan Kırşehir'in kanlı savaşlara sahne oluşu, yağma ve tahribe maruz kalışı, İstanbul'un fethinden, sonra Anadolunun hemen hemen unutuluşu...

Kısaca anlatmaya çalıştığımız sebepler yüzünden buralarda büyük adamların yetişmesi şöyle dursun, vaktiyle yetişenlerin unutulmasına, eserlerinin, hattâ mezar taşlarının bile kaybolmasına âmil olmuştur.

Elli sene Ahievran'a yoldaşlık eden, Türk irfanına eserler veren Ahmed Gülşehri'nin ve Hoca Mesudun, Kadılar kadısı Necmeddin İbrahim'in Mevlânanın biricik halifesi Çağa oğlu Mecdettin'in hayat ve akıbeti karanlıklar içindedir. Bu bilginlerin eserlerini ecnebi diyarlarında buluyoruz. Bunlar hangi yollardan, hangi eller vasıtasiyle oralara gittiler? Kimbilir daha böyle adını, sanını bilmediğimiz atalarımız ve ata yadigârlarımız ziyaa uğradı ve uğratıldı?

Bu illerde tarihsel bir varlığı dile getirecek eser ve âbidelerin bir çoğu, zaman ve tabiat dediğimiz insafsız ve şuursuz unsurların zulmü kâfi gelmiyormuş gibi, bir de insan eliyle tahrip ve ifna edilmişlerdir. Aşağıda vereceğimiz bir iki örnek, bu tahribatın iç sızlatan fecaatini anlatır:

Muzafferüddin Behramşah'ın ayakta duran medresesinin kapısı kaledeki Alâeddin camiinin tamirinde kullanılmış, kitâbesi inkılâbı ters anlıyan bir tarih hocası tarafından tuğlalarla silinmiş, Âşıkpaşa mahallesindeki iki künbetle Koruluk mezarlığındaki künbetler yıktırılarak taşları idadî mektebinin inşasında sarfedilmiş, Lâle camii hayırsever bir Kırşehirlinin müdahalesiyle tahrip kazmalarına lokma olmaktan kurtarılmış, Kızılırmak kenarındaki kervansarayın güzelim mermerleri de hükûmet konağına basamak olmuş, yanındaki Kesikköprü'nün kitâbesi gelen geçen yolcuların attığı kurşunlarla delik deşik edilmiş, Çamalak köyündeki kervansarayın da temelleri sökülerek komşu bir ile götürülmüş, Âşık Paşa türbesinin bulunduğu sırtları baştan başa kaplayan, Kırşehir'in o çağlara ait hüviyetini aydınlatacak olan, bugün üzerlerindeki nefis yazıları yazacak ve işleyecek sanatkâr eli bulunmayan kabir taşları mermerleri kaynak yerinde kullanan demirciler tarafından paramparça edilmiştir. Yirmi yıl önce bir arkadaşımla bu mezarlıkta gezerken rastladığımız üstünde Arslan, kurt, meşe dalı resimleri bulunan taşların şimdi yerlerinde yeller esiyor. Âşık Paşa türbesinin bahçesindeki Muhlis Paşanın hatununa ait mezar taşının bir parçası kırılmış, bir çoklarının üzerlerindeki kitâbeler kazınarak yeni harflerle yazılar yazılmıştır. 1935 - 1936 yıllarında çarşı imar edilirken dimdik duran bedestenin yıkılışı yüreklerde bir acı olarak yaşar. Tahrip silsilesi o kadar çok ki saymakla tükenmez. Son kırıntıları bari, işte atalarımızın eserleri! diye koruyabilsek.

Kırşehir Tarihinde Babaîler

Orta çağda kurulan G ü l ş e h r i o k u l u ' nun temellerini atanlar arasında saydığımız Baba İlyas ve haleflerinden de kısaca bahsetmek yerinde olur. Maksat ve gayemiz dinler ve tarikatlar tarihi yazmak olmamakla beraber, şu noktayı belirtmek isteriz ki: Anadolu'nun sosyal, kültürel hayatında büyük ve önemli tesirleri olan B a b a î l i k ; özünü Orta Asya'da yaşayan Türkler'in ilk din ve inançlarından alarak, zaman ve mekân zaruret ve şartlarına göre yuğrulmuş millî bir akide sistemi ve felsefesidir. Umumiyetle H o r a s a n e r e n l e r i çerçevesi içinde mütalâa edilen şahsiyetler; Hayderîlik, Kalenderîlik, Melâmîlik, Ahilik, Bektâşilik hattâ Mevlevîlik, Bayrâmîlik gibi, tarikat ve müesseseler doğrudan doğruya B a b a î l i k ' ten sızan kollardır. Meşrep değişse bile neşve birdir. Bu yolda yapılan tetkikler genişledikçe hakikat bir parça daha tebarüz etmektedir.

B A B A İ L Y A S

Âşık Paşa'nın dedesi Baba İlyas, Moğol istilâsı sebebile Türküstan'dan göç ederek Kırşehirde yerleşen büyük şahsiyetlerden biridir. Künyesi: Şucaeddin İlyas bin Aliyyül-Horasanî'dir. Oğuz boylarından Bayındır âşiretine mensuptur. Doğum tarihi belli değildir. Torunlarından Ahmed Âşıkî, tarihinde künyesini sayarken: Baba İlyas Halifetüs-seyyid Ebülvefâ Tacül-ârifin dediğine göre İlyas'ın Ebülvefâ halifelerinden olduğu anlaşılmaktadır. Ebülvefa'nın H. 501 yılında öldüğüne ve Baba İlyas'ın yedinci asırda yaşadığına bakanlar, şeyhi değil, piri olduğunu söylemekte iseler de manevî bağlantılarda aradakiler pîrin şahsiyetinde eridiği için şahıslar ve zamanlar üzerinde pek okadar durmazlar.

Anadoluya hangi yıllarda geldiği bilinemiyen Baba İlyas, Danişmentliler zamanında bir müddet Kayseri'de kadılık yapmış, Selçuklular bu bölgelere hâkim olduktan sonra 625 yılında Amasya'da Hanıkah-ı Mesudi şeyhi olmuş, etrafına binlerle mürit toplamıştır. Selçukî devletini kökünden sarsan Baba İshak isyanında parmağı olan Baba İlyas, Amasya yanındaki Çatbükü çiftliğine gönderilerek orada beş yıl kadar oturmuşsa da büyük

oğlu Tuğracı Şemseddin Mahmud'un ve Amasya emiri Fahreddin Ali'nin şefaatiyle affedilerek tekrar Hanikâhı Mesudi şeyhliğine getirilmiştir. Baba İlyas'a bir şey yapılamayışı, o zamanlardaki nüfuzunun kudretini gösterir.

Baba İlyas 657 yılında ölmüştür. Mezarı Amasya'da kendi adiyle anılan İlyas köyünde bir ağacın altındadır. Halk sarılık evliyası olarak tanırlar. Bu hastalığa tutulanlar, bilhassa Hızırilyas'ta kabrini ziyaret ederler, oradaki su ile yıkanırlar. Çorum'a tâbi Mecitözü ilcesinin Kaleycik köyünde oturan Piroğulları adile maruf aile, Baba İlyas'ın neslinden geldiklerini, ellerindeki fermanı her nasılsa ziyaa uğrattıklarını söylemektedirler. Bunlar Alevi'dirler.

Baba İlyas'ın Şemseddin Mahmud, Muizüddin Ali, Ziyaeddin Musa, Muslıhıddin Musa (Muhlis Paşa) adında dört evlât bıraktığı sanılmaktadır.

MUHLİS PAŞA

Bazı vesilelerle temas ettiğimiz Âşık Paşa'nın babası Muhlis Paşa hakkında da esaslı bir bilgimiz yoktur. Anadoludaki Moğol zulmünü kaldırmak için girişilen hareketlere katılan Paşa'nın Mısır'a firar ettiğini ve 709 tarihinde Kos şehrinde öldüğünü, oğulları Ali Âşık (Âşık Paşa), Gıyaseddin Mahmud ve Oğuz Çelebi'lerin Amasya'ya döndüklerini Amasya Tarihi müellifi haber vermekte ise de Ahmed Âşıkî'nin Tevarih-i Al-Osman da (S: 199) Muhlis Paşayı Osman Gazi büyükleri arasında sayışı bu rivayetler hakkında bizi tereddüde düşürmektedir.

Baba İlyas'ın evlât ve ahfadı Selçuklular ve onun enkazı üzerinde kurulan küçük küçük beylikler zamanında üzerlerine büyük ve önemli hizmetler aldıkları gibi, o çağlarda Anadolu ve Rumeli'de tahaddüs eden bir çok dinî ve millî kıyam ve devrimlerde, adeta Dimağ ve kalp vazifesini görmüşlerdir.

ÂŞIK PAŞA

Türbe kitâbesinin meâline göre «Ledün ilminin sahibi, uyarıcıların biricik kutbu, Tanrı'nın eri Şeyh Baba, Muhlis'in oda şeyh İlyas-dân'ın torunudur. Bu âleme خع Ha' kelimesinin ebced hesabile tutarı olan 670 de geldi. ذلج Zelce kelimesinin tutarına göre 733 Safer ayının on üçüncü salı gecesi bu dünyadan uçtu. Bir kısım tarihler Kırşehir'de bazıları da İlyas köyünde doğduğunu yazarlarsa da yukarıda da kaydettiğimiz gibi dedesi Baba İlyas'ın ilk defa Kırşehir'de yerleştiği, Kırşehir timarının amcası Tuğracı Şemseddin Mahmud'a tahsis edildiği, anasının mezar taşının Kırşehir'de bulunduğu ve Süleyman Türkmânî'den ders aldığı gözönüne getirilecek olursa Kırşehir'de doğduğu galip bir ihtimal dahilindedir. Âşık Paşa'nın asıl adı Alâeddin Ali'dir, Ali Âşık da derlerdi.

Anadolunun en buhranlı demlerinde dinî, siyasî cereyanlara karışmış, idare etmiş bir âile ve muhit içinde hayata gözlerini açan Alâeddin Ali, kâmil bir insan olarak yetiştirilmiştir. Lâtifî'nin yazdığı gibi: «Meşayih-i kibarın ağniyasından idi. Şâhâne izzü cahı ve padişâhâne kudret ve destigâhı vardı». Ali Âşık, sofiyâne ve dervişâne bir terbiye almakla beraber, dünya işlerine karışmaktan, cemiyet ve devlet içinde vazife almaktan da geri kalmamıştı. Amasya Tarihinden öğrendiğimize göre Amasya'yı elde eden Karamanoğlu Yahşi Bey tarafından Mısır'a gönderilen sefaret heyeti arasında amcası oğlu Firuz Beyle beraber Âşık Paşa da vardı. Hattâ bir defa da Anadolu emirleri arasında esaretle Mısıra gittiğini gene Amasya tarihinden öğreniyoruz.

Bir çok kaynaklar, Osmanlı Beyliğinin henüz teşekkül etmediği, yalnız Ertuğrul Beyin Uçbeyi olarak şöhret aldığı sıralarda, Muhlis Paşa'nın oğlu Âşık Paşa ile Eskişehir'e geldiğini, Ertuğrul Beyden hürmet ve iltifat gördüklerini, Osman Beyin istiklâlini ilân ettiği 1299 tarihinde Âşık Paşa'nın da yanında bulunduğunu haber verirler. Torunu Ahmed Âşıkî de tarihinde «S: 199» şu satırlarla bu olayı teyit eder: «Osman Gazi zamanında ülemadan Tursun Fakih vardı ve fukaradan Baba Muhlis ve Osman Gazi'nin kaynatası Edebalı vardı. Bunlar duaları makbul âzizlerdi». Gene ayni müellifin aşağıdaki manzumesinden Âşık Paşa'nın Orhan Gazi devri büyükleri arasında yer aldığı anlaşılmaktadır:

Okutur hutbe Orhan Gazi
Ol Osman bin Konurlu nesli Gazi
Şeriat gülüne gelinler oldu
Çün doğdu şems-i bahtı Orhan Gazi
Gaza içün kim ak börk giyüptür
Yüzü sağ, işi sağ Orhan Gazi

Ne geyse yaraşır Orhan Gazi
Âşık Paşa zamanında idi Gazi.

Âşıkî'nin son mısraından Orhan Gazi'den daha ünlü olduğunu anladığımız Âşık Paşa'nın ve babasının Osmanlılarla temasında bu beyliğin kuruluşunda önemli roller oynayan Babaîler ve Ahiler ailesinden oluşlarının tesiri bulunduğu şüphesizdir.

Âşık Paşa, kuruluş hazırlıklarında bulunan Ertuğrul oğullarile irtibat tesis ettikten sonra Kırşehir'e döndüğü ve orada vefat ettiği anlaşılmaktadır. Ankara, Kırşehir ve dolaylarının Orhan Gazi zamanında kolayca Osmanlıların eline geçişinde bu görüşmelerin zemin hazırladığı ve bu temaslarda Edebalı'nın da parmağı olduğu muhakkaktır. Türbesi, Köse Peygamber adile anılan Ertena'nın veziri ve Âşık Paşa'nın kardeşi oğlu Alâeddin Ali Şah tarafından yaptırıldığına ve bu tarihlerde Kırşehir'in Ertena oğullarının idaresi altında bulunduğuna göre, bu görüşmenin gizli olarak yapıldığı sanılır. Çünkü Ankara 1354 tarihinde zaptedildiği zaman Âşık Paşa yirmi iki yıl önce Baka diyârına göç etmişlerdi.

Âşık Paşa'nın zevcesinin adı Hacı Hatun olduğu, Elvan, Selman «Süleyman», Can, Kızılca adında oğulları, Melek Hatun adında kızı bulunduğu vesikalardan, mezar taşları kitâbelerinden anlaşılmaktadır.

***

Babası gibi bilgin ve cezbeli bir şair olan Elvan Çelebi ve kardeşi Selman Çorum ile Mecitözü ilçesi arasında eskiden Tananözü denilen Elvan Çelebi köyünde yerleşmişlerdir. Bu yerleşmede dedeleri Baba İlyas'ın bu sahadaki şöhretinin tesiri tabiîdir. Bu köyün hasılâtını bu aileye temlik eden amca oğulları Alâeddin Ali Şah, Elvan Çelebi için de cami, türbe ve imaret yaptırmıştır [1]. Âşık Paşazade deye anılan müverrih Derviş Ahmed Âşıkî, Yahya'nın Yahya, Selman'ın oğludur. 803-1400 yıllarında Elvan Çelebi tekkesinde doğmuş, burada terbiye görmüştür. Ahmed Âşıkî İstanbul'da büyük dedesi Âşık Paşa için bir cami inşa ettirmiştir. Âşıkpaşa adında da bir mahalle mevcuttur.

Bu ünlü kişinin adını ebedileştiren en kıymetli eseri: Garibnâme'sidir. On iki bin beyitlik bu âbideyi, dilimizin arı pırlantalarını içinde saklayan, Türklerin alplık ve kahramanlık çağlarını dile getiren, sosyal hayatından örnekler veren bir hâzine olarak, bugünün anlayışına göre incelemek erbabı için bâkir bir konudur. Millî Eğitim Bakanlığımız, dil inkılâbımızın başta gelen müjdecilerinden olan Paşamızın Garibnâme'sini yeni harflerle bastırarak genç neslin istifadesine sunarlarsa millî irfanımıza en faydalı hizmetlerden birisini daha başarmış olurlar.

---

[1] Elvan Çelebi Türbesinin resmini ve H. 855 tarihli vakıfnâmesini lûtfeden Çorum Millî Kitaplık memuru sayın Eşref Ertekin, ayrıca şu rivayeti de yazıyorlar:

«Âşık Paşa oğlunun türbesi yapılırken Kırşehir'den develerle mermer yollamış. Develer Elvan Çelebi köyüne gelip te taşları bıraktıktan sonra çöktükleri yerde taş olup kalmışlar ve bu durumu işaret sayarak türbeyi develerin taş oldukları yerde yapmışlar. Hâlâ bu yere gelenler bir taşa okuyarak atarlarmış!»

Son zamanlarda Âşık Paşa'nın şahsiyeti, ilmî ve edebî değeri etrafında haylıca kabarık yazılar yazılmasına, etüdler yapılmasına rağmen, hâlâ, o bağrında inciler saklayan engin bir denizdir. Kendimizde bu ummana dalacak kudreti bulamadığımız, esasen kitabımızın hacmi de buna müsait olmadığı için bu konuda sözü erbabına bırakıyoruz.

ÂŞIK PAŞA TÜRBESİ:

Şiir ve tasavvuf âleminin seçkin ve ergin bir yıldızı olan Âşık Paşa'nın edebî durağı, kasabayı doğudan kuzeye doğru bir kuşak halinde saran kızıl tepeler üzerindedir. Bu olgun insanın enginlikleri kucaklayan hâkim tepeleri medfen olarak seçişi, yüceliklere âşık ruhunun kâmil bir ifâdesidir. Bembeyaz mermerlerden işlenmiş türbesinin [2] cephe penceresi ile saçak arasında şu kitâbe bulunmaktadır:

بسم الله الرحمن الرحیم
صاحب علم لدن قطب یکانه سرد حق
شیخ باشا ابن مخلص ابن شیخ الیاس دان
آمد اندر خع بعالم باز شد اندر ذلیح
روز سیزده از صفر لیل سه شنبه ای فلان

Türbenin içine iki basamaklı bir kapıdan girilmekte, dar bir koridordan sonra sağdaki kapıdan esas sandukanın bulunduğu odaya çıkılmaktadır. Kapının her iki yanında da renkli iki mermer sütun vardır. Kapı sövesinin üzerinde de mermere oyulu şu kitâbe bulunmaktadır:

بسم الله الرحمن الرحیم
لا اله الا الله
محمد رسول الله

Herhalde asıl kabir, diğer türbelerde olduğu gibi, sandukanın bulunduğu zâviyenin altındaki mumyalıkta olsa gerek. Bu sandukanın son-

---

[2] Yüksek Mimar Ali Saim Ülgen Vakıflalr Dergisinin ikinci sayısında «Kırşehirde Türk Eserleri» başlığını taşıyan kıymetli etüdlerinde Âşık Paşa türbesinin mimarî karakterini ilmî bir görüşle tesbit etmişlerdir. On beş yirmi gün önce, gene bir vazife ile Kırşehir'e gelen sayın dostumuzla türbeyi ziyaret ettiğimiz zaman cephede bir kayma olduğunu söylemişlerdi. İlgililerden tamirine himmet bekleriz.

radan konulduğu, mumyalığa ait medhâlin kapatıldığı sanılmaktadır.

Türbenin önünde vaktiyle pek güzel tarh ve tanzim edildiği âsârından, ihtiyar bodur ağaçlardan belli bir bahçe ve mermerden yapılmış çeşme bulunmaktadır. Ne yazık ki çeşme bakımsızlıktan bir külçe haline gelmiş. Ayni zamanda aile kabristanı olan bu hazireye sonradan rastgele cenazeler konmuş, bir çoklarının kitâbeleri silinerek yeni yazılar yazılmış, hattâ Muhlis Paşa'nın hatununa ait kabir taşı kırılmıştır. Marifetimle bu taşlar ziyaa uğramamak için kaledeki Alâeddin camiine taşıttırılmıştır.

Muhlis Paşa'nın hatununa ait mezar taşındaki kitâbe:

توفيت المرحومه المغفوره
خاتون الشيخ العارف
مخلص نور.........

Âşık Paşa'nın zevcesi Hacu Hatuna ait kitâbe:

صاحب هذه
القبر المرحومة المغفورة
نورالله قبره حاجى خاتون
فى آخر ذالحجه سنه سبع وسبعمائه حرر

Türbenin arka penceresi önünde yuvarlak bir sütun üzerindeki.

اللهتعالى
السيد جان بن عاشق باشا
الحرم شهر...
تاريخ اربع ستين وسبعمائه [*]

Kitâbenin Âşık Paşa'nın oğlu Cân'a veyahut hâremine ait olduğu anlaşılmaktadır. Vaktiyle bizim 764 olarak okuduğumuz tarihi, sayın Halim Baki Kunter 964 olarak tesbit ve Vakıflar Dergisinin ikinci sayısında neşretmişlerse de oğlu Can'a ve yahut Can'ın hâremine aidiyeti kabul edilecek olursa 764 tarihinin daha doğru olacağı kanaatındayız.

[*] Sayın Halim Baki Kunter'i tesbit ettikleri şekil:

اللهتعالى
الحرم لسيد جان بن عاشق باشه
شهر شوال اربع لسنة
تاريخ فى اربع سنين وتسعمائه

ÂŞIK PAŞA VAKFİYESİ

Bütün araştırmalara rağmen Âşık Paşa'nın vakfiyesini bulamadık. 1247 tarihli bir berattan Sivas sancağında Sorgun nahiyesine tâbi Kozsaray, diğer adıyla Kozviran karyesinin malikânesi Âşık Paşa zaviyesi vakfı ve divanîsi hashümayun mülhakatı olduğu; 1219 tarihli bir berattan da: Kırşehir nahiyesine tâbi neferat ile Karsadur, diğer adıyla Bavat karyesi nısıf malikânesinin Âşık Paşa zaviyesi vakfı olduğu anlaşılmaktadır.

Defter-i hâkani; Kanunî Süleyman devrine ait 735 numaralı defterde şu kayıt bulunmaktadır:

163: Mezrea-i Alâ Binar ve Küçük Bulas ve İçmevirân.

Malikâne tamamı vakf-ı zâviye-i Âşık Paşa ber mucib-i (defteri âtik) (Divânîsinin dahi zâviye-i mezbûreye vakfiyeti için merhum Sultan Beyazıd Hân aleyh-ir-rahmetü velgufran hazretlerinin hükm-i şerifi olup ve Alâüd-devle bey eyyâmlarından iki baştan vakfa tasarruf olunduğuna hüccet-i şer'iye olduğu pâye-i serîr-i âlâya arz olundukta iki baştan vakfolmak mukarrer buyruldu.

164; Mezrea-i Karaca Kaya.

Malikâne tamamı vak-ı zâviye-i Âşık Paşa ber mucib-i (defteri âtik) hâsıl-ı malikâne: 40.

BERAT SURETİ [*]

Evkafı mülhakadan Kırşehirde vaki Âşık Paşa zaviyesi vakfının berveçhi meşruta Tevliyet cihetinin nısıf hissesinin tevcihine dair olan inha üzerine kuyudu lâzıması bil ihraç muamelei kalemiyesi ledel icra olbapta mahkemei teftişi evkaftan olunan ilâm mucibince ciheti mezkûre mutasarrıfları evlâdı vakıftan Esseyit eşşeyh Davut ve Esseyit eşşeyh Ali'den merkum Esseyit eşşeyh Davud'un fevtile nısıf hissesi mahlûlinden evlâdı vakfın olarak tevliyeti mezkûrenin hissei meşrutin lehi bulunan sulbi kebir oğlu işbu rafi'i tevki'i refi işgani hakanî Esseyit eşşeyh Recep zade Salâhuhû'ye meşrutiyet üzere ber mucibi nizam vakfı mebzurun sâl be sâl

[*] Bu berat suretini sayın Eşref Ertekin, Çorum Evkaf Dairesi kayıt defterinin (55) inci notundan istinsah ederek yollamışlardır.

lâzım gelen muhasebesini mahallinde marifeti şerile rüyet eylemek ve terk ve tekâsül vuku bulmamak şartile bil tevcih yedine berâti âlişânım ita olunmak babında Evkafı Hümayunum Nazareti tarafından ba telhis ifade olunarak mucebince tevcih olunmak fermanım olamın 1296 senesi cemâziyel âhirin 4 üncü günü tarihile bu berati hümayunimi verdim ve buyurdum ki mumâileyh salifilzikir nısıf hisse tevliyet cihetine meşrutiyet ve şartı mezkûr üzere mutasarrıf ola tahriren fil yevmil sadi aşer min şehri cemaziyel âhir li sene sitte ve tis in ve mi'e teyn ve elif.

KARAKURT — KALENDER BABA

Kırşehir'de Babaîler'den mühim bir şahsiyet de Karakurt kaplıcası civarında tekke ve türbesi bulunan Karakurt diğer adıyla Kalender Baba-dır. Kesme taşlardan yapılan bu eser Selçukî mimarisi üslûbundadır. Çarşının imarı dolayısiyle yıktırılan bedesten iradının bu tekkeye meşrut olduğu 18 Rebiülâhır 1301 tarih ve 67 numaralı mahkeme ilâmından anlaşılmaktadır. Kitâbesi kaybolan ve günden güne harap olan bu âbidenin de tamirini, kaplıcanın gelirinden faydalanan mahallî idareden bekleriz.

Konya Dergisi'nin Eylûl 1939 tarih ve 30 sayısında değerli bilginlerimizden Dr. Prof. Süheyil Ünver «Anadoluda Kaplıcalar Tarihi» başlıklı makalesinde Karakurt Baba'nın Selçukî emirlerinden olduğunu ve kaplıcanın bu zatın adına izafeten Selçuklulardan Kılıç Arslan tarafından 530-1135 tarihinde inşa edildiğini bildiriyor, Karakurt maddesinde yazacağımız efsaneyi anlatıyor.

SÜLEYMAN TÜRKMANÎ

Süleyman Türkmânî Şeyh Hüseyin Mevlevî'nin oğlu, o da Şemseddin'in oğludur. Doğum ve ölüm tarihi hakkında bir kayıt bulunamamıştır. Yalnız türbesinde sandukasının üzerindeki sonradan yazılıp konulan levhada 692 tarihi vardır. Vakfiyesi 697 tarihinde tanzim edildiğine göre bu tarihlerden sonra vefat ettiği sanılmaktadır. Evlâtlarından Şeyh Hasan Ef. oğlu Osman Hilmi, Naliş-i sevda ve Nakşil-medat adındaki eserlerinin kabında «Hârika» ünvanlariyle Süleyman Türkmânî'nin menkibelerini havi bir risale hazırladığını bildiriyor ise de İstanbul'da vefatı dolayısiyle bu eserini bastırmaya muvaffak olamamış, müsveddeleri kaybolmuştur. Gene genç yaşında ölen küçük kardeşi Şemseddin'in elimize geçen ufak bir notundan öğrendiğimize

göre: «Süleyman Türkmânî küçük yaşta iken babası Şeyh Hüseyin ile hicretin 621 inci yılında Anadoluya akıp gelen Türk âşiretleri arasında Konya'ya gelmiş, orada yerleşmiştir. Küçük Süleyman Mevlânanın derslerine devam etmiş, ondan feyiz ve ışık almıştır. Mevlânanın ölümünden sonra babası Şeyh Hüseyin de çok yaşamamıştır. Her yönden kemal çağına erişen Süleyman, Mevlâna'nın oğlu Bahaeddin'in teşvik ve telkini ile Mevlevî tarikatını yaymak üzere Kırşehir'e gelmiş, bir hanekâh tesis etmiştir.

Cacabey vakıfnâmesinde arazi sahipleri arasında Şemseddin Türkman Beyi adında birisine rastlamaktayız. Her halde bu zat Süleyman Türkmânî'nin dedesidir.

Süleyman Türkmânî'nin Lokman Baba'nın hâlifesi olarak gösterilmesi, Âşık Paşa'ya hocalık yaptığının bildirilmesi bu zatın Babâîlerle de münasebeti oloduğunu hatıra getirmektedir.

Baha Sait merhum Şeyh Süleyman Türkmânî'nin Tezkere-i Evliya adında bir eseri bulunduğunu yazmaktadır. Sayın dostum Profesör Doktor Feridun Nafiz Uzluk'ta özel notlarından şu bilgiyi lûtfettiler:

«Sehhaf kitapçı Raif Efendi ile İstanbulda görüştüğüm esnada bana dedi ki: Kırşehrindeki ünlü şair Gülşehri Hazretinin adı, şimdiye kadar bilindiği gibi, Ahmed olmayıp Süleyman'dır. Mantıkuttayır tercemesinde bunu açıkladığı gibi Konya - Aksaraylı şair Îsî dahi bunu söylemektedir. İşte örneklerim, tanıklarım budur; diye şiirler okudum. Ben henüz karar vermiş değilim, defterimden buraya aktarmaya muvafık buldum. Raif'ten, bu hususta bir yazı yazmasını da niyaz ettim. Aksaraylı diyor ki «Musibetnâme tercemesinde» :

İsmail destanı hod budur yakın
Mevlânâ ve Sultan Veleddürü şah-ı din
Çelebi gül, Şeyh Süleyman bülbülü
Aksaraylı Îsî bunların kulu
Bunların âşkına hatmolsun kelâm
Ver salâvat Mustafa'ya vesselâm

Gene Îsî Tariknâmesinde :

Ol erenlerin yüzü suyu hakkı
Diyenlere kıla uçmağı gani

Failâtün fâilâtun fâilât
Mustafa ruhuna verir salâvat

Kani Sadî, Celâlettin ve Attar
Veled, Gülşehri, Elvan kondu göçtü
— Kemal Ümmi — Niğde

Mantukuttayır tercemesinden:

Şeyh Mevlânâ Celâleddin durur
Kim cihanda bir aliyyüttayin durur
Görmedik bir er ki ölüp yatmadı
Ol Celâleddin cihandan gitmedi
Da'vî Mevlânâ Celâleddin kıla
Kim anı dökelcüki âlem bile
Yohsa sen bir söz kılurisen beyan
Giru anı sen işidesün hemân»

. . . .

NOT:
Şüphesiz bu noktalar yeni vesikaların ışığı altında aydınlatılması gereken meçhullerdir. — C. H. T.

SÜLEYMAN TÜRKMÂNÎ TÜRBESİ

Kasabanın doğusundaki sırtlarda İmaret mahallesindedir. Günbegün harap olmaktadır. Türbeye bir sayvanlıktan girilir. Solundaki yüksekçe sekide torunlarından Şeyh Hasan ile bunun oğllu Şeyh Süleyman'ın kabirleri vardır. Her ikisinin de kitâbesini şair-i maderzâd adıyla anılan İsmail Safa merhum yazmıştır.

Şeyh Hasan'ın kitâbesi :

Hasan Efendi ki şeyh-ü kerim-ü kâmil idi
Muhib-bi ilm idi ilmile hem de âmil idi
Vefâtı dağ-ı derûn oldu yâr-u ağyâre
Cihanda hattâ hasmına vefâsı şâmil idi
Gınay-ı kalbi kadar kudreti olsaydı eğer
Şerik-i serveti eytâm ile erâmil idi
Şefâat-ı Haseneyn'e ilâhî mazhar ola
Hasan Efendi ki şeyh-ü kerim-ü kâmil idi.

— 1292 —

Süleyman Efendinin kitâbesi :

Şeyh-ü şebabe vird-i zeban hülûsudur
Medh-ü senası Şeyh Süleyman Efendinin
Züvvârı hep fezâilinin müstefididir

Meshurudur hasail-i âlem-pesendinin
Ahbabı, akrabası, hafidi, mücâribi hep
Mengüşdâr-ı hikmetidir nush-u pendinin
Yarap şu çah-ı medfeni olsun nâziresi
Cennetteki makam-ı güzin-i bülendinin..

— 1311 —

Değerli şairimizin ifadeye çalıştıkları gibi Şeyh Hasan cömertliği, Şeyh Süleyman zarafeti ile hâlâ anılır. Her ikisi de devrinin en yüksek medrese tahsilini görmüş, âlim fazıl insanlardı.

Bu şekilde iki mezar daha mevcut. Birisinin üzerinde:

توفيت المرحومه المغفوره
شمسيه خاتون بنت اسمعيل
سنه خمسين وسبعمائه

diğer Selçukî biçimindeki mezar taşının baş tarafında da şu kitâbe okunmaktadır :

Bu mezar Moğol ümerasından Kutluk Şah'ın oğluna ait olsa gerek [*].

١ – هذه القبر
٢ – المرحوم المغفور
٣ – ....
٤ – الامير المعظم
٥ – قتلغ اوغلو
٦ – ....

---

[*] Anadolu'da Türkmen beylerinin müzaheretine dayanarak isyan eden Balto Bay - Baltuk Beye karşı Mahmud Gazan Hân, meşâhiri ümerasından Kutluk Şah'ı başkumandan nasbederek maiyyetine verdiği büyük bir ordu ile 693-1299 evâilinde Anadoluya irsal eyledi. Moğol serdarı Kutluk Şah Erzurum üzerinden Mayıs evâiline müsadif Şa'banda Amasya'ya gelip Pervâne-i Sultanî Halfetzâde Celâleddin Mehmed Beyi kale zindanında hapisle Simre Nazırı İşboğa Noyin'i yanına aldı. Badehu cemiyet-i ihtilâliyeyi takip ederek Kırşehri civarında harbe girdi.»

«Moğol serdarı Kutluk Şah bilmuharebe Baltu Beyi bozup cemiyet-i isyaniyeyi perişân ve Sultan Mesudu Hân'ı esir ederek Gazan Hân'ın yanına gönderdi. Sair Anadolu beylerine ibret-i müessire olmak zu'miyle bir takım mezalim-i menfure irtikâp ederek şüphelendiği ümerayı müsadere ediyor, halkı kırıp geçiriyor, Baltu Beyin isyanında muavenet-i maddiyesi anlaşılan hükûmet-i Mısriyye üzerine gidiyorodu — Amasya Tarihi. C: 2. S: 441 - 442 —

Sayvandan mescide girilmektedir. Solda bir kaç basamakla çıkılan mahalde dört sanduka vardır. Baştan ikinci sandukanın üzerinde sonradan yazıldığı anlaşılan levhada: «Şeyh Süleyman-ı Veli Hazretleri: 792» ibaresi, diğer dolaba atılmış üç levhadan birisinde: «Ebnay-i Mehmed Çelebi 850», ikincisinde: «Şeyh Süleyman Veli ahfadından Şeyh Osman Efendi: 1195», üçüncüsünde de: «Şeyh Süleyman Veli ahfadından Şeyh Bekir Efendi: 1267» künyeleri yazılıdır. Yedi yüz yıllık bir ailenin efradı her halde bu beş kişiden ibaret olmasa gerek. Zengin vakıfları ile gül gibi geçinen çocukları biraz da bu nimetlerin sahiplerini düşünmüş olsalardı tarihe karşı borçlarını yerine getirmiş olurlardı.

Türbenin dışında viraneye dönmüş zâviyenin karşısındaki çeşmede bulunan şu kitâbeden buralarda Caca Beyin anasına ait bir imaret bulunduğu anlaşılmaktadır. Ne yazık ki lüle geçirilmek kitâbenin ortası delinmiş!

١ـ هذه صاحب العمارة...* لله

٢ـ تعالى جبريل بن جاجا... لوالديه

SÜLEYMAN TÜRKMÂNÎ VAKFİYESİ

Sureti H: 1232 yılı Şaban ayında Kırşehir Medinesi kadılığından tasdik olunan Şeyh Süleyman Türkmânî vakfiyesinin aslı H: 697 yılı Muharrem ayında yazılmıştır. Usul üzere vakfiye; düalar, vâkıfın kadrini yüceltici tavsiflerle başlıyor ve özet olarak şöyle devam ediyor:

«Şeyh Süleyman il Mevlevî merhum Şeyh Hüseyinin o da merhum Şeyh Şemseddinin oğludur. O, zat-i celil - ül - kadir Kırşehri'nin şark tarafına gelen müsafirler, komşular, garipler ve işi olanlar için bir bina yaptırmıştır. Vakfedilenler: Şehrin etrafından Kızılca, Baranağılı, Kızılcaya yakın Büyük Çuğun, Küçük Çuğun ve Cemele burnundan Batat burnuna; ve oradan: Çukurtaş, Sabun yolu, Tabulga geçidi, Sabut mezreası ile Hâsbahçecik, Bekiriye köyü. Gölhisar denilen yoldan Dikilitaş, Sekmat yolundan İnaç, İkizhöyüğü, Bozbelek, Akpınar, Suluca deresi ve ufacık tepelere kadar; ve Dikili-Aktaşa giden yol ve bunun cümlesi ve bütün köylerin etrafı birbirine bitişik, hepsi de Kırşehri'ne yakındır. Samanlu ve Kalacık (Kulcak) mezreaları Konur nahiyesindedir ve hepsi Hacıbektaş nahiyesine yakındır. Yenice Koyuncak, Seğlik, Galaba, Yassıca, Kalekiz, Kozkiz karyeleri ve Emir köyü mezreası Kuyupınarı mezreasına bitişiktir ve Mucura yakındır. Nefsi Kırşehir'de zâviye-i şerife merkadına merbut kayıt ve sınırları belirli arazi ve bahçeler vardır. Vilâyet ahalisi ve tasarruf edenler indinde bu vakıf için gayrilerin hakkı vardır; zaviye-i şerifeye, mahalle

yollarına ve kamu mesâlihine sarfolunur. Kabrin ve mesâcidin gayri ve vakıf-ı mezbûrun şartı: Evvelâ vakıfları ve zâviyeleri tamirden sonra, artakalanları müsafirlere ve mücavirlere; bunlardan artanı da Evkaf üzerine müteveli olanlar ile zâviye şeyhlerine eşitlik üzere sarfolunur. Vâkıf; Ehl-i zâviye, müsâfirîn-i mücâvirînden hepsi imamla birlikte beş vakitte hazır olmaklığı şart kılmıştır. Kendilerinden bir fenalık zuhur etmedikçe bunlardan hiçbiri men'olunamaz. Ve ihvân-ı dini fena yola sevk ederlerse derakap tard olunurlar. Ve vakıf-ı mezbûr şunu da şart kılmıştır ki: Şeyh ahlâk-ı cemile ve evsaf-ı hamîde sahibi olup Mevleviyet hâllerini bilmelidirler ve libasları ile giyimli olmalıdırlar. Ve vakıf-ı mezbûr mütevellilik ve şeyhlik vazifelerini kendi nefsine hayat kaydile şart kılmıştır. Sonra en doğru evlâdlarına ve evlâdlarının evlâdlarına batından batına, karından karına vazifenin verilmesini şart kılmıştır. Ve meşihatı kendisi dünyada sağ oldukça nefsine hasretmiştir. Sonra evlâdına ve evlâdlarının evlâdına, nesillerden nesillere şart kılmıştır. Ve eğer soyu biterse memleketin hâkimine vazife-i mukaddese tevdi olunmuştur.

Bundan sonra vakfiye: Şartları bilerek bilmiyerek bozanlar ve buyuruklarına uymıyanlar hakkında karğımak ve ilenmelerle bitiriyor..

⁂

Defter-i Hakanî kayıtlarında Kanunî Süleyman devrine ait 735 numaralı defterden:

164: Karyei Yenice. Kuyucak derlermiş.

Mâlikâne vakf-ı zâviye-i Şeyh Süleyman bermucib-i (defteri Umur Taceddin) deyü defter-i âtikte mesturdur.

EBNAY-İ MEHMED ÇELEBİ

Süleyman Türkmânî türbesinde yatan Ebnay-i Mehmed Çelebi'nin Mevlânâ'nın oğlu Alâeddin Çelebi ile ilgisi olması ihtimalini Kırşehir Tarihinin birinci baskısında kaydetmiştim. Kırşehir Vakıflar İdaresinde bulduğum H. 648 tarihli bir vakfiyede Mehmed Çelebinin künyesi şöyle gösterilmektedir: «Mehmed Çelebi bin Mesud Çelebi, bin Hoca Abdullah, bin Mansur halife bin Âli Abbas fi tarih sene isna ve âere ve sittemie: 612

Mehmed Çelebi'nin de Şeyh Mesud Çelebi, Şeyh Muslihiddin Esseremlu Çelebi, Şeyh Emrullah Çelebi adlarında üç oğlu vardır. Sultan Alâuddevle canibinden ebi Mehmed Hoca Abdullah, Şeyh Mesud'a tefviz olunan mülk Emrullah Çelebi'ye intikal etmiştir. Vakfedilen arazi Aksaray'dadır.

Kaman ilçesinin Müderris namı diğer Gökçeviran köyündeki bugün yeri bile bulunmayan Şeyh Muslihiddin medresesinin de Mehmed Çelebi'nin oğlu Şeyh Muslihiddin'e ait olduğu anlaşılmaktadır. Vakıflar İdaresindeki bir kayda göre bu medrese Selçuklular devrinde inşa edilmiştir.

Defter-i Hâkanî kayıtlarında Kanunî Süleyman devrine ait 735 numaralı defterde Çelebi Halife dervişleri adına yazılı parçayı Ebnay-i Mehmed Çelebi ile ilgili görerek aynen buraya alıyoruz:

166: Mezkûr dervişler Kutb-il-meşayih Çelebi Halife kaddesallâhü sırreh-ül-âziz Hazretlerinin makbul dervişlerinden olup ve müşâr-ün-ileyh Selmân Halife makbul hülefasından olup karye-i mezburda vaki olan zâviyeye hizmet idegelüp ve âyende ve revendeye dahi hidmet idüp bu karyeden gayri nahiye-i Göksün'da kış mevsiminde şenlik olunup gelüp gidenler zâviye-i mezbûre konup hidmetleri olduğu için ümerâ-î Zülkadriye riayet idüp divâniyeden mu'af kılınıp selâtîn-i Osmaniyeden merhum Sultan Selim Han Hazretlerinden hükm-î hümâyunları olmağın mucebile âlâ mâkân kaydolundu.

Bu mezrea sonradan ihyâ olmağın kanun-ı Zülkadiriye üzerine salgın ve sâyır bid'alden nesne verilmez.

Zikrolunan çiftlik Âlâüddevle Bey [*] oğlu Kaplan Bey mezbûr Ali'ye hibe idüp ol dahi bazı yerin bahçe idüp tasarruf idermiş. Bâdehu Ali Bey dahi mukarrer tutup eline temessük vermiş ilâ-hâzâ-el-yevm kimseneye öşür virmez.

MUHTEREM HATUN TÜRBESİ

İmaret mahallesinde, harap ve kerpiçten örülmüş bir kulübe içinde bulunan bu kabre halk, Muhterem Hatun türbesi demektedir. Kabrin üzerindeki iki metreye yakın mermer sanduka Selçukî biçimindedir. Yanların-

[*] Bir ara Kırşehir'i eğemenliği altına alan Dulkadiroğullarından Alâüddevle Ahievran zâviyesini onarttığı gibi eski adı Bazarcık olan Sofular köyünde de bir cami yaptırmıştır. Dulkadirli âşireti Sofuların 20-25 kilometre kuzeyinde: Dukadirili Kara İsa, D. Karabacak, D. Yarımkale, D. İnli Murat köyünde oturmaktadırlar. Bu köyde büyücek bir cami, hatırasında tetkike değer kabirler ve sütunlar vardır. Müderris eski adile Gökçeviran köyü Sofuların 20 kilometre güney batısında bulunduğu gibi Kaman ilçesinin 15 kilometre kuzeyinde bulunan, vaktiyle Kırşehir'e bağlı iken Keskine verilen Çelebi köyünde bu Çelebi hülefâsiyle ilgileri hatıra gelmektedir.

da güzel bir sülüsle Ayetülkürsî, bunun üzerinde de farsça yazılmış edebî sözlerle başlıyan cümlelerden bu kabir Muhammed İbrahim kızı Melik Hatun'a aittir. Süleyman Türkmânî vakfiyesinin sonundaki şahitlerden birisinin Melikehatun mahallesinden olduğu kaydedildiğine göre bu kadının adını bir mahalleye verecek kadar yüksek bir aileye mensup olduğu anlaşılmaktadır. Şeyh Süleyman evlâtlarından ve Ebnayi Mehmed Çelebi vakfının son mütevellilerinden merhum Şeyh Salih, Mehmed Çelebi ile Muhterem Hatun'un bacı kardeş olduklarını söylemişti. Melik Muzafferedd-din'in buralarda bir imaret tesis ettiği düşünülecek olursa bu kadının bu aileye mensubiyeti de hatıra gelmektedir. Şu noktayı da esefle kaydedelim ki bu yıl Belediyemiz Melik Hatun türbesini satılığa çıkarmıştır.

KAYA ŞEYHİ

Kayaşeyhi mahallesinde Kaya Şeyhi adile anılan bir mezar varsa da üzerinde kitâbe bulunmadığı için hayatı hakkında bir bilgi edinemedik. Halkın rivayetine göre adının da Salih olduğu söylenmektedir. Şeyh Süleyman, Ahievran ve Âşık Paşa'nın arkadaşlarından imiş.

MELİK GAZİ KÜNBEDİ

(Muzafferüddin Behramşah)

Kasabamıza zeynet veren tarihî anıtların en güzellerinden birisi de halkın Melik Gazi Künbedi dediği, Mengücük Oğullarından Muzafferüddin Behramşah'a ait türbedir. Kesme taştan 8 köşeli ehram, daha doğrusu eski Türk çadırı şeklinde tepesine geçirilen mahrutî külâhı ile mimarî san'atının şaheseri [*] olan bu künbetin zemin katında küçük bir kapı ile girilen bir mumyalık vardır. Bu mumyalığın her iki yanından merdivenle yukarı kata çıkılmakta ise de merdivenler, zamanla sökülerek düşmüştür. Beyaz mermerlerle süslü kapının üzerinde, küçük harflerle Selçukî nesih ile kabartma:

الحمدلله الذى وفق امته المحتاجة الى رحمة الله تعالى وهى اهل حرم الملك

مظفرالدين دام توفيقها تصدق هذه التبعة مشتغلين فى مذهبي ابي حنيفه والشافعى رضى

الله عنهما للقاء خالقه يوم يجزى الله المتصدقين لايضيع اجر المحسنين

[*] Yüksek Mimar B. Ali Saim Ülgen Vakıflar Dergisinin 2 nci sayısında Kırşehirde Türk Eserleri başlığı altındaki çok kıymetli etüdlerinde Melik Gazi, Cace Bey, Âşık Paşa gibi âbidelerin mimarî karekterlerini ilmî bir görüşle belirtmişlerdir.

kitâbeden anlaşıldığına göre, bu künbedi Melik Muzafferüddin'in harem ehlinden birisi tarafından yaptırılmıştır. Bu zâviyede Hanefî ve Şafiî fıkıhları üzere iştigal edildiği, gene kitâbe münderecatından belli olmaktadır. Kitâbede tarih olmadığı için ne zaman yapıldığı anlaşılamamakta ise de Şebin Karahisar (Kögonye) hükümdarı iken H. 625 tarihlerinde mülkü elinden alınarak Kırşehir'e yerleştiğine [1] göre bu tarihlerden sonra yaptırıldığı sanılmaktadır.

Bu künbedin tam kapı karşısında büyük bir medrese bulunduğunu ve 50-60 yıl öncelerine kadar ayakta duran kapısı sökülerek Kal'ada bulunan Alâeddin camiinin tamirinde kullanıldığını ihtiyarlar söylemektedirler. Kapı üzerindeki kitâbe inkılâbı ters anlayan bir öğretmen, evet Cumhuriyet devrinde bir Tarih öğretmeni tarafından silindiği için okunamıyor [2].

---

[1] «Anadoluda birlik tesisini en büyük gaye bilen, bu uğurda her tedbire baş vuran birinci «Sultan Keykubad, Atâbek Ertokuş'u büyük bir kuvvetle Kögonye kalesinin muhasarasına göndererek sulh veya cenk yoluyla burayı ele geçirmesini emretmişti.»

«Atabek Kögonye'ye vardığı ilk günde büyük bir harbe tutuştu, içeriden ve dışarıdan kalabalık bir halk katlolundu. Melik, içinde sayısız erzak ve dalgalı deniz gibi su sarnıçları bulunan bu kale halkının iki taraf olmasından ve neticenin fenaya varacağından çekinerek kalenin teslimine mukabil memleketin bir tarafında kendisine bir timar bağlanmasını Sultan huzurunda iltimasta bulunmak üzere Atabek Ertokuş'a bir elçi gönderdi. Atabek elçiyi Sultana yolladı. Alâeddin bu müjdeden sevindi. Melik Muzafferüddin'in akıl ve kiyasetinin derecesini takdirle ona Şam hükümdarlığı hududunda Ramman ve Nehrikâli ile Eshab-i Kehif'in menşei ve Takyanus'un makamı olan Erbsuy kasabasının mülkiyetini, ve Kırşehir'in de timarını tahsis etti. Buna ait menşur ve muahadenâme kaleme alındı. Muzafferüddin'in üç oğlu Fahreddin Süleyman, İzzettin Siyavuş ve Nasıruddin Behramşah için tertip edilen nefis hilâtlar elçi ile gönderildi. Muzafferüddin menşur ve ahidnâmeyi görünce fevkalâde sevinmiş ve kaleyi boşaltarak gönül hoşluğu ile Kırşehir mahrusesine gitmişti.»

«Melik Muzafferüddin, ömrünün sonuna kadar Kırşehir'de rahat ve huzur içinde yaşadı. Hattâ Kiyasüddin Keyhüsrev II. onun kızlarından birini nikâhla almağa talip olmuştu. Padişahhın bu isteğini reddetmiş ve Sultan Giyasüddin uygunsuz şeylerle meşgul olduğundan bizim hânedanımıza damad olmağa lâyık değildir, dediği halde, Padişah bu hususta kendisine itap etmemiş, belki özür dilemişti. Onun masum kızını şeriat hükmü ile Sultanın hârem dairesine girdikten sonra da kendisi ve oğulları Rum sultanlarından daima tazim ve hürmet görmüşlerdi. [Anadolu Selçukî Tarihi. İbnibibi. S: 140. M. Nuri Gençosman.]

[2] Emekli valilerimizden sayın bilgin Ali Kemali Akyürek Erzincan Tarihinde çok kıymetli malûmatı ihtiva eden «Beni Mengücek» bölümünde (S: 60) Muzafferüddin Behramşah'ın bu medreseyi 644 (M: 1246) tarihinde İzzeddin Keykâvus zamanında yaptırdığını, kitabesinde: Muzaffereddin bin Melik Behramşah diye yazılı olduğunu kaydetmekte ve 2 numaralı notunda da «bu medrese Kırşehir'deki Yığmatepe üzerindedir. imdi orta mektep müştemilâtındandır, zannederim» demekte ise de medrese Melik Gazi künbedinin karşısında idi. Alâeddin camii kapısına konulan kitâbe silinmezden önceleri sayın Ali Kemalî Mucur ilçesinde kaymakam ve Kırşehir'de mülkiye müfettişi olarak bulunduğu için kitâbeyi bizzat okuduğunu sanıyoruz.

Hükümdarlığı zamanında bile ömrünü ilme veren, âlimleri himaye eden bu zatın Kırşehir'de geçen feragatli hayatında, kendini, daha çok ilme ve irfana vakfederek tesisler vücuda getireceği pek tabiîdir. Kapıcı camiinin cümle kapısında bulunan:

عمارة المسجد المبارك في دولة السلطان الاعظم ظل الله في العالم غياث الدنيا والدين
ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد قسيم امير المؤمنين

kitâbenin Muzafferüddin Behramşah'ın mescidine ait olduğunu tarih meraklısı olan babam, bir vesile ile söylemişti. Kapıcı camii Osmanlılar devri eseri olduğuna, kitâbede Keyhüsrev adı geçtiğine göre, ayrıca bir mescit te inşa ettirdiği anlaşılmaktadır.

670 tarihinde tanzim edilen Cacebey vakıfnâmesi şahitleri arasında Mehmet Bin Behramşah künyesinin bulunuşu, bu tarihlerde berhayat olduğunu göstermektedir. Bugün Kırşehir'de bu ailenin mensuplarından hiç bir kimse kalmamıştır.

L Â L E C A M İ İ

Melik Gazi türbesine bitişik olan ve Lâle camii diye anılan bu yapının, mimarî tarzına göre cami değil, açık bir mescit, kervansaray olarak inşa edildiği anlaşılmaktadır. Burasının darphane olarak kullanıldığı yolunda da rivayetler mevcuttur. Kırşehir'de İlhanlılardan Mahmut Gazan, Hüdabende, ve Ebu Sait Bahadır Han adlarına H. 700 ve 733 tarihleri arasında gümüş paralar bastırıldığına göre bu rivayetin doğruluğu akla yakın gelmektedir.

Bu binanın, ayaklar üzerine inşa edilmiş üç kubbeden ibaret olmadığı, garp cephesindeki yalnız izleri kalmış kemer başlangıçlarına bakılırsa bu yanda dahi iki kubbe bulunduğu anlaşılıyor. Bugünkü vaziyete göre, kesin bir hüküm vermek imkânı yoktur. Kesme taş kemerler müstesna, diğer kısımlar tamamen moloz taşındandır; inşaat basittir. Kemerlerin içi adi bir işçilikle örtülerek binanın etrafı kapatılmış ve kapı ile mihrap ilâve olunarak camie tahvil olunmuştur. Mihrap mermerden olup şekli güzeldir. Yanıbaşındaki Hasan bin Abdullah tarafından H. 928 tarihinde yaptırılmış çeşmenin üzerinde bulunan işlemeli taşlara bakılırsa, bu civarda daha başka binalar da olduğu anlaşılmaktadır. Bir kitâbe bulunamamıştır.

CACEBEY
Eser Ve Vakfiyeleri

Kırşehir tarihinde adı çağlar ve nesiller boyunca yaşayacak ünlü şahsiyetlerden birisi de vakfiye ve kitâbelerde hakkında sarf edilen tazimli tavsiflere göre: «Din ve devletin nuru, büyüklükler babası, savaşlar eri, Tanrı'nın rahmet ve mağfiretine muhtaç emir Bahaeddin Cace oğlu Nureddin Cebrail'dir. Babası Bahaeddin Cace'nin Ceceli âşiretinin beyi olduğunu, İskilip'in Ceceli oğullarından Yahya Beyin idaresi altında bulunduğunu öğreniyoruz [1]. Kırşehir'deki tesislerine vakfedilen emlâk ve arazi içinde İskilip ilçesinden bazı köy ve yer adlarının geçişi [2], Vakıflar Genel Müdürlüğünde kayıtlı vakıfnâmelerden birisinin İskilip Kadılığından tasdik olunuşu, Kırşehir ve dolaylarında Ceceli âşiretinin bulunuşu bu haberi teyit etmektedir. Kırşehir'de «Cace» hecesinde konuşulan ve bazıları tarafından Caca, Cacı şeklinde yazılan bu kelimenin en doğru imlâsı C e c e 'dir; fakat biz dilimizin alıştığı gibi Cace — Caca — tarzında yazacağız.

Cace Beyin hal tercemesi, doğum ve ölüm yılları hakkında fazla bilgimiz yoktur. Vakfiyelerden Babası Bahaeddin'in ve kardeşi Siracüddin İsmail'in arazi ve emlâki bulunduğu anlaşılmaktadır. Kırşehir Sancağının beyi olduğunu Hacıbektaş Velâyetnâmesinin şu:

Beyi adı idi Nureddin Cece
Diyeyüm anın ahvâlinden nice
Sancağı beği idi Kırşehrinin
Padişahtan sancağı idi anın

parçasında da bildirilen bu devlet adamı, Selçuk oğullarının Moğol baskısı altında erk ve eğemenliklerini kaybettikleri buhranlı devirlerde Tokat, Eskişehir valiliklerinde de bulunmuş, yararlı hizmetleriyle vezir ve sipehsâlâr mertebelerine kadar yükselmiş, idare çevresi geniş olan Kırşehir'de bir hükümdar gibi hüküm sürmüş, bu kasabayı güzel eserlerle süslemiştir. Muiniddin Pervâne'nin dostu olan Caceoğlunun Moğollara uysal bir siyaset güttüğü anlaşılmaktadır. Nureddin Cace ile Mevlânâ Celâleddin aralarında saygı ve sevgiye dayanan bağlantı bulunduğu: gönüller sultanın ordular

[1] Amasya Tarihi, H. Hüsameddin, C: 3, S: 10.
[2] Bk: Cace Bey Vakfiyesi.

başbuğuna yazdığı mektuplarda [3] kullandığı samimî ve saygılı tâbirlerden belirmektedir.

Hacıbektaş'la aralarında geçen olaylardan da Hacıbektaş ve Bektaşiler bölümünde ayrıca bahsedeceğiz.

Manzum Hacıbektaş Velâyetnâmesinden hülâsa ettiğimiz şu malûmattan: «Bir ara Nureddin Cace'nin zindan kuyusuna atıldığını, bir gün Padişah Alâeddin'in hatırlayarak zindandan salıvermesi ve gözlerinin kör olup olmadığının tahkikini emretmesi üzerine zindana giden memurun Nureddin'i ve gözlerini sağ ve esen bulduğunu, ve Padişahın katına getirildiğini, Padişahın uç bir yerde ana timar verdiğini ve ölünceye kadar Rum'a gelmediğini, vefatında tabutunun Kırşehir'deki menzile getirilerek medresesi yanındaki türbesine defnedildiğini» öğreniyoruz. Örneğini neşrettiğimiz H. 1219 tarihli beratta «Nureddin Şehit» tâbiri geçtiğine göre herhangi bir savaşta şehit düştüğü anlaşılmaktadır. Eskişehir'de lisenin karşısındaki metrük cami minaresinde Cace oğluna ait kitâbe [4] bulunduğu gözönüne getirilecek olursa, Padişahın timarını verdiği uç yerin Eskişehir olduğu sanılmaktadır. İbni Şahne'nin Halep tarihinde Halep'te Cace oğullarına ait bir türbe bulunduğu yazılmaktadır. On beşinci asırda Osmanlı devleti ricalinden olup adına 262 beyitlik Elkasidet-ün Nasiha bi lûgat-ı Türkiye ismindeki kaside şerhi ithaf olunan Cace oğlu Nureddin Hamza'nın da bu aileden olduğu sanılmaktadır.

CACE BEY MEDRESESİ:

Kasabanın orotasında, çarşının doğu kenarında bulunan Cace Bey Medresesi tak kapısının en üst kornişindeki büyük Selçukî harflerle kabart-

[3] Mektubatı Mevlânâ, bastıran: Dr. Prof. B. F. Nafiz Uzluk.

[4] بسم الله الرحمن الرحيم عمر هذه المنارة المباركة فى ايام دولة السلطان الاعظم
غياث الدنيا والدين ابو الفتح كيخسرو بن قليج آسلان برهان امير المؤمنين على
يد العبد الضعيف الراجى الى رحمة ربه اللطيف ابو الحرب جبريل ابن جاجا
ادام الله دولته فى شهر المبارك ذى الحجة من شهور سماء وسته [*]

[*] Tarihten düşmüş nokotalar vardır.

[Halkevi Eskişehir Dergisi S: 38. 29 B. Teşrin 1937
Selçukî devrinde bir Eskişehir Valisi. H. Fehmi Turgal]

ma sülüs iki satır üzerine işlenmiş:

١ — بسم الله. امر بعمارة هذه المدرسة المباركة الميمونة فى ايام دولة السلطان الاعظم شاهنشاه المعظم مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب والعجم سلطان البر والبحرين غياث الدنيا والدين

٢ — الرحمن الرحيم مغيث الاسلام والمسلمين سيد الملوك والسلاطين ابو الفتح كيخسرو بن قلج ارسلان خلد الله دولته العبد المحتاج الى رحمة الله و مغفرته جبريل ابن جاجا تقرباً الى الله و مرضاته فى شهور سنة احدى وسبعين وستمائه.

kitâbesinden anlaşıldığına göre: Kılıç Arslan oğlu Keyhüsrev'in Devlet gününde Cibril İbni Cace tarafından 671-1272 yılında yaptırılmıştır. Selçuk binalarında olduğu gibi, bütün ihtişam ve insicam tak kapısında toplanmış, bir tablo gibi süslenmiştir. Giriş kapısındaki Selçukî sülüs kabartma:

بسم الله الرحمن الرحيم ان الله يأمر و بالعدل والاحسان الله ربى شهد الله انه لا اله الا هو والملئكة و اولوا العلم قائماً بالقسط لا اله هو العزيز الحكيم ان الدين عند الله الاسلام قل اللهم مالك الملك تؤتى الملك من تشاء و تذل من تشاء بيدك الخيرانك على كل شيئ قدير.

kitâbenin birinci satırı süvenin sağ yanından başlayarak cephede devamla sol süvede bitmektedir. Bu kitâbenin altında orta harflerle Selçukî nesih kabartma dört satır üzerine yazılı:

١ — چون آثار انوار معدلت بندگی خلد الله ملکه رکافة برایا تابان است فرموده که شحنکی و تابقور و مطرح صابون و کوچه مرتفع باشد از حکم.

٢ — جهان مطاع این معانی سیئه را بالکلیه مرتفع دانسته در دعاء دوام ایام دولت قاهره افزایند وبعد الیوم هرکه وضع این معانی کند ویا در آن سعی نماید در لعنت وسخط و غضب الهی باشد.

٣ — همچنان تمغا کتان کاشته و وجه مال اشبزی مرتفع است.

kitâbenin sonradan İlhanlılar zamanında konulmuş malî ve iktisadî bir emir olduğu anlaşılmaktadır. Bu buyrultuda: Halktan alınan Şahne [4], Tapkur [5], Sabun ve Küçe [6] vergilerinin, keza keten ekenlere mahsus damga ve aşbazlık [7] namına tahsil edilen resimlerin bundan sonra kaldırıldığı ve alınmayacağı bildiriliyor. Her kim bu vergileri vaz'a kalkışırsa Allahın lânet ve gazabı üzerine olsun denilmektedir.

Vaktiyle sokak seviyesinde olan kapı eşiği civar dağlardan ve mahallelerden gelen sel molozları, su döküntüleriyle yükseldiği için, şimdi bir iki basamakla aşağı inilerek içeri girilmekte, sağ taraftaki merdivenden yukarı çıkılmakta, tam karşıda camekânla bölünmüş taşlıktan camie girilmektedir. Cmaiin içinde, tam kubbenin altında bir saha ve ilerisinde kemerler ve dikkati çeken sütunlarla ayrılmış bir basamak yüksekliğinde eyvan ve mihrap bulunmaktadır ki vakifnamede de kaydedildiği gibi burasının Cuma mescidi olduğu anlaşılmaktadır. Sağda ve solda dörder tane olmak üzere sekiz oda vardır. Sonradan ahşap çatı ile örtülen, yanlarındaki pencerelerden ışık alan kubbenin açık ve altında kuyu bulunduğu ve bu kuyudan yıldızların seyri takip edildiği binanın sağ geri köşesinde bulunan minaresinin de bir rasad kulesi olduğu, hattâ minare şerefesinin üst tarafı açık olup 50 - 60 yıl önce küp biçiminde bir kubbe ile kapatılmış ise de zamanla yıkı-

[4] Şahne vergisi: Anadolu'da eski âşâr mültezimlerine şahna denildiğine göre bunlardan alınan vergi, resim.

[5] Tabkur vergisi: Çatagay lûgatında: Tapkur; Arabalar birbirine zincirle kuşatulup dört vecihlu kale şekline girmiş istihkâm, tabur, müfreze, kâhil, tenbel, denildiğine göre: İstihkâmlar ve kaleler için alınan vergi anlamına gelmektedir. Belki de tenbellerden alınan vergi (!).

6 — Küçe vergisi: Küçe: Zokağ, sokak, mahalle, konar ve göçer bedevî gibi olanlar, tarik, rah, yol. «Lûgati Çagatay». Küçe aşı: Beyaz mercimek taamı, civarı aşı, beyaz darı çorbası, maşabe ve mercimek çorbası gibi «ayni lûgat». Küçe, Küça «Koçu, Küsen»: Küça, Doğu Türkistanın büyük şehirlerinden en mühim kültür, medeniyet merkezlerinden biri idi. Kâşgar'ın takriben 600 kilometre kuzey doğu tarafında kâindi. Bu şehir ile cenubundaki «Aksu» ve şimalindeki «Karaşehir» bugün olduğu gibi tarihen bize malûm olan bütün devirlerde medenî Türklerle meskûndu. Milâdî 5 - 9 uncu asırlarda Doğu Türkistan'da, Tarım nehrinin Yarkend'den aşağıya düşen sol kolları üzerinde bulunan şehirlerde, kuvvetli bir medeniyet yaşamıştır. Eskden Küsen adı verilen Küçe, en eski Çin kaynaklarında Ku-Thehi yâni Küça, milâdî birinci asır kaynaklarında ise Ku-jen yâni Küsen tesmiye olunmuştur. Arap ve Fars kaynaklarında « Küca» ise Frasların söyleyişleridir. Şimdi yerli ahali « n » yi « r » ye kalbederek Küsen kelimesini Küser suretinde söylerler. Küçe, Aksu, Karaşehir ile havalisinin medeniyeti, güney batısındaki «Kâşgar», kuzey doğusundaki «Koçu - Turfan» medeniyetlerinden biraz farklı olmuştur. Bu üç şehir, Milâddan önceki devirlerdenberi demircilik yapmak, altın ve gümüş istihsal etmek, gayet ince kumaşlar dokumak hülâsa ticaret ve sanayide büyük bir inkişaf göstermişlerdir. Ahalisi pek eski zamanlardanberi Budist idi —Kâşgarlı Mahmud, M. Şakir Ülkütaşır, S: 129.— Menşei Orta Asya olan Küçe vergisinin medresedeki menzilhanede konan göçenler için alındığı anlaşılmaktadır.

[7] Aşbazlık vergisi: Aşa: Çorba, taam, gıda demek olduğuna göre imarette pişen çorba için alınan vergi demek.

larak tuğla ile bugünkü zevksiz kısmın yapıldığı söylenmekte, 1325-1909 tarihli Ankara Salnâmesinde de bu rivayetler teyit edilmektedir [8].

CACE BEY TÜRBESİ

Caminin bünyesine dahil olarak sol tarafta inşa edilen ve içeriden yedi basamakla çıkılan türbe kapısının iç süvesi üzerinde dairen madar çini üzerine büyük Selçukî nesih harflerle yazılmış kürsî âyetinin devamı olan:

١ — انما هذالحياةالدنيا متاع وانالاخرة هى دارالقرار.

٢ — كل من عليها فان و يبقى وجه ربك ذوالجلال والاكرام.

türbe penceresinin dışında pencere höcresinin içinde istilâktitlerin altındadır. Türbenin içindeki çini tezyinat siyah, mavi ve beyaz renklerle yapılmıştır. Bu binada çini ve sırlı tuğla, türbeden gayri yalnız minarede kulla-

[8] Burası edvâr-ı Selçukiye-ye ait bir medrese-i fünun harabesi olduğu halde ahiren cami-i şerif haline ifrağ edilmiş, elsine-i umumiyede: Cace Bey camii diye maruf bulunmuş ise de bina-yi atik-i mezkûrun bir medrese olduğu kat'idir. Bina-yi atikten yalnız bir kapı ile kapının solunda taştan ve zu vücuh-i kesîre bir ehram-ı muntazam kubbeli bânisinin türbesi ile minâre haline konulmuş bir kuleden maada bir şey olmayıp üzerine bir kubbe yapılarak ve mezkûr kule de minare şekline kalbolunarak camii şerif ittihaz edilmiştir. Bina-yi atik-i mezkûrun bir medrese-i fünun olduğuna kapısının üzerindeki kitâbe delâlet etmektedir. Etrafındaki kârgir odaların da o zamanlar höcrenişin talebeye ait olduğu müstebandır. Zemininde bir kuyu bulunduğu ve evvelki kubbenin vasatında bir fetha mevcut idüğü söylenmekte olduğundan sabit bir «teodolit» vazifesi ifa edebilecek mezkûr kuyu ve fetha kevâkibin nısfın-nehârdan mürurü anı zaptolunduğu ve şimdi minare olarak kullanılan kulenin bir rasad kulesi olması vârid-i hâtır olur. Kule gayet sanatkârane tuğladan yapılmış ve mavi küçük çinilerle müzeyyendir — Salânme —

Geçen sene Eylûlünde Türk Tarih Kurumu adına, Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Hindoloji Profesörü B. Walter Ruben ile İlimler Tarihi Doçenti Aydın Sayılı'nın yaptığı araştırmada iki metre derinliğinde bulunan küp ve altındaki tuğladan yapılmış tandır uzun müddet rütubette kalmak yüzünden birdenbire dağılmış ve içinden yumurta kabukları, hindi kemikleri çıkmış; hafriyat ilerledikçe çini parçaları, muhtelif çağlara ait renkli ve işlentili seramikler, bezir çıraları, yüz kilo ağırlığında mermerden yapılmış bulgur döğmeye mahsus Soku-Dibek taşı çıkmış üçüncü metrede toprak çökerek kuyunun ağzı gözükmüş, ve binnetice tam kubbenin şakulî istikametinde kuyu meydana çıkmış, su birikintilerini iptidaî vesaitle boşaltmak güçleştiği için kuyu tekrar kapatılarak araştırma olduğu yerde bırakılmıştır. Yalnız Kırşehir Tarihini değil, ilim dünyasını ilgilendirecek olan bu başlangıcın sona erdirilmesini T. T. Kurumumuzdan ve Millî Eğitim Bakanlığı Müzeler ve Eski Eserler Umum Müdürlüğünden bekleriz.

nılmıştır. Minarenin kaleye bakan arka cephesinde fotoğrafisi alınan kitâbe mevcuttur.

Vakıfnâmelerden Cace Bey'in medresesi yanında mescit, hânikah, mutesavvife menzili, zâviye ve mektep gibi ayrıca binalar yaptırdığı, hattâ Şeyh Süleyman Türkmânî türbesi önündeki bir çeşmeye konulan ve lüle geçirmek için ortası delinen kitâbedeki okunabilen:

yazılardan validesi adına bir imareti de bulunduğu anlaşılmaktadır. Cami kapısının sağındaki merdivenden çıkılan üst katta mevcut ocaklı odanın ve yanındaki höcrenin, şimdi toprakla örtülü düz dam üzerinde bulunması muhtemel odaların, gene alt katta cami içindeki sekiz odanın bu hizmetlere tahsis edildiği sanılmlaktadır. Bu civarda hamam bulunduğunu da yaşlılar söylemektedir.

CACE BEY VAKIFNAMELERİ

Bugün Cace Bey'e ait elimizde dört tane arapça vakıfnâme vardır. Birisi Cace Bey'in son mütevellilerinden Recep oğlu Ali [*] den, diğer üçünün örnekleri Vakıflar İdaresi Umum Müdürlüğünden alınmıştır.

Ali'den aldığımız vakıfnâmenin başlığı yırtılmış, bir çok yerleri silindiğinden ve noktasız imlâ ile yazıldığından okunamaz bir hâle gelmiştir. Okunabilen satır: 333 tür, sonu vardır. Tarihi: 20 Şevval 670, okunabilen satırlara göre gelir kaynakları 109 kalemdir. Vakfedilen emlâk ve arazinin bolluğu ve genişliği [9], bu arazi sahipleri içinde tanınmış şahsiyetler adının

[*] Bu aile Cace Beyi Kılınç Aslan'ın oğlu sanarak Kılınç Aslan soy adını almışlardır ki tarihî hakikate uymaz.

[9] Bu hususta bir fikir vermek üzere yalnız Kırşehir kasabası içinde vakfedilen emlâk ve araziden bazılarının adlarını veriyoruz:

Soycak mezreası, İmir mezreası, Akim mezreası, Öksa karyesinde değirmen, Çardaklı mevkiinde değirmen, bağ, bahçe, sulu tarla, Kırşehirde değirmen, bağ, bahçe, hamam, bahçe, Kuşhisarda iki değirmen, Kırşehir'de bağ, Hılya mevziinde iki bahçe, Akbayır mevkiinde bahçe, Karaali değirmeni mevkiinde bahçe, nehir kenarında meşçere, Hacı Mahmud savmâsı sulak tarlalar, Tırtıklı mevkiinde değirmen ve sulu tarla, Hamamı suhruda bağ ve bahçe, Turina mevkiinde bağlar, Havuz bağları namiyle maruf iki bahçe, Kırşehirde Dekâk-Dinek mevkiinde iki

geçişi [10], bilhassa şahit künyeleri arasında uzak diyarlardan gelmiş ve

[10] Polad Arslan, Seraceddin Ebu Bekir, Necmeddin İbrahim, Şemseddin El-Hâdim, Fahreddin Ayaz, Hurremşah, Kadı Necmeddin, Nureddin İsmail, Şemseddin Mehmed El-Hâdim, Hüsameddin Kabaca, Seyfeddin Ebu Bekir, Fahreddin Ali, Nakyeddin Habeşî, Bedreddin Ağiebek (Ağıl Bey), Esedilmuhtesep, Şerafeddin Şuayip, Türkânşah, El-Emir-ul Mukbil Polad Aslan, Kemaleddin Kemsil, Fahreddin Kümsel, Cemaleddin İsa, Nizameddin, Şucaeddin Emir İlyas (Konyada) El-Emir Cemaleddin, Süleymanşah, Necmeddin El-Muhtesip, El-Emir Fahreddin El-Atabek, Cemaleddin Musa, Esededdin El-Muhtesip, Şemseddin Emir Hac, Sadeddin Selman, Şihabeddin Türkmenşah, Kâtip Necmeddin, Yavaş Hâtun, Zeyneddin Yusuf, Melik Bedreddin ve Müşrif Nasuruddin, Şemseddin Türkmenbeyi, Sadreddin veresesi.

sulu tarla, Abane namiyle maruf bahçe, Aksaray yolu üzerinde buzhane, Enlu mevziinde bağ, Kâfurede iki tarla, Öksa mevkiinde susuz tarla, Hacı Mahmud savmâsında bağ, Öösa mevkiinde bağ, Soymak-Soycak karyesinde bağ, Kâkûre mevkiinde bağ ve sulu tarla, Kassarin mevkiinde bağ, Cekle mevkiinde sulu tarla, Hüsameddin hanı mevkiinde bağ, Lebad mevkiinde bağ ve sulu tarla, Soymak karyesinde bağ, Ahcar mevkiinde üç bağ, Obruk mevkiinde bağ, üç ekmekçi dükkânı, Na'âlin çarşısında dükkân, Ermeniler çarşısında kebapçı dükkânı, Bakkalin çarşısında dükkân, Kırşehirde bir dükkân, Ermeniler çarşısında dükkân, Terziler çarşısında dükkân, Bakkalin çarşısında dükkân, Kale kapısında dükkân, Vâkıfın mahallesinde bir ev, Bakkalin çarşısında dükkân, Hoca Salâhaddin mahallesinde boyahane, Kasaplar çarşısında kasap dükkânı, Kavaflar çarşısında üç kavaf dükkânı, Dülgerler çarşısında dört dükkân, Saatçiler çarşısında dükkân, Kavaflalr çarşısında dört dükkân, Kassarin çarşısında üç dükkân, Türkmân pazarında dört dükkân, Dülgerler çarşısında üç dükkân, Kırşehirde üç dükkân, Gazınç-Kazkılınç değirmeni mevkiinde tarla, Bakkalin çarşısında dört dükkân, Ketenciler çarşısında dükkân, Bakkalin çarşısında üç dükkân, Helvacılar çarşısında dükkân, Kavaflar çarşısında dükkân, Sakatçılar çarşısında dükkân, Kale kapısında dükkân, Hendek kenarında dükkân, Sakatçılar çarşısında dükkân, Bakkalin çarşısında iki dükkân, Helvacılar çarşısında dükkân, Hacı Mahmud savmâsı mevkiinde sulu tarla, Salah Müşrif namiyle maruf bahçe, Hılya mevkiinde bağ, Köprü mevkiinde bağ, Cerrahlar çarşısında dükkân, Muhtesip Esedettin mahallesinde üç ev, Buruziyetil Haffafin mahallesinde altı ev ve ma'sara «Mengenehâne», Türkmân pazarında han, Emir karyesinin üç rubu, Kırşehirde han, Kuşhisarda hamam, Kırşehirde hamam, Harınönü, Kınık, Balanış, Karaağıl, Kobca oğlu, Güçüki kayak, İdris Gazi, Yazıkale Başmakçılar, Savcık, Lodrum, Kulbak, Yanıkhisar, Kızılca köy, Sevdiğin, Susuzâlem, Çartak, Eravik, Keylik, İnançini, Sarılar - Sivriler, Kızılhisar, Basmacılı, Bayındır, Terman, Gölhisar köyleri, Kırşehirde Ziyaretpazar mezrealarından Bedreddin Abdüssamed ve Mecdüttin mezreası «Kayseri yolunda» bahçe, iki değirmen, bir

Kırşehir'e yerleşmiş insanların bulunuşu [11] Kırşehir'in o çağlardaki gelişimini belirtmekte, adeta kadastrosunu çizmektedir. Yedi yüz yıl önceki bir varlığın olumluluğunu dile getirecek olan bu belgeler, elden ele, defterden deftere geçe geçe aslından o kadar kaybetmiştir ki, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, kelimelerin noktasız harflerle yazılışı, dil bilmeyen kâtip ve müstensihlerin kendi karıhalarından uydurmalar yapışı, bazı cümleleri, satırları, hattâ sayfaları atlayışı; bu tarih tanıklarını tanınmaz bir hale sokmuşlar-

[11] Sinan bey bin Abdullah, Arslan Amiş, Sevinç, Mesud ül Hâtir, Mahmud ül Hâtir, Mehmed bin Abdülkerim bin Mehmed-ül Mahmud [vakfiyeyi tescil eden hâkim] Yusuf bin Semdan il-Firişhad, Yusuf bin elhac Gelibol, Mahmud Emiri Elhac El Hüseyin bin Ahmed bin Hüseyin Elrazi Bahri Yesrib, Celil bin İshak bin Ahmed Elmarkerdi, Ahi Faris bin elhac Ömer-il Aksarayi, Menuh bin Abdurrahim bin Abdülvâhap, Ali bin Hasan bin Zeyd Elsehlemi, Mehmed bin Mevlûd bin Elhâsan Elkayseri - Mehmed bin Ahmed Elhatib bicami-i Lâle El-Kayseri, Yakup bin Mehmed Elmalâtî Elhâkim bimahruseti İskilip ve Nerdibanlu - İbrahim bin «begi» Elfergani, Mehmed bin Selman Ahsenullah Ma'bihi Eltugrai Mehmed bin Ahmed bin Cemil Elneccari - Ahmed bin Ali Arif bin Mehmed Elhatip Elsivasi, İsmail bin Caca Devlethan bin Hakkı, Eyüp bin Göçersalar Elırakî, Mehmed bin Göçersalar Elırakî, İbrahim - Elırakî, Mahmud Göçersalar Elırakî - Emir Hacip Yusuf Kırşehri, Nasrullah bin Göçersalar bin Edhem, Yusuf bubu Elırakî, Mehmed bin Mustafa Elırakî, Mehmed bin İbrahim Karagül Elırakî, Ali bin Ebu Bekir Elırakî, Ali bin Osman Elırakî - Yusuf bin Ömer Hattaban Elırakî, Gerçeği bin Hızır Elırakî, Alâüddin elhaç İsa Elkâtip, Güvenç Bahadır, Sevinç Bahadır, Gazi Elırakî - Gurzüran Gazi Elırakî, Ali bin Sal Elırakî - Mahmud bin elhaç Nasrullah Elezrî, Nuşirevan bin Mesud bin Mehmed, Mübarek bin Abdullah Elhadim - Mehmed bin Behramşah, Ekuş bin Abdullah Elzavuk, Belban bin Abdullah, Otas bin Abdullah, Elselâhi Altunbaş bin Abdullah Elsalâhi, Kutluca bin Abdullah Elselâhi, Ferruh bin Abdullah, Yakut bin Abdullah, Kutlu Eltabah.

tarla, Vâkıfın evinin yanında hamam, Kasaplar çarşısında han, Saraçlar çarşısında han, Bezzaziye hanı, bahçe, Kâfûre mevkiinde iki bahçe, Kuşhisarda bağ ve bahçe, Harsusohusu mevkiinde iki tarla, Kuşhisarda değirmen bağ ve bahçe, Darüs-Suleha kurbünde değirmen, bağ, meşçere, tarla, Konya'da dolap, Dolap namiyle maruf tarlalar, evler. Gene Kırşehirde. Elvan, Şehabeddin, Türkmenşah milki, Şeyh Hemedani, Cemaleddin Musa, Keydil Muhtesip, Duran mahalleleri, Cemale kalesi, Heftiruz, Lâlâ değirmeni, Çart değirmeni, Abdülgani değirmeni.

Adlarını bile iyi okuyamadığımız bu mevki ve mahallelerin yerleri bile belli değil, Bunlardan bazılarını sözlükte adlarını taşıyan maddelerde bildirmeye çalışacağız. İmkânsızlık dolayısiyle vakfiyeleri aynen neşredemediğimiz için özür dileriz.

dır [12]. Vakfiyenin altında bulunan Moğolca parçanın örneğini ve tercemesini resimler bölümünde ayrıca neşredeceğiz.

Vakıflar Umum Müdürlüğünden tasdikli öreniği aldığımız vakfiyenin defter No: 607, sayfa No. 300, sıra No: 429, vakfı: Ebül Maâli Cebrail bin merhum Bahauddin Çace, tanzim tarihi: 10 Şevval 670, vakfiyenin satırları 324 tür. Vakfiye defterinin altı buçuk sayfasını tutmaktadır.

Diğerinin defter No: 618 - 1, S. No: 20, Sıra No: 6, vakıfı: Ebülmaâli Cebrail bin merhum Bahauddin Cace, tanzim tarihi: 10 Şevval 670, vakfiye satırı: 423 tür. Vakfiyenin başı ve sonu vardır, gelir kaynakları: 201 kalemdir, altındaki tanık adları birbirinin aynıdır. Bu vakfiyenin örneği İskilip mahkemesinden tasdiklidir. Altındaki tanık adlarının uymamasına (ayrı ayrı kadılıklardan tasdik edildiği için tabiî uymaz — C. H. T.), baş tarafının noksanlığına ve aradan hayli sayfalar çıkarılmasına rağmen Ali'den aldığımız vakfiye ile birbirinin tıpkısıdır.

Üçüncüsünün defter No: 608/1, sayfa No: 17, sıra No: 8 dir, başı yoksa da sonu vardır. Vakıfın adı vakfiyenin içinde yazılı değildir. Ancak vakfiye defterlerine kırmızı mürekkeple yapılan başlıkta (Cace Bey'in Kırşehir'e ait olan vakfiyesidir) ibaresi yazılıdır.

***

Bütün bu gelirler vakıfın Kırşehir'de vücuda getirdiği medresenin — ki bu medresede cuma namazı kılınır —, mescidin, hânikahın, mutasevvife menzilinin, zâviyenin, mektebin iş ve ihtiyaçlarına; Kayseri'de İbasiye mahallesindeki mescit camiine, Kırşehir'de Kayseri yolu üzerinde bulunan Darüs-sülehanın, Kayseri'de Talimekini kayresindeki medrese ve erkek evlâdına ve ütekasına (kölelerine) vakfedilmiştir:

[12] Bu hususta fikir vermek üzere bir iki örnek:

Ali'den aldığımız vakfiyede	Vakıflar İdaresi
Elemir el Polad Arslan	Elemir Solak Arslan
Sokuleramine	Sokulimamiye
Sokulbakkalin	Sokulniâlin
Elhandek	Elhadaik
Elkâin bizahir Kırşehri	yok
Fahreddin Kemsel	Fahreddin Kemsek
Elemir Cemaleddin elvali	Elemir Cemaleddin vali
Necibettin elmuhtesip	Necibettin
Fahreddin Kiriz	Fahreddin Kirin
Elma	Hilya
Arzı babani	Arazi babalı
Torenta	Öksa
Arazii Karlık	Karyei Kazlık
Bedolap	Bedıran

Mevkufatın tamiri, hasır, yaygı, mum, zeytinyağı, odun, kapkaçak alındıktan sonra fazlasının rubu «dörtte bir» vâkıfın evlâdına «aslı yedi: sehimde bir sehim ki yedide bir» vâkıfın ütekasına, mütebaki varidattan:

Medrese müderrisine: 200 dirhem aylık;
Muidine: 600 dirhem aylık;
Yirmi dört nefer fukahadan «talebeden»
3 neferinden her birine 180 er dirhem

7 » » » 144 » »
7 » » » 90 » »
7 » » » 60 » »

Bu talebeye beş seneden sonra muhassasat verilmiyecektir.
Medresedeki hatibe senevî: 480 dirhem
» muarrife » : 460 »
Vâkıfın kölesi Seyfeddin Sungurca'ya senevî: 360 dirhem;
Vâkıfın kölesi Mübarek Abdullah'a senevî 460 dirhem
Nakibe senevî: 300 dirhem
Vâkıfın türbesinde kur'anı Kerim okuyan dört nefer hafızlardan her birine 18 er dirhem;
Medresenin yanındaki mescidin imamına senevî 1000 dirhem;
Muallime senevî 240 dirhem;
İki kalfadan her birine 60 ar dirhem;
Sıbyanlardan her birine beşer fülus;
Talimekini karyesinde vâkıfın bina ettiği mescit ve medresenin mesalihine: Talimekini mahsulâtının dörtte biri.
Hânikah şeyhine senevî: 600 dirhem.
Gelip gidenlerin yemek, ekmek vesairesine yevmiye 8 dirhem.
Aşçıya senevî: 120 dirhem.
Ferraşe senevî: 120 dirhem.
Zaviye şeyhine senevî: 420 dirhem.
Zaviye hâdimine 120 dirhem.
Zaviyede mukim fukara ve sulahaya hizmet edene senevî 120 dirhem.
Zaviyeye gelenlerin ve içinde mukim olanların ekmek ve yemek masraflarına günde iki dirhem;
Darisüleha şeyhine senevî 600 dirhem;
Zaviyedeki fukara ve sulahanın yemek, ekmek vesair masraflarına günde sekiz dirhem;
Zaviyedeki hizmetçiye senevî 120 dirhem;
Zaviyedeki aşçıya 120 dirhem;
Kayseri haricindeki camiin hatibine senevî 360 dirhem;

Müezzine senevî 240 dirhem;
Kayyıma senevî 120 dirhem;
Muarrife senevî 120 dirhem.
Musluk mesalihine bakan ve pislikten temizleyen kimseye senevî 120 dirhem;

Şu vakfın tevliyetini vâkıf önce kendi nefsine ve vefatından sonra kız evlâd hariç olmak üzere evlâdına ve batnen bade batın evlâd evlâdına, erkek evlâd münkariz olursa kız evlâdına, kız da münkariz olursa ütekasına ve ütekasının evlâdına, bunlar da münkariz olursa Kırşehir Kadısının reyine tefviz olunmuştur.

BİR BERAT ÖRNEĞİ

Cace Bey medresesile, Süleyman Türkmânî, Âşık Paşa ve Ahievran zaviyelerine ait mevkufatın mahsulâtına fuzulî elkoyan Âlâüddin camii mütevellisi İsmail'in men'ü define dair sadir olan H. 1219 tarihli Berat'ın örneğini Kırşehir Tarihi'nin bazı yönlerini aydınlattığı için aşağıda yayınlıyoruz:

«Kıdve-til Envab-il müteşerriin Kırşehri kazası naibi Mevlânâ (asımda ismi yok) zide ilmehu tevki-i refi-i Hümayun vasıl olacak malûm ola ki Ahmed ve Mehmed nam kimseler südde-i saadetime arzıhâl edüp Kırşehri sancağında ve nahiyesinde Keylik mazreasının malikânesi Cace Bey medresesi vakfı ve divanisi müştereklerile Kırşehri sancağında Dinek nahiyesinde [1] Bozöyük nam karye ve gayriden sekiz bin üç yüz elli akça timare mutasarrıf Mehmed veled Ebu Bekir'in timarı mülhakatı idüğü ve yine Kırşehri nahiyesine tâbi Cemele karyesinin malikânesi vakfı ve divânisi Cemele karyesi düzdarı timarı iken Eşkün [2] mukatasile zaptolunmak için ba hattı tevkii tashih olunduğu ve yine Kırşehri nahiyesine tâbi Karsadur namı diğer Bayad karyesinin nısıf malikânesi Ahi Mesud [3] ve Ramazan mülkü ve nısf-ı ahârı vakf-ı camii Kırşehri ve vakf-ı zâviye-i Ahievran ve vakf-ı zâviye-i Âşık Paşa ve divanı timar ve müştereklerile Süleymanlu [4] nahiyesinde Bucak nam karye ve gayriden otuz yedi bin yüz yetmiş akçe zeamete mutasarrıf ve Alemdar Ahmed veled Mehmed'in zeâmeti mülhakatı olduğu Defter-i Hâkanî'de mukayyed ve merku-

[1] Vaktiyle Kırşehir'e bağlı olan şimdiki Kesin ilçesi; eskiden buraya Keskin Dinek Madeni denilirdi.

[2] Eşkinciler: sefere hazır sipahiler.

[3] Mucurun Bağçecik köyünde zâviyesi olduğu vakıf kayıtlarından anlaşılmaktadır.

[4] Keskine bağlı Salmanlı ilçesi.

mân Ahmed ve Mehmed zikrolunan Keylik mezrâsını divânı mutasarrıfları merkum Mehmed veled Ebu Bekir ve müştereklerile ber mucib-i Defter-Hâkanî zabıt ve malikânesi tarafına ait mahsul-i vâkıf merkum tarafından ahz ve kabz murad eylediklerinde ahzolunmak icabetmezken Kırşehrinde Sultan Alâeddin camii vakfı mütevellisi İsmail'in tarafından vekili İshak Beşe oğlu İbrahim nâm kimseye mezrea-i Keylik - İlmerkume'ye camii mezbur vakfı mülhakatındandır deyü hilâf-ı Defteri Hâkanî müdahale ve ledet-tarafî müdahalesi men-i birle hüccet-i şer'iye verilmişken müteneb-bih olmayup fuzulî zabıt ve mahsulünü ahız ve mahsul-ü mezbure gadreylediğin inhâ ve mezrea-i mezbure ber mucib-i Defteri Hâkanî divânı mutasarrıflarile medrese-i merkume vâkıfı tarafından zaptolunup hilâf-ı Defteri Hakânî ve mugayir-i hüccet vaki olup müdahalesi men-ü def'in ve fuzulî ahzeylediği malikâne mahsulü tahsil olunmak babından emr-i şerifimin sudurunu istid'a ve Defteri Hâkane-i Âmiremde mahfuz ruzname-i Hümayun ve Defter-i icmal ve mefasıl ve Defter-i Evkaf'a müracaat olundukta Kırşehri nahiyesine tâbi Vakf-ı Medrese-i Cace Bey veled-i Nureddin şehit der Kırşehri buyrulduğu mahallin tahtında karye-i Akova ve mezrea-i Keylik malikâne iki yüz akçe yekûn maa gayriye yirmi üç bin altı yüz yetmiş üç akçe minha elmasraf becihet-i vazife-i müderris fi yevim dokuz akçe ve becihet-i hak-kı tevliyet bir nefer filmasraf minelrubu ber mucib-i şart-ı vakıf ber mucib-i defteri atîk maa cihat-ı saire aded-i defteriatikte vech-i meşruh üzere ve yine nahiye-i mezbure tâbi vakf-ı zâviye-i Şeyh Süleyman ve aleyh-i rahmet-i velgufrân der Kırşehri deyü yazıldığı mahallin tahtında karye-i Kızılca [5] ve karye-i Cemele malikâne vakf-ı zâviye-i mezbur iki bin üç yüz yirmi akçe yekûn maa gayre iki bin sekiz yüz akçe minha elmasraf cihet-i tevliyet ve meşihat evlâda meşrut olup ve cümle mahsulünden termim-i evkaf ve termim-i zâviye mukaddem olup maadası müsafirinin taamiye ve levazımına sarfolunduktan sonra ve asıl mütevelli ve şeyh beyninde alesseviye taksim ola deyü mesturdur tarih-i vakfiye filevâil Muharrem-il hârâm sene altı yüz doksan yedi deyü Defter-i Evkaf'ta muharrir kalemiyle başka başka tahrir ve yine Kırşehri nahiyesine tâbi mezrea-i Keylik malikâne medrese Cace Bey oranın ehalisi ziraat ederler ve hasılâtında kendüm ve şair [6] yekûn maa gayre üç yüz ve malikâne tahtında kendüm ve şair ve gayre iki yüz akçe yazu ile Defteri mefasıl'da muharrir kalemile tahrir ve Defteri icmal'de biriktirilip iki bin beş yüz akçe yazusundan yedi yüz elli akçesi ifraz ve ber icmal ve tamamen Mehmed veledi Ebu Bekir'in kaydındadır ve Kırşehri nahiyesine tâbi neferat ve zemin ile karye-i Cemele malikâne

[5] Erevik'e bitişik köy.

[6] Buğday ve arpa.

vakf-ı zâviye-i şeyh Süleyman diyvanı timar ve hasıle diyvanı tahtında kendüm ve şair ve gayre yekûn maa gayre dört bin akçe ve malikâne vakf-ı zâviye-i Şeyh Süleyman tahtında kendüm ve şair ve gayre yekûn maa gayre iki bin üç yüz yirmi akçe yazu ile Defter-i mefasıl'da muharrir kalemiyle tahrir ve Defter-i icmal'de diyvanı yazısından üç bin yedi yüz akçesi ifraz ve maa gayrüha biriktirülüp dört bin akçe yazu ile Cemele kalesi düzdarına mahsus bir gedik icmal iken Cemele karyesi neferatının her sene on bin akçe maktuu eşkûn mukataasına dahil olup düzdar-ı merkumdan ref'i ve eşkûn mukataasile zaptolunmak üzere bin yedi yüz yedi tarihinde ba hatt-ı tevkii tashih olunmuştur ve yine Kırşehri nahiyesine tâbi vakf-ı Cami-i Alâüddevle Bey [7] deyü yazıldığı mahallin tahtında karye'i Karasadur malikâne yedi yüz akçe yekûn maa gayri bin beş yüz seksen akçe mınha becihet-i vazife-hatip fi yevm bir akçe maa cihat-ı saire deyü Defteri Evkaf'ta muharrir kalemiyle tahrir ve yine Kırşehri nahiyesine tâbi neferat ile karye-i Karasudur namı diğer Bayad nısf-ı malikâne mülk Ahi Mesud ve Ramazan ve nısfı-ı ahar vakf-ı cami-i Kırşehir vakf-ı zâviye-i Ahievran ve vakf-ı zâviye-i Âşık Paşa diyvanı timar has diyvanı tahtında kendüm şair ve gayre yekûn maa gayre bin akçe ve malikâne tahtında kendüm ve şair ve gayre yekûn maa gayre yedi yüz akçe yazu ile defteri mefasılda muharrir kalemiyle tahrir ve defteri icmalde tamam diyvanı yazusu ile ber icmâl ve icmâl mezburun dört yüz on beş akçesi Alemdar Ahmed veled Mehmed'in bakiysi müşterekleri kayıtlarındandır, bu takdirce ber muktazayi Defter-i Hâkanî sâlifizzikir Keylik mezreasının malikânesi canibine ait mahsulâtı Şeyh Süleyman zâviyesi vâkıfı tarafından divyânisi canibine ait mahsulât ve rüsumatı ber mucib-i tashih eşkûn mukataası tarafından ve Karsadur karyesinin nısıf malikânesi canibine ait mahsulâtı mülk Ahi Mesud ve Ramazan tarafından ve nısfı ahar malikânesi canibine ait mahsulâtı cami-i Kırşehri ve zaviyei Evran ve zâviyei Âşık Paşa vâkıfları tarafından diyvanisi canibine ait mahsulât ve rüsumatı merkum Alemdar Ahmed veled Mehmed ile sair müşterekleri tarafından zaptolunmak iktiza eylediğin Defter Emini sabık-ıl iftihar-il elemacit velmekârim Mehmed Raşid dâm-e mecdehû Defter Eminliği evânında arz ve Defter-i Hâkanî ve Emini mumaileyhin arzı mucibince emri şerifim itasını bilfiil Reis-ül Küttabım olan iftihar-il emacit velmekârim Mehmed Raik dâme mecdehû ilâm etmeğin ilâmı mucibince amel olmak emrim olmuştur. Buyrultu-i şerifim vusûl buldukta olbapta sadir olan emrim üzere amel mezrea-i Keylik-il mezbureyi emrim üzere amel ve hattâ mezrea-i Keylik-il mezbureyi ber mucibi Defter-i Hakânî diyvanî mutasarrıfları merkum Mehmed veled Ebu Bekir ve müştereklerile zikrolunan Cace Bey medresesi

[7] Bk: Bazarcık maddesi.

vâkıfı tarafından bit-tevliye merkuman Ahmed ve Mehmed'e ve malikânesi taraf-ı vâhid mahsulü Kanun ve defter mucibince ahız ve kabız ettirüp merkum İbrahim'i ve aheri hilâf-ı Defter-i Hakânî ve mugayir-i hüccet bir türlü müdahale ve taarruz ettirmeyüp men'ü def' eyliyesin ve ahzolunup mezrea-i merkumenin malikânesi tarafına ait olup merkumun fuzulî ahzeylediği mahsul-i vakıf her ne ise badeşşühût hükmedüp alıverüp taallül ve muhalafet ettirmeyüp hak eyliyesin min baad Defter-i Hâkaniye ve kanun hüccet-i Şer'iyye ve Emr-i Hümâyunuma muhalif kimseneye ışıl ettirmeyüp hususu mezbur için bir dahi emirim varmalu iylemiyesin şöyle bilesin âlâmet-i şerife itimad kılasın tahrr-i evail şehr-i Zilkade-tüş-şerife sene tisa ve âşere ve mieteyn ve elf.

KADI NECMEDDİN İBRAHİM

Kırşehir ulularından birisi de Sıvas'ı Moğol atlılarının ayağı altında çiğnenmekten kurtaran Kadı Necmeddin İbrahim'dir. İbni Bibi bu hâdiseyi şöylece anlatır: «Sivas Kadısı «İmamı Rabbânî Kırşehirli Necmeddin» vaktiyle Moğolların Harzem ülkesini istilâsı ve Sultan Mehmed Kudbeddin'in bozgunluğu zamanında orada bulunmuş, Kaân Cengiz'in huzuruna giderek ondan yarlığ ve «payze» almıştı. Sivas'a yaklaşan Baycu'yu hediyelerle karşıladı. Baycu Nuyin onu görür görmez tanıdı. Kadı, Kaân'ın yarlığını ve payze'yi gösterdi; Nuyin bunları öptü ve başına koydu. Sivas'ı ona bağışladı

Daha sonraları Anadolu kadılar kadısı olan bu zatın on üçüncü yüz yıl ortalarında yaşadığı anlaşılmakta ise de hayatı hakkında fazla bilgimiz yoktur. Cace Bey tesislerine vakfedilen emlâk ve arazi sahipleri arasında Kadı Necmeddin adına da rastlanmaktadır. Edebalı'nın babasının adı İbrahim olduğuna göre Edebalı'nın bunun oğlu olduğunu sanıyoruz.

ÇAGAOĞLU MEVLÂNÂ MECDETTİN

Bu zatın adı Ankara kütüphanesindeki Eflâkî tezkeresinde: «İmamı Rabbânî Seyyidül müzekkirin Mevlânâ Kırşehrî»; Konya Müzesinde bulunan en eski bir Eflâkî nüshasında da: «Kırşehirli Mecdettin İbni Çağa) deye geçmektedir. Tezkerenin verdiği bilgiye göre Mevlânâ Celâleddin'in Anadolu'da tek hilâfet verdiği, hattâ icazetnâmesini elyazısiyle yazdığı ve bir çok ilimlerde behre sâhibi olgun bir insanmış.

ŞİHABEDDİN

Kırşehir'li olduğunu gene Eflâkî tezkeresinden öğrendiğimiz Şihabeddin'in de hayatı meçhulümüzdür. Yalnız uzun müddet Tebriz'de Gazan Hân'ın kubbesinde Muitlik yaptığını, Eflâkî haber vermektedir.

CELÂL HATUN

Kırşehir'de dikkati çeken eserlerlden birisi de Koru mezarlığında bulunan H. 713. M. 1313 tarihli Celâl Hatun'a ait mezar taşı ile arkasındaki oyma rölyef halinde diz çökmüş, sol kolunu beline dayamış, sağ elinde bir haşhaş dalı taşıyan kadın figürüdür. Belki eser, sanat bakımından bir incelik taşımıyor; bizce dikkati çeken nokta, 14 üncü yüz yılda bir müslüman kadınına ait mezar taşında resim bulunuşudur. Resme karşı çekingenliğin son devirlerde başladığı anlaşılmaktadır.

KÜNBET

Süleymanı Türkmânî türbesine bakan sırtlarda, Künbetaltı denilen şehre hâkim bir mevkide bulunan bu künbet, kapısının üzerindeki:

١ — بسم الله الرحمن الرحيم كل من عليها فان و يبقى وجه ربك ذو الجلال والاكرام
٢ — امر بعمارة هذه التربة المظلومة المرحومة السعيدة فاطمه خاتون بنت عبدالله
نور الله مضجعها الامير الكبير العالم.
٣ — العادل الزاهد العابد ابو الخيرات ولى الله فى الارض المبر لحوق الدولة والدين
عون الفقرا والمساكين خواجه آقا معاطر امن الله عواقبه فى سنة وثمانين
ستمائة.

Kitâbeye göre bu türbe 686 yılında büyük Emîr Hace Aka Maatırın emriyle Abdullah kızı Fatma Hatun için yaptırılmıştır. Aka'nın İlhani büyüklerinden birisi olması muhtemeldir.

Türbe ehram şeklindedir. Kesme taşlardan yapılmıştır. Altında mumyalık üstünde zaviye vardır. Yapısında Melik Gazi türbesindeki özetini ve işlenti yoktur. Civardaki büyük ve yazılı taşlardan burada vaktiyle başka binalar da bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu taşlar kaledeki müzeye nakledilmiştir.

Kırşehir Tarihinde
AHİLER

Ortaçağda Kırşehir'i bir ara aldığı Gülşehri adına lâyık canlı bir gelişime kavuşturan âmillerden birisi de meşhur seyyah İbni Batute'nin de haber verdiği gibi: «Rum beldelerinde sâkin Türkmen kavimlerinin her vilâyet, belde ve karyesinde mevcut; ecnebilere lûtuf ve merhamet gösteren, yiyeceğine, içeceğine ve her türlü ihtiyaçlarına koşan, zalimlerin cezasını veren, bunlara uyan kötüleri temizleyen ve bu hususta dünyada benzerleri bulunmayan» Ahiler'e ve fütuvvetdarlara kaynak oluşudur.

Bir çoklarının sandığı gibi Ankara'da müstakil bir Ahi Devleti yoktu. Osmanlılara kalenin anahtarını teslim eden, müzaharet ve muavenette bulunan Ahi Âyan tâifesi de her yerdeki kurumlar gibi, Kırşehir'de medfun Ahievran'a, onun postuna ve ocağına bağlı idiler. Bütün merkezlerdeki Babalar'ın azil ve nasipları Kırşehir'deki Büyük Şeyh tarafından tasdik edilir; her sene iç Anadoludan başka Bulgaristan, Bosna-Hersek gibi uzak yerlere giden Ahievran Nakip ve Hâlifeleri tarikat mensuplarının, lonca ve teşekküllerin ahval ve harekâtını inceler, mahfiller kurar, yeni taliplere, kalfalara ve ustalara Şed bağlar, peştemal kuşatır, yeni dükkân ve tezgâh açacaklara izin ve destur verirdi [1].

[1] «Ahievren'in neslinden bulunan adamlalr her sene Erzurum'a gelirler, Ahievren'in Kırşehir'deki türbesindeki kuyudan bir desti su getirerek Mehdi Abbas'ın mescidi üzerinde yapılan camiin minaresine asarlar, böylece şehirde sığırcık kuşlarının çoğalması ve bu yüzden Ahievren'in duası berekâtına çekirge âfetinden şehrin masun kalması temin olunurdu.» [Sığırcık şeyhleri ayrıdır. Onlar, gene o zamanlar Kırşehir'e bağlı olan Keskin ilçesinin Yukarışeyh köyünde oturur ve bunlara Etyemez şeyhleri denilirdi, şu hale göre Ahi hâlifelerinin bu vazifeyi de yaptıkları anlaşılıyor. — C. H. T.]

«Ahievren hülefâsı her sene, Erzurum'a gelişinde Debbağlar tekkesinde büyük bir merasim başlardı. Bütün esnaf şeyhleri istikbaline koşar ve tekkede elleri-ni öperler ve dualar ederler, tekkede saklı olan tarikat bayrağı çıkarılarak tekkenin kapısına asılırdı. Bu ziyaretler ve merasim bittikten sonra bütün şeyhler esnaflarile beraber Abdurrahman Gazi'ye giderek Sultansekisi'inde kazanlar kurulur, kuzular kesilir, pilâvlar pişer, somatlar çekilirdi. Yemekten sonra ustalığa çıkmış sanatkârlardan kaç tane varsa bunlar hâlifenin önünde diz çökmüşler, diğer esnaflar halka çevirmişler ve dizleri üstünde ellerini koymuşlardır. Debbağlar şeyhi

«Ahiler ve Fütüvvetdârlar» maddesinde: Adı, sanı, töre ve törenleri hakkında bilgi vereceğimiz bu kurumun Kırşehir'de ilk kuruluşu ve kurucusu hakkında henüz bilgi ve belgeye malik değilsek de 13 üncü yüzyıl başlarında Cengiz'in Maveraunnehir-i istilâsı üzerine Anadolu'ya gelen ve Kırşehir'de yerleşen Baba İlyas'ın bu kurumu kurduğu muhakkaktır. Âşık Paşa zâde'nin mevcudiyetini bildirdiği: Ahiyan-ı Rum, Gazıyan-ı Rum, Abdalan-ı Rum, Bacıyan-ı Rum, herhalde bu kaynağın kollarıdır.

Baba İlyas'ın müritlerinin çoğalmasından kuşkulanan Selçuk hükümdarı Gıyaseddin Keyhusrev II. Şeyhi Kırşehir'den uzaklaştırdıktan sonra, ihtimal ki oğlu Muhlis Paşa devam ettirmiş, hayat ve menakıbını anlatacağımız Ahievran Nasıruddin, bu tarikatı iktisadî bir bünye içinde organize ettikten sonra uyarlarınca asıl pir ve lider olarak tanınmıştır. Sırası geldikçe anlatacağımız gibi, Kırşehirli bir Ahi Şeyhi olan Edebalı, Osman Beyin kaynatası olduktan sonra bu müessesenin nüfuz ve kudreti bir kat daha artmıştır. Hacıbektaş Dergâhı Meydanevi kapısındaki kitâbede Murad'ın kendisini Ahi sülâlesinden gösterişi bu olayın canlı bir şahididir.

Son zamanlarda Ahiler ve Ahiliğe dair dikkate değer araştırmalar ve incelemeler yapılmış, haylıca eserler yayınlanmış, dağınık olmasına rağmen zengin bir bibliyoğrafya vücuda getirilmiştir. Biz bu nâciz denememizle bu emek ve mesai âbidelerine yeni bir fikir damlası katacağımızı sanmıyiruz. Ancak, Kırşehir'in uzun bir süre bu kuruma merkez oluşunu gözönüne alarak, kısaca bilgi vermeye çalışacağız. Gayemiz bir Ahiler Tarihi yazmak olmadığı için, bu konuda yazılan ve basılanları bir tarafa bırakarak, Kırşehir'de bulup tetkik edebildiğimiz Fütüvvetnâme [1], Şecerenâme [2],

[1] **Fütüvvetnâmeler:**

Ahievran neslinden ve son şeyhlerinden merhum Said Efendinin kitapları arasında bulduğumuz Fütüvvetnâme H. 999 senesinde Ahmed bin Hızır Elmevlevî tarafından arapça ve farsça dualar ve tercemeler hariç olmak üzere çağının türkçesile yazılmıştır. Fasıl başları, şahıs isimleri, dikkati çeken maddeler, bölümler, duraklar kırmızı mürekkeple ve güzel bir sülüsle tertip edilmiştir. Bu kitabı, kendi ifadesile müellif: «Peygamber Mustafaya, eshabına, enbiya ve evliyaya salâvat getirdikten sonra bu risalenin mümehhidi (yazanı, tanzim edeni) seyyidülâbdi velmüftekirü ilâ rahmeti rabbihilkavayyi Muhammed İbni Seyyid Aliyeddin Elhasan-ı Elrazavi afeallahu an sugera ve kübera ve haşerehu meahu men lâ yetevellâhu, ki FFütüvvet taliplerinden ve tarikat saliklerinden bir kaç âzizler hedahumullâhu ilâ meratib-i elsâirin ve evselâhum ilâ menazililvasilin bu zaiften iltimas edüp ki Fütüvvet-dârlar arasında söylenen ve işlenen erkânın ehemmini kaleme ge-

hâlifeye, tarikata yeni giren bu ustaları takdim eder, hâlife dua ederek şet ve peştemalları bellerine bağlayarak ensenelerine birer sille vurur, bunlar da hâlifeden başlayarak bütün şeyhlerin elini öptükten sonra ustalık izni verilmiş olur. «Erzurum Tarihi, S: 191, Abdürrahim Şerif Beygu».

İcazetnâme [3], Vakıfnâme, Kitâbe ve rivayetler üzerinde duracağız.

AD VE SAN:

Bu kurumun üzerinde durmaya değer yönü: Adı ve sanıdır. Şimdiye

---

[3] **İcazetnameler:**

Aşağıda bazı parçalarını nakledeceğimiz İcazetnameler: yiğitlerin, civanların ulusu, fütüvvet ehlinin inal ve imamı (kıdve ve mutemedi), pîrler pîri, âzizler âzizi Ahievran adına kemer bağlayup çözmeye yetkili şeyhlere verilen diplomadır.

Bütün bu belgeler, fütüvvetnâmelerin ana prensiplerine ve islâmî görüşlere uygun olarak düzenlenmiştir. Mitolojik detaylarla süslenüp şişirilmelerine rağmen, evrensel bir varlığın zihniyet ve felsefesini aydınlatması bakımından içinde hakikat unsurları taşımaktadırlar. Biz bunları mümkün olduğu kadar özetleyip bugünün diliyle ve objektif bir görüşle ifadeye çalışacağız.

---

turem. Mikraz almak ve tevbe ve ahid ve şart ve biyat etmek ve yol ata ve yol kardeş idinmek erkânı ve şakirt revan etmek ve helvayi cifne (Helva pişirilen bir nevi kap) erkânın ve ne tarikle pişirdüklerin ve ne tarikle kısmet ettiklerin, ahar şehre ne tarikle gönderdüklerin ve ne vecihle teslim ettüklerin ve teslim eden kişinin elinden ne vecihle alınacağın ve mahfil ehli birbirine tike sunmak (Parça, cüz) ve birbirinden hak talep kılmak ve bir sahip tarikten günah sadir olsa saff-ı nialde (papuçluk) durudup dahi ana Horasan ve Irak kulletin ki (kavil - söz anlamına olsa gerek?) buna tarik derler ve dahi Mekke ve Medine erleri buna makam-ı insaf derler. İmdi ol durup Eshab-ı Tarik'a garamet (din, borç) çeküp ki ana terceman-ı lisan-ı akdem derler ve dahi terceman söylemek meşayih-i selef rahimehüm Allahütaâlâ erkânları üzere esah rivayet ki kitaba ve sünnete ve icma-i meşayiha muvafık ve ahsen hikâyetle beyan ve âyan kıldım, iltimasların kabul kıldım ve dahi Hak subhanehu ve teâlâdan istianet talep edüp bu risaleyi kaleme getürdüm ve miftah-i dekaik (zarif açacaklar birle mevsûm kıldım ki tâ ki her âziz ki bu risaleyi mütalea edüp müstefid ola ve ben fakiri hayir düa ile yâd kıla ve fatiha ihsan ede ve bu nükteleri nâ-ehil nazarından mahfi tutalar, amma ehlinden diriğ kılmayalar, zira hikmeti na-ehle vermek zulümdür, ve ehlinden gizlemek dahi zulümdür. Netekim bihterin-i kâinat mefhar-i mevcudat Muhammed Mustafa aleyhi efdalü esselâvat ve ekmel-i ettahiyat buyurur: «Lâ tüvtüvül-hikmete ilâ gayri ehliha fetuzlumuha» maksadile yazdığını açıklıyor ve Fütüvvet'in anayasasını vücuda getiriyor. Artık bu kurumun eski hararetini kaybettiği zamanlarda yazılmasına rağmen bir emek ve itina mahsulü olan bu yazmadan aşağıda bazı parçalar alacağımız için burada fazla izahat vermekten çekiniyoruz.

[2] **Şecerenâmeler:**

Ahiler ve Ahilik tarihini aydınlatacak önemli kaynaklardan birisi de Şecerenâmelerdir. Ahilerin silsilelerini, gene Fütüvvetname çerçevesi içinde tarikata ait merasim ve usullerini, esnafın ve pirlerinin adlarını, mertebe ve derecelerini bildiren Şecerenâmelerin hususiyeti hangi meslek ve sanat şeyhi adına tanzim edilmiş ise o katagorinin adap ve erkânını tebarüz ettirmesidir, adeta bir yönetmelik mahiyetindedir. En çok rastlanan Şecerenâmeler debbağlara ve debbağlıkla ilgili sanat ve sınıflara ait olanlardır.

kadar türkçe (kardeş - kardeşlikler - kardeşe mensuplar) anlamına geldiği sanılan Arapça (Ah-Ahi-Uhuvvet) unvanının aslında (Cömertlik) ifade eden (Akı) olduğu, bu sıfatın Mütercim Asım merhumun «Bürhan-ı Katı» adlı meşhur sözlüğünde: (gayretli, özverili kişilere: Akı) denildiği, son zamanlarda bu sanın Başustalara verildiği, eski arapça, farsça eserlerde (Ahi) sözüne rastlanmadığı cihetle türkçe Akı kelimesinin daha doğru olduğu fikri ileri sürülmüştür. Nitekim, Türk - Dil Kurumunun 1944 yılında yayınladığı sözlükte de (Akı) sıfatı: eli açık, cömert, yiğit, ahi) sözleriyle manalandırılmıştır. Anadolu'da ham deriyi tabaklamak, yani temizlemek, akpak etmek işlemine (Akartmak-Ağartmak) denildiğine göre (Akı) sıfatının da bu kökten geldiğine hiç şüphe yoktur. Aka-Ağa isminin de bu kelime ile ilgisi hatıra gelmektedir. Fütüvvetnâmelerin de kaydına göre Âdem Peygamberin Cennetten sürülmesine sebep olan mmemnu meyvanın (Buğday) oluşu, Âdem affedildikten sonra derisinden elbise yapmak üzere gönderilen iki Ahunun koyun ve keçi olduğunun gene bazı fütüvvetnâmeler tarafından rivayet edilişi de dikkati çekmektedir.

Bugün dünyaca bilinen bir hakikattir, ki buğday gibi bitkilerin, koyun keçi, sığır ve at gibi yaratıkların ilk menşei Orta Asyadır. İlk atalarımızın ağıllaştırdığı, yani ehlileştirdiği bu bitki ve hayvanların kıvır kıvır yünlü derisinden başına kalpak (kalpağ-kılbağ), sırtına kapanak, kırka (kepenek -hırka), bacağına dolak, ayağına çarık, çedik, postal, kundura yapmış; eğirdiği yünden çatma dediği çadırını, eşinin başına bağladığı çatmasını, altına serdiği: post, kaça, kalı,. kalımını (keçe, halı, kilim), kızına verdiği kalını (cihaz eşyası ki içinde her çeşit deri ve yün mamulleri bulunur) örmüş ve dokumuş; bunların ürününden ve sütünden: ekmeğini, aşını, bulgurunu, bulamacını, kımızını, ayranını yoğurdunu, kurutunu imal etmiş; hatta evinde, bağında, tarlasında ve savaşta kendisine yoldaşlık eden bu personelleri soyuna sopuna karıştırmıştır. Akkoyunlu, Kızılkoyunlu, Karakeçili, Altay, Kabartay, Koonguralp gibi, memleket, devlet, kabile ve âşiret adları bunlardan birer örnek değil midir?

Deri ile ilgili 32 esnafın deriyi deren, akpakeden dabağlar piri Ahievran'a bağlanmaları cidden insanı düşündüren enteresan ve zengin bir konudur.

Ahiler'in merkezi olan Kırşehir'de halk ağzında zamanla (k) harfi (h) şekline inkılâp ederek çakı - çahı, yakı - yahı, bana bak - bana bah kılığına girdiği gibi Akı da Ahi olmuştur. Hattâ Kırşehir'de halk, Ahievran'a Ahirmen derler.

(Haza Fütüvvet-i Ahievran) başlıklı yazıma dört sayfalık bir varakpârede geçen: «Âdem Peygamberin dünyaya teşrifinde Tanrının emriyle

Cebrail'in Cennet'ten iki Ahu getirüp, Adem'e zebhettürüp, derilerini debagat kabul ettirüp eyinlerine libas edindiler» rivayeti, tarihe uymasa bile, Cennetten gelen Ahu dikkati caliptir, bir çok yerlerde de Ahi Baba, tâbirinin Ahu Baba şeklinde telâffuzu Ahi unvanın ilk zamanlarda Ahu olduğu kanaatini bize vermektedir. Fütüvvetnâmelerde bu teşekkül (fita-fityan-fütüvvet-uhuvvet-mürüvvet) sanlarile aldandırılır; uyarlarına da (ehlifütüvvet-mürüvvet-uhuvvet-fütüvvetdâr) denilir. Ahi adı, aşağıda temas edeceğimiz gibi, tarikat içinde bir mertebenin unvanıdır. Fütüvvet yolunda bir (Yol atası), (yol karındaşı) edinmek şart olduğundan Eshab'ın birbirini kardeş tutunduğu zaman Hazreti Peygamberle amcası oğlu ve damadı Ali de dünya ve ahiret kardeş tutunmuşlardır.

Zaman ve mekân içinde şartlar değiştikçe, fütüvvetdarlar eski hararet ve kudretlerini kaybettikten, bu teşekkül debbağlar ve onunla ilgili zanaatlar zümresine inhisar ettikten sonra pirleri Ahievran'a izafeten ve bir sevgi ve saygı eseri olarak Ahi adı daha çok kullanılmaya başlamış, bu suretle bütün bir varlığa ad ve san olmuştur.

(Ahi) nin sonuna eklenen ve (yılan - ejderha) karşılığı olan Evren'in Türk fonetiğine göre Evren şeklinde telâffuzunun daha doğru olduğu kanaatında bulunanlar olduğu gibi, (ören - oran) suretinde yazanlar ve okuyanlar da vardır. Türkçe Sözlük'te de (Evren) kabul edilmiştir.

İslâmî inançlar ve gelenekler noktasından hareket eden, Âdem Peygamberi ilk pîr tanıyan Fütüvvetdarların temel kitabı olan Fütüvvetnâmeler, Âdem'in memnu meyvayı yediği için Cennetten yılanla birlikte Serendib'e sürüldüğünü yazarlar. Âdem affedildikten sonra Tanrının buyruğu ile Cebrail'in Cennet'ten getirip Âdem'in başını belâlara sokan Şeytan'ı ve bu işe vasıtalık yapan yılan'ı hatırlamak, badema onların iğfallerine uymamak, ahde vefa kılmak, dünyaya muhabbet etmemek, Hak'kın kazasına ve kaderine sabreylemek kaydiyle beline bağladığı ve Şed-di vefa adını verdiği kuşak ta yılana benzer. Bedir gazasında Ahievran, omuzunda Âlem-i Şerif, bir ejderha gibi düşman saflarına atılmış, Peygamberi hoşnud etmiştir. Düğününde kesilen keçilerin, koyunların ve sığırların derilerinden bir gece ve bir gündüz içinde türlü türlü renk ettiği ve kaynatası Ali'nin perdahladığı turaları Peygamber beline bağlamıştır; Kayseri'de elvan elvan işlediği sahtiyanların yılan gibi deliğe akarak Valinin gönderdiği memuru korkuttuğunu, Kırşehir'e gelen Ahievran'ın türeyen ejderhayı nasıl emrine muti kıldığını aşağı sayfalarda okuyacağız.

Ören - Oran - Evren adı üzerinde de bir parça duralım: Ö r e n , bildiğimiz virane ve harabe karşılığı değildir, ö r m e k masdarından gelen ö r e n ' dir. Zaten fütüvvet, âdemoğullarını kardeşlik ve meslek duygulariyle birbirine sımsıkı bağlayan ve ören bir kurum değil midir?

Cebrail'in Cennet'ten getirdiği ve Âdem'in beline bağladığı kuşak da yünden örülmemiş midir?

O r a n ismine gelince: Şeyh Süleyman Efendi-i BBuharî H. 1298 yılında İstanbul - Mihran Matbaasında basılan Lûgat-ı Çatagay ve Türki-i Osmani'sinde bu sözü: «sıfat, pişe, kisp, mikyas, ölçü, tenasüp. Oran iki kaideye münhasır olup biri her tâifenin kendisine mahsus olarak bellediği oran diğeri bütün ordunun intihap eylediği oran'dır. Muharebe esnasında herkes kendi kavmini bununla bilurler, imiş» diye mânalandırır. Sosyal ve ekonomik sınıfları içine alan bir ordunun başında bulunan; hesaplı, kitaplı, ölçülü, tartılı, düzenli ve güvenli bir birlik ve ahenk yaratmaya çalışan Ahievren içindebelirli bu taifeye de O r a n adı gerçekten yakışır. Dünya ölçüsünde sosyal ve ekonomik bir varlık yaratmaya çalışan bu müesseseye de biz E V R E N adını daha uygun buluyoruz. Fakat, Ahilere ait kaynaklarda Ahievran imlâsında yazıldığı ve Kırşehir'de de bu hece ile konuşulduğu için kitabımızda bu kılığı muhafaza ettik. Şüphesiz, bu konuda söz, yetkili dilcilere düşer.

Doğum Yeri, Soy ve Sop :

Yerli, yabancı meraklıları en çok ilgilendiren konulardan birisi de bu kurumun menşei ve milliyetidir. Bu bahis üzerinde de haylıca durulmuş ve emek harcanmıştır. Biz burada bunları tekrar etmekten çekinerek, gene elde mevcut belgelerin ışığı altında yolumuza devam edeceğiz:

Fütüvvetnâmeler: Cennet'ten Âdem'le Havva'nın hazin macerasını efsanevî bir dekor içinde allayıp pulladıktan sonra bu iki sevgiliyi Mekke'de birleştirir, Cebrail Cennet'ten getirdiği ve Şed-di Vefâ dediği kuşağı beline bağlar, tekrar Mekke'den Hindistan'a göç ettirir. Yukarıda da gördüğümüz gibi, Şecerenâmeler Abbas'ın oğlu Ahievran'ı Ali'ye damat yapar.

Renkli ve çiçekli çinilerle süslü bir cami duvarını andıran icazetnâmeler: Bir levha gibi başa astıkları fütüvvet şeceresini şöylece sıralarlar:

Karşılıklı yarımşar iki daire içinde Emirilmüminin Ali İbni Talib'in adı, bu iki yarım dairenin altında gene karşılıklı küçük yuvarlaklar içinde 12 şer 12 şer olmak üzere Ali çocuklarının, yani 12 İmam'ın adları, bu çerçeve gene Talib oğlu müminler emiri Ali'nin karşılıklı iki adiyle kapanır. Bu çerçevenin altındaki ikinci süslü çerçeve içinde, yanlarda, iki dairenin tam göbeğinde Allah - Muhammed mihrakının etrafında on müjdelinin adlari çevrelenmiştir. Benzeri tarikatlarda olduğu gibi Fütüvvet yolu da irfan kemerile Ali sevgisine, Ali kapısına bağlanmıştır.

Dinsel ve mistik bir düşünce ve inanışla süslenen ve kudsîleştirilen sahnenin perdesini biran olsun kapatacak olursak, Fütüvvet ve Uhuvvetin

babası: Âdem, kemer bağlandığı yer: Mekke, yayılış sahası: Hindistan'dır.

Gene fütüvvetnâmelerin, şecerenâmelerin Mekke ve Medine erlerinden başka Horasan ve Irak pirlerinin mevcudiyetini haber verişi; bir çok pirlerin vatanlarını ve yayılış yerlerini sayarken Semerkand, Merv, Rey, Buhara, hattâ Anadolu'da Sivaz şehir ve kasaba adlarının geçişi, bu teşekkülün milliyeti, soyu ve sopu hakkında bize aydınlatıcı bir fikir verir. Bilhassa bir kuşak halilnde bele sarılan yılan sembolü, nazar ve hayalimizi Türklüğün Totem ve Şamanlık çağlarına doğru çeker. Hâlâ Anadolu'da bir yolcunun önüne çıkan yılan ona uğurlar ve saadetler müjdeler. Oran adı da bize Türk kabilelerinin ayrı ayrı biçimdeki damgalarını hatırlatmaktadır. İcazatnamelerin başlığını süsleyen 24 isim, 24 Oğuz boylarının, daireleri açıp kapayan Ali'nin de Oğuz Han'ın müşahhas timsalinden başka bir şey olmasa gerek. Son yerleştiği Anadolunun dağına, deresine, ovasına, obasına göçüp geldiği anayurdundan nişaneler veren Türk, son dinini de benliğinin menşurundan sızdırdığı hayaller ve hatıralarla ne güzel işlemiş ve süslemiş; çoğu zaman al kanını ve alın terini de katarak...

*
* *

Fütüvvet Yolunun Ana Prensipleri:

Geçmiş büyükler, Fütüvveti bir ağaca benzetmişlerdir ki, sıfatları Tanrı sıfatıdır; budakları Enbiya; yaprakları Evliya; yemişi de müminler sıfatıdır. Ol ağacın kökü birlik ve samimilik; budakları sözünde ve işinde doğruluk ve saflık; yaprakları usluluk, utangaçlık; yemişi Tanrı bilgisi; lezzeti güzel huy ve cömertlik; suyu Tanrı rahmetidir. Bu sıfatlarda kusursuz olan müminler emiri, Tanrı arslanı İmam Ali «Ali'siz fitâ olmaz» hitabın işitti. Doğrular ve temizler bu sıfatı saklamaz, ehli olmayan fitalar bu hilâtı giyemez, bu şed'di kuşanamaz, bu yolda yürüyemez ve menzile eremez. Cömertler bu sıfatlarla süslenirler.

Fütüvvet olanların üzerine yedi kapıyı bağlamak, yedi kapıyı açmak gerektir :

1 — Kırslık kapısının bağlaya, cömertlik kapısın aça;
2 — Kahır kapısın bağlaya; iyilik kapısını aça;
3 — Hırs ve hava kapısın bağlaya, hoşnutluk ve kanıklık kapısın aça;
4 — Tokluk ve lezzet kapısın bağlaya, riyazet ve açlık kapısın aça;
5 — Halktan ümit kapısın bağlaya, Hak'tan yana reca kapısın aça;
6 — Faydasız, saçma söz söylemek kapısın bağlaya, Tanrıyı anıp güzel sesle okuma kapısın aça;
7 — Şeytanlıklar kapısın bağlaya, Tanrısal kapılar aça.

Gene büyükler demişler ki, fütüvvetdâr olan kişiler: Bu sıfatlarla mavsuf olmak gerektir:

İnanıcı olmak, gerçeğe ve yalana hergiz and içmemek, kenduye ne sanursa her müslümana dahi anı sanmak, ululara izzet ve hizmet, küçüklere şefkat ve merhamet, düşmanlara ve düşmanlıklara tahammül, kötülüğü iyilikle krşılamak, büyüklere ve bilginlere saygı göstermek, her kime ki dostluk ve düşmanlık ederse Allah için etmek, cömert olmak, ahde vefa kılmak, tatlı dilli gökçek seyretli olmak, atasına, anasına, üstazına, pirine asî olmamak, izzet ve hürmet ile gönüllerin almak, ve bir zerre onları incitmemek, satu ve bazar üzerinde yalan söylememek, komşulara iyilik ve cevirlerine tahammül göstermek, hergiz kimseye haset, kin ve buğzetmemek, barışçı, sabırlı ve mütevekkil olmak, kendi yükünü kimseye çektirmemek, fasıklardan ve yaramazlardan ırak olmak, kimsenin malına göz dikmemek, daima halkın nefiine çalışmak, kadabın yutmak, halkın ayıbına muttali olursa örtmek ve sır saklamak, her kanda yürürse Hak-kı hâzır ve nâzır görmek, huşu ve huzu'dan hali olmamak, şeriata ve tarikata aykırı yola gitmemek, elinden ve dilinden kimseyi incitmemek, eğer haksız yere incitirse fütüvvet'ten düşer, Fütüvvetin şartları çoktur, bin bir menzil ve kırk dört makamdır.

Ahmed Gülşehri, bu fütüvvetnamenin yazılışından üç yüz yıl önce altı olduğunu söylediği fütüvvet şartlarını şu şiirinde ne güzel ifade etmiştir:

Altı şartı var fütüvvet yolunun
Üçü açuk, üçü kapaludur anun
İşit imdi işbu sözü sıdk ile
Kim bilindi işbu ma'ni nakl ile
Kapusu ve eli ve sofra bağı
Ol kim üçü kapaludur evvel dili
Gözü dahi bağlu durur bili
İşbu altı hâsiyet kim var idi
Ahi yanında kamusu yâr idi ...

Ahi Mesud oğlu Alâeddin Ahi Sinan adına H. 876 yılında tanzim edilen İcazetnâme'de Fütüvvet yolunun edep ve erkânı şu güzel cümlelerle anlatılmıştır [*]:

«Bilmek lâzımdır ki esrar-ı İlâhî müftileri böyle rivayet ve nâmütenâhî ahbar münşileri şöyle nakil ve hikâyet ederler ki, Fütüvvet zeman-ı kâdim-i

[*] Bu icazetnâmeyi de rahmetli Ahmed Remzi Akyürek terceme ve lûtfetmişlerdir.

ezelîde mezkûr ve hâkim-i lemyezelî menşurunda âyet-i meşhurdur ki: ve yine bilmek lâzım ve özür ve behanesiz muktedir olmak gerektir ki: Fütüvvetin rükn-i âzamî edeptir ve müeddeptir ol kimse ki edep anın zâtında mükteseptir. Babullah meftuhtur, fakat bu kapuya edeple dahil olunur ve edebin hülâsası her şeyi mahalline vazetmektir. Ve mürit için terbiye ahlâk-ı raziyye ile beslemektir: Fütüvvetdâr olan kimse cemi' âdâp tarikiyle arâste ve enva-ı maarif mühümmatile pirâste olmak lâzımdır.

Terbiyeyi, hattâ lokma yenilmekte, söz söylemekte, yola gitmekte, kalkmakta ve oturmakta, kemer (miyan) bağlamakta ve çözmekte arasunlar ve anın zâhir ve batını ahlâk-ı hâmide ve a'mal-i pesen-dîde ile tezyin etsinler, tâ ki bu terbiye sebebiyle o gürühtan olmasınlar ki anların başlarında gaflet ve fesad bulunur, ki şu: Âyet-i kerîme meâline musaddaktılar: ve sahib-i fütüvvet olanlar altı hasletle müzeyyen olmak lâzımdır ve altı rükün o kimsede muayyen olmalıdır ve bu altı rüknün başı tevfikat-ı Hak-ka karşı: küşadedil (gönlü açık) olmak, yani iptida sâdır ve vârit (gelen giden) e kapıyı açık bulundurmaktır. Babullah meftuhtur. İkinci rükün: küşâde-pişanî (alnı açık) olmak ve gözü misafirlerin gelmesine muntazır olmaktır. Kavl-i Tâalâ

Üçüncü rükün: Sofranın bağını açup nesi varsa huzura getirene: ve mezkûr altı rükünden üçü de şunlardır:
Birincisi: Gözünü ayıp görmekten bağlaya
İkincisi: Lisanını gıybetten ve mesaviden ve yalandan ve bühtandan hıfz ede ki: Üçüncüsü:
Kemerini haramdan menede ve nefsin yularını haramdan çekilmiş bulundura, kavl-i Tâalâ
ve kendi âziz vücudunu az yimek, az uyumak, az söylemek ile mesut ede ve hulk-ı İlâhî ile tahallûk edüp h a l k ile güzel geçine ve kimseye ezâ ve cefâ îsâl etmeye: Şiir:

«Senin o güzel sözlerin inci delmek demektir, güzel huyun da söz kabul etmekliktir. Senin, ilim, âmel zühdün de: az yemek, az söylemek, az uyumaklığındır.»

***

Fütüvvet Yolunun Bölüm ve Töreleri:

Bu erkân ehlinin üç mezhebi vardır: Birine Kavlî, ikincisine Şazelî, üçüncüsüne Seyfî derler, Seyfî anlardan daha kuvvetlidir, birbirinden üstün dokuz bölümdür:

1 — Nâzil: Mahfillere muhabbet edüp ya üstaz veya atasile gelirler. Erkâne ilk girenlere hübbap yani muhipler denilir, erkân ehlinden sayılmazlar. Üstazından (ustasından) icazet aldıktan sonra pîr tutup mıkraz (makas) alanda gerçek nâzil derler, bunların üstünü nim tarik, yani yarı yol sahibidir.

2 — Nimtarik: Oldur ki, anın ustası, piri, tarikat atası, iki tarikat kardeşleri ola ve anlardan terbiyet göreler. Bunlardan üstün miyan-bestelerdir.

3 — Miyanbeste: Beli bağlı, hizmete âmade, işe hazır demektir, bunlardan üstün başarıştır.

4 — Başarış (bişiriş) - ki ana dest-i nakip yani nakibin eli denilir. G.revi ayağ üzere durup hamları yani mesleğe yeni girenleri pişirüp hizmete barıştırmaktır. Destinakipten üstün Nakiptir.

5 — Nakip = nekabete, yani cemiyete başkanlık eden zattır. Güler yüz ve tatlı dille mahfil ehlini yerli yerine kondurur. «Kavmin büyükleri onlara hizmet edenlerdir».

6 — Nakibün-nükaba (nakipler nakibi) — Nakipten üstün nakipler nakibidir ve yedi taifedir: 1) melikler, emirler, vezirler ve kalem erbabı, 2) âlmler, müftüler, kadılar, müderrisler ve vaizlar. 3) meşayih ve fukara. 4) nimet erbabı ve mal sahipleri. 5) dihakın yani köy büyükleri, muhtarları, ziraat reisleri. 6) seferde ve hazarda tüccarlar, askerler. 7) işçiler ve ehli sanayi.

7 — Ahiler - Nükebadan üstündür, bunlar halife gibidir. Kaim makam-ı şeyhtir. Amma, seccade sahibi değildirler. Kendi taifeleri içinde sahibseccade iseler de cüz'idir. Ahilerin, halifelerin üstünü şeyhlerdir.

8 — Şeyhler: şeyhten üstün şeyhüş-şuyuh, yani şeyhler şeyhidir.

9 — Şeyhüş-şüyuh: Bütün teşkilât kademlerinin başıdır, bütün seccadenişinler ana tâbidir.

***

Fütüvvet Dışı Olanlar:

Kamu meşayih, bazı hasletlerinden dolayı 12 kişinin fütüvvet dışı kaldıklarını, bunlara şed bağlanmayacağını, eğer bu fiilleri terkederlerse anların da fütüvvete lâyık olduklarını kabul etmişlerdir.

1) İyman ehli olmayan kâfirler. 2) Münafık olanlar. 3) San'atı gaybe hükmetmek olan falcılar ve müneccimler. 4) Sarhoş eden içki içenler. 5) Dellâklar, çünkü onlar müslümanların avret yerlerine yani açık vücutlarına

bakarlar. 6) Dellâllar, zira, anlar satış işinde nâsa zarar verirler. L) Çulahlar, zira onlar müslümanlara yalan vaad ederler, eksik arşun tutarlalr. Gerçi anların san'atları makbuldür, amma, Haktaâlânın emrine muhaliftir. 8) Kasaplar, ki işi kan dökmektir, anlarda şefkat kalmaz, fütüvvet şefkatle müzeyyendir. 9) Cerrahlar, san'atları halka zahmet eriştirmektir, yürekleri taş gibi olmuştur, hiç kimseye rahmetmezler. 10) Avcılar, kuşlara ve canavarlara tuzak kurup boğazlarlar, nicesinin yüreciği açlıktan kırılır. 11) Âmeldarlar, zira ki onlar dâim bidat ederler (müesses nizam dışı iş yapmak istiyenler olacak). 12) Madrabazlar: Anlar mekûlâtı anbar ederler, kıtlık isterler. Her kim ki yemek cinsini müslümanlara pahalı satayım, diye kırk gün saklasa, fakat sonra fukaraya dağıtsa anların günahı kefaret kabul etmez [*].

Bilhassa, fütüvvetdârlar için şu üç nesneden sakınmak şarttır: Sarhoş eden içki, insanlığı düşüren zina ve livata. Ehli fütüvvet için gerektir kim: dili zikirden, gönlü fikirden hâli olmaya...

Fütüvvet Mahfilleri ve Bazı Törenler:

Fütüvvet ehlinin kardeş tutunmak, mesleğe girmek, herhangi bir sanatta çalışıp ehliyet kazandıktan sonra icazet almak, sofra çekmek yani ziyafet vermek gibi çeşitli toplantıları vardı, bunlara mahfil kurmak derlerdi. Bu hususta bir bilgi vermek üzere bir şakirde, bugünkü deyimle öğrenciye diploma vermek için yapılan törenden kısaca bahsedelim:

Fütüvvetdârlar, mahfil kılmak için ehliyetsizlerin nazarları erişmiyecek maruf ve meşhur bir mekân lâzımdı. Bu mekânın baş sedirinde şeyhler şeyhi, yanında şeyhler oturur, sırasiyle halifeler, müfredler, miyanbesteler, nimtarikler, ahbaplar yerlerini alırlar. Başarışlar nimet katında, nâkipler ayağ üzere durup herkesi yerliyerine kondururlardı. Kendi mertebesince hizmetini eda ettikten sonra Tanrı kelâlmı, enbiya kıssaları, evliya menkibeleri, yol gösterici imamlar, fukara sırları, sofiler sülûkü okunup sohbete başlarlardı. Çünkü müminler emiri, Allah arslanı Talip oğlu İmam Ali, fütüvvet yolunda Hazret-i resulün iyi huylarından, fazilet ve ahlâkından bahsederler, lâtif öğütler verirler, bunları iki gözbebeği Hasan ve Hüseyin yazarlar, kendülerine hamâil ederlerdi. İşte bu suretle sohbet ve safa olduktan sonra, Irak, Horasan ve Türkistan pîrlerinin işaretler üzere eline bir tas su alır, safnialde (alt sırada - papuçlukta) durur, meclis ehline tevazu ederek yeb yeb edeble sağa ve sola bakmadan şeyhin önünden tutup arka arka safniale gelince suyu sular, sağ elile aldığı süpürgeyi koltuğu altına tutup, safnialde önceki gibi erkân gösterip yeb yeb edeble şeyhin önünde bir dizini koyup diğer dizini dikip tevazula şeyhin seccadesi önünde bir elif çeker gibi gerisin geriye çekilir, safniale varınca süpürgeyi koltuğu altına alıp tevazu eder. Birinci hareket sohbete, ikinci hareket mahfele işarettir. Bunlar Kavli'lerin tarikidir. Amma Şazeli'lerin tarikınca Fike yani nakip sağ eline tuz ve sol eline bir tas su alır, safnialde durur ve fütüvvet duasını okur. Seyfi'lerin erkânınca nikabetler ve başarışlar paymaçana yani safniale gelüp mahfil ehline selâm ederler, sonra Nakip veya Nakibilnükaba el kaldırıp uzunca bir dua okur.

[*] . Asrımız karaborcasılarının kulağı çınlasın!

İcazet verilecek şakirt, ol mecliste oturan eshab-ı tarik, erbab-ı fütüvve ve ayağ üzere hizmete duran ihtiyarlar ve ustası için gücünün yettiği kadar hazırladığı tuhfeyi (hediye) bir zarfa koyar ve Nakibe sunar, Nakip bir futa yani peştemal alır, beş kata büker, bu büküş beş vakit namaza, beş Al-âbaye, beş ululâzim Peygambere, beş islâm binasına, beş nesneye iyman getirmeğe (Allahın birliğine, melâikeye, kitaplara, nebilere, kıyamet gününe) işarettir. Tekrar üç kata büker, ki: şeriata, tarikata ve hakikata işarettir ve dahi mebdee, maaşa ve maade (başlangıç, yaşayış, dönüş) işarettir. Ol futayi üznünden ve eyninden üç kat bükücek dört köşe olur, sonra üstündeki katın dört köşesini açar ve büker ki: dört âli rükne, dört pîre, dört tekbire, dört yâr-ı safâye, dört melek-i mükarribe, dört kitaba işarettir. Bükülmüş futanın üstüne bir taş ve bir terazi koyar, bir başarının eline verir; zarfa konmuş bergüzarları (hediyeleri) dahi nakibel nukeba eline alarak yanında şakirt ve iki nakip olduğu halde eşik kurbünde Terceman-ı icazet denilen şu manzumeyi okur:

Bir kemine bendenüz der-i dergâha geldim hizmete
Her ne emriâlinizdür ana memur olayım

Re'y-i âlînüz ne buyurur bu ma'nide sizin
İçre girdim ye kapuda dureyin dûr olayın

Diğer örnek :

Bu duagüyi fakir bendenüz müştakınız

İçre girem ve duram nedir sizin fermanınız

Sonra ileri gelip eşiğin dış yüzünde durur ve eşik tercemanı okur:

Eşiğinde koymuşam can men vücudum ola zer
Hâcetim budur benim kim kıla bu fakire nazar
Kıbledir yüzün bana ve âsitanın secdegâh
Secdegâh-ı âşıkandır çün bu bârigâh
Barigâh-i ali ve melceidir âşıkların

Âşık-ı sadık muradın ver eyâ devletlû Şah
İşiğine yüz süre geldüm çarup-var (süpürge gibi)
Hizmete bel bağladım hoş boynu bağlı kul gibi

bittikten sonra eşiği atlayıp sağ ayağı ile içeri girer, selâm tercemanını okur: «Selâmullahı aleyküm ey erenler, dünya varlığın yoğa sayanlar. Şakirt ve Nakip tennurile (derdiği futa ile) ve terazi elinde olarak orada dururlar, Nakibinnükabanın ardından yürürler. Nakibin-nükaba selâm tercemanın okuduktan sonra, bir ayak geri teenni ile durur ve şu tercemanı okur:

Ey cemâlin kıble-i ehl-i nazar
Vey kemalin maden-i dürrü güher
Çün bugün âlemde mislin yokdurur
Lûtfeyle bu bendene eyle nazar

tekrar bir ayak daha geri gittikten sonra şu tercemanı okur:

Ey vücudun bahar-i cudun kânıdır
Hem sözün haktır Hak'ın fermanıdır
Her nazar kim kılsan ey nur-ı ayn
Kimyadır derdimin dermanıdır.

Şeyhe yakın geldiği zaman aşağıdaki tercemanı okur:

Şem'ı tevfik-ı hidayettir yüzün
Suret-i Hak'tan işarettir yüzün
Ehl-i tevhide beşarettir yüzün
Hac-cu iharamı ziyarettir yüzün

Diğer :

Cemalin senin nur-ı ilâhî
Yüzün âlemin mihriyle mahî
Ayağın toprağı ey mazhar-ı Hak
Erenler başının tac-u külâhı
Nisar olsun sana dünya ve ukba
Ki sensin din-ü dünya padişahı

Nâkibin elinden tuhfeyi alır ve tuhfe tercemanını okur

Süleyman'a karınca armağanı
Çekirge bududur kim iletir anı
Süleyman sen şaha ben karınca
Karıncadan kabul et armağanı

Diğer :

Mazur buyur tapuna geldimse tehidest
Kuldan ne olur hazreti sultana yaraşuk
Dervişin olur dilde niyazı elde piyazı
Aybeyleme sundumsa fakirâne tekellüf

Diğer :

Size tuhfe getirdüm ben bu canı
Hakir olur fakirin armağanı

ve hediyeleri şeyhten başlamak üzere dağıtır ve bu merasim de şöyle yapılır:

Her ihtiyarın önüne tuhfesini koyarken ana başile işaret eder, yani tapu eder, sol dizini yere kor ve sağ dizini büker, tuhfeyi öper ve iki eliyle ihtiyarın önüne bırakır, geri geri çekilir, safniâle kadar gelir; önceden dürdüğü futayı ve üzerindeki taşı ve teraziyi Nâkib'in elinden alır, iki eli üzerinde tutar ve Tennûre âyetini okur ve dua da ettikten sonra Tennûre ile teraziyi Şeyhin seccadesi önüne koyar, arka arkaya safniâle gelir, sağdaki şakirdin sol elini tutar, meclisi: «Esselâmü aleyküm ya ehlilfütüvve ve rahimetullahi ve berekâtihi Seyyid-i Sâdât şeyh ve nâkip-i fütüvvetdârân ve muhibban-ı hânedân» sözleriyle selâmladıktan sonra: «Hâl şudur ki işbu mümin kardeş uzun süre filân üstadın hizmetinde durmuş, şeraiti yerine getirmiş, hizmetini hora geçirmiş, üstadının rızasını almış, üstadı dahi üstadlık, atalık hakkını yerine getirip bugün siz âzizlerin ve ihtiyarların rızasiyle huzuru şerîfinizde ana icâzet ve destur virmek ister, tâ kim helâl kisbe meşgul olup üstadların çırağın uyara. Bu şartla kim Haktaâlânın ibadetini yerine getire ve şeriata ve tarikata muhalif amel kılmayup ve emrinize muti ve münkad ola ve bu dahi kabul kıldı ve kenduye vacip kıldı kim bu şerâiti bize getirip kıyam göstere ve bu sadıkın hakkında ne buyurasız?

Meclis ehli: «A'lâ ve münasip, mübarek olsun» derler. Nâkip, gözbebeğimiz Muhammed'e salavat verelüm, der ve şakirdin eli elinde şeyhin nazarına karşı durur, şöyle kim nâkibin sol yanı şeyhin sağına, şakirdin sağ yanı şeyhin soluna gelir.

Eğer üstadı erkân üzere icazet vermeğe kadir ise ol üstad şeyhin nazarına gelüp, zikredildiği gibi durup şakirdini revan eder, fakat nâkibin de izni şarttır. Şeyh, nâkip veya üstad, bütün bu merasimden önce şakirde şu öğüdü verirler: «Oğul can ve gönül kulağı ile işit: Gerektir kim şeriattan ve tarikattan dışarı ayak basmayasın, nefse ve şeytana uymayasın, menahiden ve mekruhattan perhiz edesin, sünnette kehil (yani sünneti terk ederek kocaltmayasın) elinle komadığını götürmeyesin, kimsenin ehline iyâline hiyanet nazariyle bakmayasın, kimseye kibir ve buğuz ve buhul (cimri, hasis) ve hased etmeyesin, kimsenin ayıbın görücek setredesin, dünyaya muhabbet etmeyesin, senden galibe nazil olup ana izzet edesin ve hürmet ve hizmet edesin, ve ana irşat edesin, bir elin kisbini

kifayet kisbe ve bir elin kisbini ahiretin için fukaraya sarf edesin, hayır işlerde elden geleni yapmakta kusur etmeyesin.

Bu öğüdü işiten kimseye: «Bu şeraiti kendüne vacip kıldın mı? diye sorduktan ve şakirt de: «Kabul kıldım» cevabını verdikten sonra şeyh bir dua yapar, ve fatiha okuduktan sonra önce şakirdin ustası veyahut nâkip şeyhten icazet gözetir, sol dizini yere koyar, teraziyi tennure üzerinden getirip ayak üzere durur, tennurenin iki ucunu iki eliyle tutarak şakirdin yüzüne bakar ve şu öğütleri verir:

«Şeriatta üstüvar (metin, sağlam), tarikatta payidâr, hakikattan haberdar, hanedan-ı resul ile yâr, düşmanlarile agyâr ol. Bundan sonra şu üç nefesi söyler: Zehirnuş ol, hâmuş ol, ayıbpuş ol.

Sırr-ı enbiya ve evliya ve şüheda ve ülema ve sâdât ve fukara, ruh-ı âdem safirâ ve Şit Nebira, batın-ı Cebrail, mani-i Süleyman, rızay-i Rahman, tekbir edilerek nâkip, el kıvraklığı ile tennurenin sağ elindeki ucu şakirdin ayağına ve sol elindeki ucu başı üzerinden gelmek şartiyle beline dolar, aşağıdan yukarı uçlarını sokar ve gizler. «Ya ilâhî sen mübarek kıl Peygamber hakkı için, fahriâlem sahib-i mihrap-u-menber hakkı için, dört Muhammed hürmeti, dört ülema izzeti, iki Hasan birle Hüseyin, Musa ve Cafer hakkı için» diyerek sol dizini yere kor, teraziyi eline alır, ayak üzere durur, şu öğüdü de verir:

«Oğul hak al hak ver, kimsenin sanatına tamah etme ve kimseye dediğinden eksik verme-ki Hak subhane-hu Taâlâ kisbine ve ömrüne bereket vere, ve her kaçan kim teraziyi eline alasın: âhiret terazisi anmak gereksin, yakın bilesin kim helâle hesap, ve şüpheliye itap ve harama âzap olsa gerektir, ana göre dirlik işin gereksin».

Gene arapça bir duadan sonra şakirt teraziyi sol koltuğuna alır; şeyhin, ustasının, ihtiyarların ellerini öper ve anlar alkışlayup: «Haktaâlâ kisbine berekât versin» derler. Badehu sofralar çekilir, yenilir, içilir. Sofra çekmenin de ayrıca adabı vardır.

Yol Atası ve İki Kardeş Tutunmak Töresi:

Böyle bir mahfil toplantısında yapılan yol atası ve iki kardeş tutunmak adâp ve arkânından da kısaca bahsedelim [7].

[7] **Ahilerin Babâiler ve Bektaşilerle ilgisi:**
Ahiler'in, özünü Türkler'in ilk dini olan Şamanlık'tan alan Babâiler ve o kaynaktan doğan Bektâşiler'le münasebet ve rabıtası bu teşekküllerin inançları, töre ve yöntemleri üzerinde yapılacak inceleme ve karşılaştırmadan meydana çıkmkatadır. Nasıl ki Fütüvvetin altı şartı: «Elin açık, alnın açık, sofran açık; dilin kapalı, gözün kapalı, belin kapalı tutmak ise; Bektâşilikte de, şiar, şu sözler

Ol mecliste yeni bir talip atalığa ve kardeşliğe her kimi ihtiyar

de düsturlanmıştır: Elin tek, belin berk, dilin pek tut. Aşına, işine, eşine sahip ol. Ahiler'in terceman dedikleri manzum dualar, bir tâlibin Ahilik mesleğine alınması töreni ile yeni bir canın Bektâşiliğe girmesi merasimi arasında büyük bir benzerlik vardır. Aşağıda kısaca anlatacağımız yeni bir canın Bektaşi ocağına giriş töreni ile yukarıda Ahiler bahsinde geçen yol atası ve iki kardeş tutunmak merasimi karşılaştırılacak olursa bu aynilik kendini gösterir:

Bektâşiler yeni bir âşıkı içlerine almak için uzun tecrübelerden geçirirlerdi. Bu sınamalarda iyi not alanlara nâsip verilmesine karar verilince, âşık, bir sahip yani rehber bulur, tören günü takatına göre bir erkek koyun, kahve, şeker tedarük ederek tekkeye gelirdi. O gün bütün sâliklere yeni bir «Can» ın «Lokması» yenileceği haber verilir, yemekler hazırlanırdı. Hava kararmaya başlayınca, rehber, âşıkı tekkenin hamamına götürürdü. Orada tıraş edilir, yıkanır, temiz çamaşır giydirilir, müteakıben iki rekât namaz kılardı. «Ahilerde de şet kuşatanla kuşanan halvet olurlar, Peygamber, Ali âşkına iki rekât namaz kılarlar». Namazdan sonra beyaz bir kumaşa bürünülen âşıka, babalardan biri, artık öldüğünü, kendisini pîrine ve mürşidine terkederse yeniden hayat bulacağını söyler ve buyurun erler meydanına! derdi. Âşıkın hediye ettiği koyun veya kuzunun yününden tıpkı şed gibi bükülen Tığbent âşıkın boynuna geçirilir, uçlarından da iki rehber tutardı. Rehberler de Bektâşilerin terceman dedikleri dualarını okuduktan sonra meydan evinin kapısında, yanında âşık olduğu halde, niyaz vaziyeti alır, eşiği öperlerdi. Meydan: mihrap gibi bir yer, üzerinde bir raf, bu rafta da evliya çerağı yanardı. Mihrabın sağ tarafında babanın sediri etrafında on iki post bulunurdu. Bu postlardan Horasan postu denilen ve mukaddes addedilen posta ehli olmayandan başka kimse oturamazdı. Bu posta yalnız Çelebi Efendi dergâha geldiği zaman ancak o oturabilirdi.

Baba gür sesiyle: «İnna fetahnâleke fethan mübina» diye bağırınca âşık elif vaziyetini alır, rehber hâzin bir sesle bir münâcât okurdu. Bunun üzerine rehberle tâlip yani âşık, dört kapı tâbir olunan selâmla «şeriat, tarikat, hakikat, marifet» erenlerini selâmlardı. Rehber bakaya karşı niyazdan sonra, tâlibin ıkrar vermesine müsaade edilip edilmediğini sorar, on iki can, «hu eyvallah» derdi. O zaman rehberle talip, babanın önünde diz çökerlerdi. Baba, talibin sağ elini avucuna alır, sol eliyle kulağının memesini çekerek kulağına eğilir ve aralarında biyat, ikrar ahdi cereyan ederdi:

— Yalan söyleme, haram yeme, zina ve livâta etme, elinle komadığını alma, kimsenin ayıbını görme, gördüğünü söyleme... Mürşidin Muhammed, rehberin Ali'dir. Güruh-ı nâciden oldun. Pîr Hacıbektaş velinin yolu yolundur. Gelme, gelme! Dönme, dönme! Gelenin malı, dönenin canı. Girmek var, çıkmak yok, ölüm var, dönmek yok! Eline, diline, beline sahip ol!

Dedikten sonra Tığbendi tâlibin boynundan çıkarır, tekbir getirirdi.

Bundan sonra, baba, Allah, Muhammed, Ali diyerek üç defa tâlibin arkasına vurur, tâlibi kaldırarak şöyle hitap eylerdi:

— Kalk! ölmüştün, dirildin, yeniden dünyaya geldin.

Tâlip tekrar babanın dizlerine niyaz edüp avucunu öperek kalkar, rehberin gösterdiği yerde oturur. Bundan sonra içine kısılmış çerağ açılır, saz, söz ve içki âlemi başlardı. Bu cem âyinin de kendisine göre edep ve erkânı vardı. Bu toplantıda: Sevgi, saygı, sıra, dirlik ve düzen başta gelirdi.

ederse anda gücü yettiği kadar tuhfe çekmek için Nâkibe: «Falanı atalığa ve filânı kardeşliğe kabul ettim» der. Nâkip ol talibin eline yapışup, safniâle gelüp selâm verir ve der ki: «Bu âziz kardeşin bu insaf katında durmaktan muradı bu mecliste siz ihtiyarların huzuru şerifinde Nim-tarik olmak ister, filân ihtiyarı yol atalığa ve falanı da kardeşliğe kabul kıldı. Dünyada muhabbet, ahirette şefaat için ne buyurursuz? Mahfil ehli: «Mübarek olsun» derler, salevat çekildikten ve tekbir getirildikten sonra nâkip hazırlanan hdiyeleri yol atasile, iki yol kardeşleri önüne kor ve geri geri papuçluğa gelüp ol talibin eilne yapışup yol atasının önüne iletir, talip iki dizin çöküp oturur, iki yol kardeşleri dahi gelip talibin biri sağında ve biri solunda otururlar. Ata ve oğlu sağ ellerinin sunup baş parmakların birbirine karşılıklı koyup el tutuşurlar, ellerinin üzerine bir destimâl (mendil, yağlık) örterler ve iki yol kardeşler talibin eteğine yapışıp yol ataya kulak verirler. Yol ata Kur'anı Kerimden bir parça okur. İki yol kardeşleri ellerini talibin eteğinden çekip ata ile oğlun eli üzerine koyar. Yol atası bir hâdisi şerif okur ve şu öğütleri verir:

«Pîrinden yüz dödürmeyesiniz, farzı terk etmeyesiniz, sünnete kehil olmayasınız, dininizi ve malınızı ve helâlinizi saklayasınız, evet dedüğünüzü lâzım kılasınız, her kanda varırsanız izzet ve ikramla varasınız, ne yerde oturursanız edeple oturasınız, sözü hikmetle söyleyesiniz, yoksa kulak urasınız, duracak hizmette durasınız, elinizle komadığınızı almayasınız.»

Yol ata ve üç kardeş bu suretle antlaşırlar:

«Eğer yarın Hak dergâhında ve Peygamber huzurunda kabul benim olursa sizsiz Cennete girmiyem ve eğer kabul sizin olursa bensiz Cennete girmiyesiz ve bana şefaat edesiz.»

Bu antlaşmadan sonra fatiha ve tekbir okunur, nakip gülbenk çeker, mürit Nim-tarik, yani sitajiyer mertebesine erer.

Sahib-tarik olmak:

Eğer nimtarik denilen bu aday, sahib-tarik olmak isterse aşağıdaki törenlerle fütüvvet camiası içine alınır:

Önce Nakip Şed-di (Şed: sıkmak, sıkı bağlamak anlamınadır) beş kata büker ve üç kat dürer (bu büküşler neyi remzettiğini yukarıda yazmıştık) Amma, şeddin panbuk (pamuk) bezinden olması şarttır, zira Hazreti Resule gelen dürâe (firace, biniş) panbuk bezinden idi. Dürülen şeddi bir hurma yaprağından örülmüş sofraya koyar, eğer bulunmazsa bir ağaç tabağa koyar ve nâkibin eline verir. Şeddin seccadesini de

dört köşesi içeriye gelmek üzere üç kata büker ve adayın eline verir, bergüzarı da bir zarfa koyup kendi eline alır. Talip arkada, nakip önde safniâle değin gelirler ve anda dururlar. Nakip yukarıda yazdığımız tercemanlardan hangisini dilerse okur, bergüzarı çektikten, yani verdikten sonra geri döner, talibin eline yapışır ve «Esselâmü aleyküm ya erbab-ı şeria veya eshab-ı tarika, esselâmü aleyküm ya ehlil-şed vel-ahid velvefa, esselâmün-aleyküm ya ehlilmürüvve velkerim vesseha» gelmeniz hakkı için, doğmanız hakkı için, söylemeniz hakkı için işbu mümin kardeş siz uluların ayağına gelip bu insaf makamında durmaklıktan muradı: siz ihtiyarların silsilesine girip, beli bağlayup, katarınıza çekilüp, sahiptarik olup Şahmerdân kapusuna bili bağlı kul ve hanedan âşıklarına hizmetkâr ola, bu âşıkın hakkında ne buyurasız? Dedikte: Mahfil ehli: «Vaciptir, mübarek olsun» derler. Nakibin işaretile salavat getirilip tekbir alındıktan sonra, nakip, seri bir hareketle seccadeyi ve şeddi sahib-tarik'ın elinden alır, iki eli üzerine koyar. Hazır, gaip seccadenişin erenlere ve Hazreti Muhammed'e gene selevat getirildikten sonra edeple yürüyüp şed seccadesinin ucu şeyhin seccadesiyle bitişik olarak yere bırakır, gene selevat getirilir ve ayağı üzerine durur ve geri geri saf niale gelir, nakibin elinden şeddi alır, iki eli üzere tutar ve bu arada şed tercemanı okunur. Bu merasim bitince ileri doğru yürür, sol dizini yere koyup, sağ dizini diker, şeddi şeyhin seccadesi üzerine koyar, salavat getirdikten sonra şed seccadesinin iki ucuna iki eliyle yapışıp kenduye doğru çeker ve açar, bu hareketlerin seri yapılması lâzımdır. Geri geri safniâle gelir, nâkibin sol eline yapışır, nâkip sağ eliyle şeyhin önüne götürür. Şed seccadesi önünde dururlar. Şeyh hazır olan tarikat erbabına hitaben : «Âzizler bu mürüdin iradetine ne buyurursuz? Ehl-i şed olmağa mahal görürsüz?» Mahaldir mübarek olsun» derler. Gene nakibin işaretiyle salâvat getirildikten sonra şeyh el kaldırıp dua eder, yeni yolcuya girdiği yolun ana prensiplerini tek tek anlatır. Dua bitip fatiha okunduktan soonra beli bağlanır, Ahievran ocağı yeni bir can daha kazanmış olur.

Bâzı görevler, ödevler ve cezaî müeyyedeler:

Ahievran ocağına bağlı merkezlerdeki kurumların başı ve genel müdürü makamında olan şeyhlelre ve onların halifelerine verilen ve astüzük mahiyetinde olan şecerenamelerde tabaklar piri ahıevranın bermutat monoğrafisi çizildikten sonra ödevler ve görevler belirtilir, hisselerin vazifeliler arasında nasıl taksim edileceği, riayet etmiyenler hakkında ne gibi cezalar verileceği, dabakhanelere gelen deri, palamut, ve yaprakların nasıl ve kimler tarafından fiyatlandırılıp tevzi edileceği bütün teferruatiyle gösterilip otuz iki esnafın ve diğer yetmiş ikibuçuk sanat erbabının pirler

ve adları mertebelerine göre sıralanırdı. Hisseler şu şekilde paylaştırılırdı:

Ahibaba: 3, Kethüda: 2. Yiğitbaşı: 2, otuz yıllık ustalar: ikişer, yirmi yıllık ustalar: birer buçuk, on beş yıllık ustalar birer, on yıllık ustalar dörtte bir hisse alırlardı. Kimse muhalefet edemezdi. Hisseler dağılırken tekkenişinler hazır olur, Gülbengi Muhammedî çekilirdi.

Otuz ve yirmi yıllık ustalar Ahi önünde ellerini sallayıp sözle mücadele ederse yakasın kesip, börkün atıp tekrar şakirtliğe verilirdi, kabul etmiyecek olursa ocaktan kaydı silinir, kendisine işlemek için deri ve malzeme verilmezdi. On beş yıllık kalfa serkeşlik ederse ta'zir olunup (tevbih olunup) tekrar şakirtliğe verilir, kabul etmezse meslekten ret olunurdu. Eğer bu tevbih cezesından sonra makremesini boğazına takıp zaviye kapısında kurban asıp yüz sürecek olursa üç gün sonra suçu affolunur, mec lise kabul edilir ve postuna oturmak hakkına lâyık olurdu.

Tüccarlar dabakhaneye yarayışlı deri, palamut, mazı, yaparak vesa-ir şeyleri getirdiğinde zâviye kapısına yüklerini indirirler; Ahibaba Yiğitbaşı ve tekkede oturanlara teslim ederler, yiğitbaşı ustaları çağırır, herkes hizmetine girer, Ahibaba, Yiğitbaşı tekkede oturanlarla birlikte pazarlık ederek değer akçesini tüccarlara verdikten sonra esnaf arasında halli hallerince taksim edilir, Gene Gülbengi Muhammedi çekildikten sonra ustalar selâmetle dükkânlarına dağılırlardı. Şayet sair diyarlardan gelen ustalar keçi, koyun ve oğlak derilerini fazla baha ile toplar, fukaraya zulmederse Kutbülarifin Sultan Mahmud Ahievran şecerei şerifeleri gereğince kadı huzurunda meclisi şer'i kurulur o makule kimseler davet olunur, davaya bakılır, haklı haksız ayırt edilirdi. Bu davada Ahibaba müddei (Savcı) sıfatiyle bulunduğu gibi kadı efendiler şecere-i şerife hükmüne riayete mecburdurlar.

İzinsiz şakirt almak, öğretmek, başka çıkartmak haramdı. Her esnafın kendi arallarından seçtiği Yiğitbaşılar o esnaf arasındaki dirlik ve düzene dikkat ederler, görevlerini yerine getirmeyen, Ahi âdâp ve erkânına riayet etmeyen esnaf ve salikleri loncanın verdiği kararla tecziye olunurdu. Lonca Ahibaba Kethüda ve yiğitbaşıların ictimaile teşekkül ederdi.

Ahibabanın her yerde esnaftan olması şart değildi. İbni Batute'nin seyahatnamesinden öğrendiğimize göre, bir çok yerlerde Ahibabalar eşraftan , ekâbirden, ülema, ümera, fuzelâ ve şueradan idiler. O,devirde Konyadaki Ahibaba: Kadı, Kayseri ve Niğdedeki Ahibaba: Emir, Sivastaki Ahibaba : Hükümdara üstünlük gösterecek kadar kudretli ve hatırlı bir şahsiyetti. Edebalının, Bursa kalesine ilk bayrağı çeken Hasanın hattâ Murat I. in birer Ahı olduklarını tarih haber veriyor.

Herhalde kökünü Türkün anayurdu Orta Asiyada bulacağımız Ahiliği, doğrudan doğruya bir esnaf cemiyeti, bir sofulalr tarikati sanmak gerçeğe ve olaya uymaz. Âşık Paşanın Garibnamesinde temas ettiği Alplar Alperenler, Horasan ve Maveraünnehirde gördüğümüz Gaziler, Merv'de Kühistan'da ve İsfahan'da teşkilatlanan Ayyarlar, Sipahiler; Âşık Paşanın torunu Ahmet Âşikînin Rumda mevcudiyetini haber verdiği bacılar, Abdallar, Gaziler, Ahiler toplum içinde vazifelenmiş Fütüvvet yolunun birer çığırıdırlar.

Ehli fütüvvet bir lokma bir hırkaya kanaat eden, dünyadan elini eteğini çekmiş zahitler, dervişler ve abdalar zümresi değildi. Bir cemiyetin ancak servet, marifet, hirfet, fazilet ve maddî ve manevî kuvvete dayanarak yükselebileceğine inanan insanlardı. «Tanrı çalışanları ve kazananları sever» buyruğu onlar için bir düsturdu. Fütüvvet , yani cömertlik, yiğitlik, insanlık ancak bu kaynaktan beslenir ve yaşıyabilirdi. [*]

Şu gerçektir ki, bu teşekkül, toplum içinde yaşamak istiyen insanoğlunun zaruretler ve ihtiyaçlar karşısında yarattığı sosyal ekonomik, kültürel, siyasal ve suel bir eserdir; Türk dehasının yarattığı evrensel bir eser..

[*] Artık tarihe mal olan tekke ve dergâhların, tarikat ve mezheplerin içyüzleri, inanç ve yöntemleri reel ve bilimsel bir görüşle incelenecek olursa bir çok meçhullerin üzerlerini örten perde aralanmış, sanıldığı gibi bunların ahiretlik birer müessese olmadıkları aydınlatılmış olur. Kalelerin fethinde, şehirlerlin zaptında, devletlerin kuruluş ve yıkılışlarında erlerin süngüsü, göğsü; hükümdar ve komutanların iradesi ve kılıcı kadar, gönüllere hükmeden babaların, şeyhlerin, acaip kılıklı dervişlerin, hüviyetsiz aptalların; hattâ ellerinde kopuz köy köy, şehir, şehir dolaşarak hislere ve heyecanlara seslenen Kam-Oazanlar'ın oynadıkları rolleri de hatırdan çıkarmamalıdır!

Ahıevran Nasıruddin

Kırşehir'de medfun pîrler pîri, âzizler âzizi Ahievran'ın gerçek hüviyetini zamanın bürüdüğü sisler içinden sıyırıp çıkarmak o kadar güç ki... Çokluk, pîrler; adlariyle değil, sanlariyle anıldıkları için, şahsiyet ve hüviyetleri birbiri içinde erimiş ve kaynamıştır.

Elde mevcut Şecerenâmeler'e göre: Ahievran, Abdülmuttalip'in torunu, Hazreti Muhammed'in amcası Abbas'ın oğludur. Asıl adı Mahmud'dur; ona «Sultan Ahievran» adını, Bedir gazasına giderken âlem-i şerif'i hâmil oluşundan ve muharebedeki Evran gibi her yöne saldırışından hoşnud olan Peygamber vermiştir. Eshab dahi bunu görünce her birerleri birer yadigâr verdiler. Resulullah buyurdu ki: «Yâ, Ali! Sen ne verirsin?» dedikte: «Allahın emri, resulullahın kavli üzere kızım Rukiye'yi, amcam oğlu Sultan Ahievran Hazretlerine verdim», dedi.

Hazreti Muhammed nikâhlarını kıydı, üç gün üç gece düğünleri yapıldı; koyunlar, keçiler, sığırlar kesildi. Üç gün sonra Ahi'nin mutbahına girdiler, derileri, gönleri Ahievran'a teslim ettiler. Bir gece bir gündüzde elvan elvan, türlü türlü renk etti. Tamam ettikte, her elvandan bir tura bağladı, Resulullah'ın meclis-i şerifine getirdi, mübarek eliyle açtı. Cemii eshap tahayyürde kaldılar ve temaşa kıldılar.

Deriler perdahsız olduğu için, Ali birini alıp asây-ı şerifiyle perdah eyledi. Memnun olan Peygamber, Ahievran'ın beline Şed bağladı. Ve icazet verdi. Otuz iki esnafın pîrinin belini bağlayıp, el kaldırıp dua eyledi. Cümle otuz iki esnafın pîrleri bu tarika ve erkâna âşık oldular.

Bundan sonra diyar diyar dolaşan, bir yerde karar kılmayan Şeyh Mahmud, Gülşehri namıdiğer Kırşehir'de karar edüp anda kârhâne bina ettiler. Çok vilâyetlerde keramâtı zâhir oldu. Kırşehir'e kadem bastıklarında, Âyan ve ekâbir geldiler: «Yâ, devletlû, bizim havfimiz vardır, bir ejderha peyda oldu, onun şerrinden bizi halâs eyle», deyu niyâz ettiler ve ejderhayı ona gösterdiler; dua edüp ejderhanın yüzünü yüzüne sürerek, ol ejderhayı kendine mutî ve münkad eyledi. «Evran» sensin deyüp âzize kendini teslim eyledi. Âziz Evran ol ejderhanın boğazına zincir takıp, kârhanenin tahtına bağlayıp, cümle nâs böyle görücek, küllühüm mutî

olup Ahievran Sultanın kârına ve kisbine, ocağın ve tarikatının devamına dua ve senâ eylediler. Ömri şerifleri 93 yaşında dâr-ı fenâdan dâr-ı bekaya teşrif buyurdular.

Ahievran'ın hayat ve şahsiyetini anlatan Şecerenâme özetinin kronoloji bakımından hakikata uymadığı kendini gösterir. Çünkü Bedir gazasında (Ahi) lâkabını alan ve Hazreti Ali'ye damad olan Mahmud'un 93 yıl yaşadığı, gene, bu Şecerenâmede kaydedildiği halde menakibi 800 küsur yıllık bir zaman içinde seyrettirilmiştir. Bunun sebebi: Cemiyet içinde vazifelenmiş evrensel bir kurumu ve onun âziz kurucusunu, benzeri mezhep ve tarikatlarda olduğu gibi, ilk İslâm büyüklerinden birine bağlayarak, uyarlarına bir kudsiyet ve asalet hâlesi içinde tanıtmak ve saydırmak düşüncesinden doğan, dinsel ve psikolojik bir zarurettir; bu bağlantılar kan yoluyla değil, irfan ve inan yönüyledir. İşte bu maksadladır ki, bütün Ahi pîrleri H. Peygamberin amcası Abbas'ın oğlu ve Ali'nin damadı olarak gösterilen Ahi Mahmud'un mâneviyeti içinde erimiş ve fenâ bulmuştur. Zaten mistik âlemde Fisebilillâh inanış bir şiar olduğu için bu yönleri münakaşa ve muhakeme hiç bir sâlikin aklından bile geçmez. Bu psikolojik ve mistik nokta dikkata alınırsa aradaki şahısların kalıp değiştiren birer gölgeden başka tecellileri olmadığı belirir.

Gene (Ahiler) maddesinde yayınlayacağımız Ahi Mesud oğlu Alâeddin Ahi Sinan icazetnâmesi, birbirinin kemerini bağlayıp çözen Fütüvvet ulularını menşeine doğru sıralarken, kendisine elveren Fütüvvet ve Mürüvvetin mabihiliftiharı, cihanın bir tanesi ve devranın beğendiği Ahi Mahmud (ömrü uzun olsun) dan başlattığı pîrler halklasının ucunu Hazreti Rububiyet'e kadar götürür. Cebrail Aleyhisselâm Hazreti Rububiyetten aldığı Fütüvveti Hazreti Muhammed (A. S.) e getirir. O da Hazreti Hamzanın, Hamza'da Emirilmüminin Ali'nin, Ali'de Ahmed Reşid Kübrâ'nın kemerini bağlayıp çözer, böylece pîrler birbirinin kemerini bağlayıp çöze çöze 22 nci halka, İcazetnâmenin tanzim tarihi olan 876 da sağ olduğu anlaşılan Ahi Mahmud'a kadar gelir. Nasıruddin Ahievran'ın adı yukarıdan aşağı 15, aşağıdan yani Ahi Mahmud'dan yukarı 6 nci halka arasında geçerken «Fütüvvet ve Mürüvvetin sultanı, cihanın Ahisi (ruhunu Allah takdis etsin) tazimkâr cümleler ve dualar zikredilir. Bu silsile arasında (Ahi) lâkabını Hazreti Muhammed'den alan ve Emirilmüminin Ali'ye damad olan Mahmud'un ismine rastlanmaz.

Ahievran neslinden merhum Şeyh Said'in kitapları arasında bulduğum «Hâzâ Fütüvvet-i Ahievran» başlıklı yazma bir vesikada da: Debağlık Âdem Peygamber'den başlatıldığı gibi, tarihîgerçeğe uygun olarak Ahievran da Abbas'ın on üçüncü batın evlâdı olarak gösterilir, Ahievran'a kadar

gelen pîrlerin adı sıralandıktan sonra 830 hicrî yılında Kırşehir'e yerleştirilir, ejderha hikâyesi, Ahi Mehmed adında bir zata hizmet ettiği ve bu zatla aralarında geçen bazı menkıbeler ve kerametler anlatılır: Orhan Gazi zamanında 93 yaşında vefat ettiği, Ebu İshak, Geyikli Baba, Hacıbektaş-ı Veli ve Abdal Musa ile çağdaş oldukları bildirilir.

Hacıbektaş Vilâyetnâmesinden de öğrendiğimize göre: Ahievran, büyük Alâaddin Keykubad'ın muasırıdır, doğduğu yer belli değildir, bir müddet Konya'da oturmuştur. Halktan kaçınır, gizli yaşarmış. Sonra Denizli'ye gitmiş; orada bahçıvanlıkla vaktini geçirmiş, yine Konya'ya gelmiş. Şems-i Tebrizî'ye biy'at ederek tasavvuf dersi almış ve bir derviş olmuş. Konya üleması bu halden gücenmişler, Alâaddin'e müracaat ederek, şikâyette bulunmuşlar. Ahievran, sultana ve ülemaya darılarak Konya'yı terk ve Denizli'ye hicret etmiş. Sultan, bu durumdan üzülerek, arkasından Sadreddin Konevî'yi göndermiş, beraberce Konya'ya dönmüşler. Fakat, Konya halkına gücendiği için çok kalmamış, Kayseri-ye gitmiş, debbağlıkla geçinmeye başlamış, renk renk sahtiyan işlemiş. Bu hâlini kıskanan bir dabak ustası, Kayseri valisine giderek: «Bir adam debbağhânede misafir olup deri işler, miriye vergi vermez» diye şikâyette bulunmuş. Vali, Ahievran'ı yanına çağırmak için adamlar göndermiş; bunlar debağhâneye vardıklarında, Ahievran'ın yanında bir ejderha görmüşler, korkarak kaçmışlar. Bu ejderhanın ateş gibi parlayan gözlerinden kinaye olarak «Ahievran» lâkabını almış. Kayseri'de de çok durmayıp, Kırşehir'e göçmüş ve orada ölmüş...

***

Özetini verdiğimiz şu bir kaç vesikanın birleştiği bir nokta varsa o da «Ahievran» adında bir zatın mevcudiyetidir. Şecerenâmelerin H. Abbasın oğlu ve Ali'nin damadı olarak haber verdikleri Ahievran Mahmud her halde muhayyel bir şahsiyettir. Acaba, menkibesi anlatılan bu zat, bizim Şeyh Nasirüddin Ahievran mıdır? Muasırı olduğu söylenen Alâaddin Keykubad, Giyaseddin'in oğlu olsa gerek. Sadreddin Konevi'nin 673 yılında öldüğü gözönüne getirilecek olursa, Denizli, Konya ve Kayseri'de dolaştıktan sonra Kırşehir'de yerleşip ölen Ahievran'ın Ahi Nasiruddin olduğu muhakkak. Caceoğlu Nureddin'in valiliği zamanında Kırşehir huzur ve sükûn içinde idi; tanınmış şahsiyetler, bu güvenli muhitte yerleşirlerken Ahievran'ın da en emin yer olarak Kırşehir'i kendisine ikametgâh seçtiğine şüphe yoktur.

876 tarihli Ahi Mesud oğlu Alâaddin Ahi Sinan'a ait icâzetnâmede birbirine kemer kuşatan pîrlerin adı sayılırken Ahi Nasıruddin'in adının bir saygı eseri olarak kırmızı mürekkeple ve büyük harflerle yazılışı, «Mürüvvet ve Fütüvvetin sultanı, cihanın ahisi, Tanrı âziz ruhunu şad etsin» sıfatlariyle vasıflandırılışı, ayni icazentâmenin sonundaki türkçe dua arasında adı geçen ve o tarihlerde sağ olduğu anlaşılan Şeyh Mahmud için «Pîri pîrân, âzizi âzîzân-ı Ahievran, serçeşme-i Ahievran Şeyh Mahmud pîr-i debbağ» tâbirlerinin geçişi Nasıruddin ile Mahmud'un ayrı ayrı şahsiyetler olduğunu açıklamaktadır. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, Ahi pîrleri adlariyle değil, ünvanlarile yâdedildikleri için şahsiyetler birbirlerine karıştırılmışlardır.

***

Ahmed Gülşehri «Kerâmât-ı Ahievran» adlı risâlesinde pîrinin fazilet ve meziyetlerini birer birer anlatır:

Ahi âlemde Ahievrandı
Kim kamu Ahilere sultandı
Padişahın hasekisi ol idi
Kim kamu beyler katında kul idi
Künbedi pîruzedir âsitânesi
Âlemin içinde ol idi âlem
Gelmedi onun gibi sahib-kadem
Ol kim adı dünyayi tutmuş idi
Ahilerden oyunu tutmuş idi
Akla yâr ve nefse düşman ol idi
Pâk-ı din-ü pâk-i dâmen ol idi
Terbiyyelerin teninde-can idi
Ahiler beylere ol sultan idi...

. . . .

Doksan üç yıl dünyada oldu tamam
Ne helâl önünde geçti ne harâm
Gönlünü avrat oduna yakmadı
Kimsenün uğrun yüzüne bakmadı

O, insanların endişesini sezer ve hacetine koşardı:

Kişinin endişesün bilür idi
Hacetin dahi revâ kılur idi
Sofra dökmek ile başı hoş idi
Zerde pirinç ak pirinç idi aşı
Sofraya halkı üşüren ol idi
Çün bir etmek bir âşa âlet ola
Anda yüz kuru makalât mat ola
Etmek ile âşın getür kim yiyeler
Yoksa yüz kuru makalât diyeler
Sonra «Eddünya mezreatülahare» diyeler..

O, bir keramet ehli idi:

Dağı tutup yazıya sürür idi
Yani yürü derse yürür idi
Hızır ile yürür idi hergün bile
Komaz idi ki kimsene gark ola
Ol ki sultan ile sahib-sır durur
Deniz ile yazu ana bir durur...

Ahievran öldüğü gün ay tutulmuş, halk ağlamış:

İrtesi gün resm uruldu mateme
Ölümü od saçtı kamu âleme
Güle güle canın verdi Hak'ka
Canı Tanrı hasının şöyle çıka
Matemi halkın yüregün dağladı
Yer ve gök anun yasından ağladı...

Doksan üç yıl yaşayan, akla yâr, nefse düşman olan bu faziletli er kişi, tekkesine kapanmış, dünyadan elini eteğini çekmiş münzevî bir sofu ve softa değildi. O, hayatını kazanmak için diyar diyar dolaşmış, her sanat ve zanaata başvurmuş, elvan elvan deriler işlemiştir. Nasıl ki Hacıbektaş, köylerde, Türkmenlerin başına geçerek çiftçilik yapmışsa, Ahievran da şehirlerde otuz iki esnafı bir başa bağlayarak tarikat çerçevesi içinde insan oğullarına hayatlarını kazanmayı öğretmiş, Horasan erlerinden adıyla sanıyla Türk oğlu Türk bir Velî'dir.

A H İ   M A H M U D

Ahi Mahmud: Şecerecilerin yarattığı muhayyel Ahi Mahmud'la menakibi birbirine karıştırılan ve uzun maceralardan sonra H. 830 yılında Kırşehri namidiğer Gülşehri'de kârhânesini kuran, 876 tarihli Ahi Sinan icazetnâmesine göre bu tarihlerde sağ olduğu anlaşılan Ahi Mahmud, acaba, Kırşehir'li bir Ahi Babası olan Osman Bey'in kaynatası Edebali'nin oğlu Şeyh Mahmud mudur? Edebali'nin H. 727 yıllarında Bursa kadısı olan Şemseddin Ahmed adında da bir oğlu vardır. 741 H. 1340 M. tarihlerinde vezir olan Nizameddin Ahmed Paşa da Şeyh Mahmud'un oğludur. Gene tarihlerin haber verdiğine göre Edebalı ailesine mensup Şemseddin oğlu Ahi Hasan adında da bir zat mevcuttur. Aradaki bir asırlık tarih ve zaman genişliğine bakarak Kırşehir'de medfun Ahi Mahmud'un Edebalı'nın oğlu olduğunu kabul etmesek bile türbeyi tamir ettiren Ahmed veyahut Seydi

oğlu Hasan, Şemsi oğlu Hasan ve binnetice Ahi Mahmud'un Edebalı ailesine mensubiyetleri kavî bir ihtimal dahilindedir. İlerde ele geçecek vesikalar bu karışık döğümleri çözecektir.

AHİEVRAN VAKFİYESİ TERCEMESİ

Uğrulamak için ulu Tanrı'nın kutsal adını anarak başlıyorum. O, duaları işitici ve kabul buyurucudur. Bütün övünme: noksandan zevalden âri; kemal, kerem ve celâl vasıflariyle süslü; öncesizden ve öncesizlikten değişikten berî ve şanı yüce, tinler ve tenlerin yaratıcısı cenab-ı müteâl hazretlerinin zâtına özgüdür.

Selât ve selâm; gönüller ferahlatıcı temiz söz ve su sahibi, en yüksek huylarla bezentili, kıyamet gününde aracı olan Efendimiz Muhammed'in, cevap ve suâlde doğru ve uygun, itidalde kaaim ve sabit, inkâr ve döğüşten kaçıcı, dünyanın şeref ve malını istekten çekinici bulunan âl ve eshabının, doğru yolda ve sözde, bedenleri ve kalpleri temizleme ve arıtmakta anlara uyan ve din semasında bedir ve hilâl gibi olan yüce kişiler hazerâtının üzerine taşsın.

Hayırların sırlarını anlayıcı ve iyiliklerin eserlerini bilici, fazl-u ihsanı ile duaları kabul ve aff-ü gufranı ile kötülükleri izale buyuran Cenab-ı Hak bizi anların zümresinde haşır buyursun. O, öyle bir zât-ı cel-lü-âlâ dır ki milkinden dilediğini kullarına temlik, yerde ve gökte rızıklarını takdir buyuran, üstünlük ve ululuk, şükür ve senâ zâtına hâs bulunan ve hâlis kullarını rızası uğrunda minnetsiz infak ve tasadduka muvaffak kılan zât-ı kibriya hazretleridir. Hüsnü ahlâk sahibi, zamanın kutbu, asrın ehl-i kemâli pîr-i pîrân Ahîevrân Şeyh Nasıruddin: dünyanın aldatıcı, kıyıcı, ölümlü ve çabuk geçici olduğunu ve fazl-u kerem erbabının anınla mağrur olmayacağını ve dünyayı isteyenin zillet ve nedâmete düşeceğini ve ahiret ise hayırli ve nimetlerin en güzeli olup, nimetlerinde karışıklık ve şerabında serhoşluk bulunmadığını ve anda Hûr ve Gılman ve Melek ve Rıdvân ve hususiyle müşahed-i Cemâl ve Rahmân olduğunu bilmesi üzerine, doğru özlem ve açık hakkı bulunan emlâkini vakf-u hapis ve tahlid ve tescil etti.

Onlar da Kırşehri kazasında Kızılca karyesinin nısf-ı şayii «yarı ayrılmamışı» ve bu karyenin sınırında bulunan Baranağıl karyesinin dörtte bir payı, Caruk ve Lodran, Kulpak, Karahalil köylerinin yarısı, Umurköyü, İncekir, Yazı Temir mezrealarının yarısı, Gökçelu karyesinde Koçak mezreasının yarısı, Kızılkaya karyesinin yarısı, Agcaağıl mezreasının yarısı, Mikâilhisarlı karyesinin yarısı, Büğdüz karyesinin dörtte biri, Karslan

karyesinin altıda biri, Arslan Tomuş karyesinin yarısı-ki zikrolunanların cümlesi Kırşehri kazasında olup, yalnız Mikâilhisarlı karyesi Hacıbektaş kazasına tâbidir. Hacıbektaş kazasında Kozağaç'la birlikte Mucur karyesinin dörtte biri, Gümüşkünbet, Seyifsaray, Yazıkınık karyelerinin yarısı -ki bunların bazıları bazılarına muttasıldır. Yazıkınık karyesinin ve Ahibozlar karyesinin yarısı Küllüce maa Gökgün, İdris mezreası, İlmelik karyesi ve İlmelik karyesinin yarısı, Gökçeöyük karyesinin yarısı, ve son isim Gökçe mezbur karyelerin sınırındandır ve Gökçeöyük karyesinin yarısından ibarettir ve Kırşehri'ye merbut iki çiftlik olup bunlarda bir takım tarlalar, bahçeler, evler, hamam, tahan bayan «değirmen» bulunup cümlesi vakıftır ve cümlesinin hududu ehl-i vilâyet indinde meşhur ve kayıtları kullanıcılar nezdinde malûmdur ve anlarda kimsenin zerre kadar hakkı yoktur, cümlesi vâkıfın kendisinindir.

Şu şart üzere vakfedilmiştir ki: Vaakıfın merkadi yanında bir zâviye yapılacak ve bu zâviyenin şeyh ve mütevelli ve nâzırı, vaakıfın ardında üreyen erkek evlâdından olacak, sonra inkıraza kadar kız çocuklarından olacak ve türbeye bitişik bir mescit yapılacak ve şeyh bu mescidin beş vakit namazını kıldıracak ve namazlar bitiminde vaakıfa dua; cuma ve isneyn geceleri mescitte zikrüallah edecek ve sabah namazından sonra Sûre-i Yâsin'i ve Şeyh Hâmid-i Veli'nin evradını okuyacaktır. Vaakıf-ı mumaileyh; mezkûr şeyhin iyi, günahtan sakınır, kalbi temiz, müttekî, her şeyden elini ve eteğini çekmiş, övünülür huylu ve erginler libasını giymiş, zâviyede oturur bulunması ve kendisine vakıf gelirinden günde bir dirhem verilmesini ve bu şeyhin ölümü veya şer'a uymaz hareketleri vukuunda meşihatın merâtip üzere evlâdın elverişlisine verilmesini şart kıldı. Ve bakıcının da vaakıfın evlâdından ve fesâd ile çalışır ve kazanır olmamasını, sâlihlerden olmasını ve vaakıfın şartlarını ifaya çalışmasını, kendisine vakıf gelirinden günde bir dirhem verilmesini ve bu nazır «bakan» fesâde sayettiğinde bakanlık yönü kaldırılıp evlâddan diğerine verilmesini şart kıldı. Mütevellinin evlâddan doğru oylu, sağduyulu ve ergin akıllı kimse olmasını ve zâviyenin ve merkadin ve mescidin bayındırlığına ve köydeki evkafın gelişim ve verimine ve ürünlerinin ele geçmesine çalışmasını ve rızıklananların haklarını vermesini, vakfı zararlandıracak işleri yapmamasını ve asla evkafa hiyanette bulunmamasını ve harcantıdan artanı yetinildiği kadar müsafirlere sarf edilmesini ve zulmetmemesini ve mezkûr şartlara hiyanette bulunmamasını ve her hak sahibine hakkını vermesini ve kendisine vakıf ürünlerinden şeyhe verilenin mislinin verilmesini ve cemisinin savap olan işlerle meşgul ve ahireti tanır ve ecdadına dua, gece ve gündüz Cenab-ı Hak-ka hamdetmesini ve cümlesinin meşâyih ve ebrârdan olup kadr-ü menziletini Cenabıhak yükselterek dünyada ve âhirette anlalrı

şeref sahibi kılmasını ve cümlesinin bu şurut üzere ikmal-i hayat ve hatm-i enfâs etmesini işaret kıldı.

Mumaileyh vaakıf: Mevkufatını zikrolunan tertip ve üslûp üzere vakf-ı sahih-i şer'i ile vakıf ve hapis etti. Bey'i, hibe olmayacak ve rehin verilmiyecek ve vâlilerden, vârislerden vesair kimselerden bu vakfı tebdile hiç bir kimsenin yetkisi yoktur. Her kim tebdiline say eder ise günahı ana ait ve her kim ikmâline çalışır ise vaakıfın sevâbının misline nâil olacak. Nitekim hayra çalılşan ve yardım eden kimse hayrı işleyen gibidir, denilmiştir. Cenabıhak vaakıfı ve şartlarına riayet edeni Ârşın gölgesinde ve Cennet bahçesinin ortasında bulunanların zümresinden kılsın. O zat-ı ecel-lü âlâ hazretleri zengin ve bağışlayıcı sıfatları ile muttasıf bulunan ve halkın hayırlı ve ulaştırıcısı olan Efendimiz Hazretleri Muhammed'e kitâb-ı mübini inzâl buyuran İlâh-ı ekremdir. Bizi ehl-i sünnet ve kitabdan ve amelleri hayrolan müminlerinden kılsun. Bu vakıf ve hayrat Hicrî altı yüz yetmiş altı senesinde vukubulmuştur.

AHİEVRAN TÜRBESİ

Ahievran türbesi kasabanın ortasında bulunan kalenin 40-50 metre kuzeyinde, kendi adiyle anılan mahalleye giden sokağın sağ kenarındadır. Üç tarafını vaktiyle Ahi evlâtlarına ait olan evler sarmıştır. Kerpiç duvarlı cümle kapısının üzerindeki yazıya göre sonradan yapılan bir tamirde bu kitâbenin konulduğu anlaşılmaktadır. Ön ve yanlarını kaplıyan bahçede bir çok mezar taşları varsa da çocuğunun taşları kırılmış, kitâbeleri kazınarak yerlerine yazılar yazılmıştır.

Türbe, Selçuk mimarî tarzında üç kubbe üzerine yapılmış ise de bir çok istihalelere uğradığından eski zarafet ve biçimini kaybetmiştir. Binaya girildiği zaman bir mabeyin üzerinde sağda namaz kılınan zâviye (minaresi 30-40 yıl önceleri yaptırılmıştir) karşıda iki basamakla inilen türbe, solda komşuların geceleri toplandığı kışlık oda, yandaki merdivenlerden çıkılan yazlık bir oda vardır. Burası Eğitim Müdürlüğü tarafından kitaplık, bilâhara Vakıflar İdaresi tarafından daire olarak kullanılmış ise de şimdi harap bir hâle gelmiştir.

Sağdaki Mescit- Zâviyenin mihrabında ortası silinmiş şu kitâbeye göre:

١ — بنى وعمر هذه الزاوية لزخر العارفين وقدوة السالكين الشيخ اخى اوران.
٢ — عليه الرحمة والرضوان بمباشرة الشيخ... وعن اولاد المزبور باذن السلطان
سليمان خان بن سليم خان فى تاريخ سنه ٩٦٨.

bu zâviyeyi Şeyh Ahievran evlâtlarından . . . . . tarafından Selim Hân oğlu Sultan Süleyman'ın izniyle H. 968 yılında tamir edilmşitir.

Türbenin kapısı üzerinde mermer taşa işlenmiş, sülüs yazı ile yazılmış:

١ — فى ايام السلطان المعظم محمد خان

٢ — بن مراد خان عمره على الدوله (علاءالدوله) بن سلمان

بك سنة ست وثمانين وثمانمائه.

kitâbeye göre burasını da Murad Hân oğlu Sultan Mehmed Hân devrinde Süleyman Bey oğlu Alâüddevle H. 886 tarihinde yaptırmıştır. Bilindiği üzere Süleyman Bey, Dülgadir oğullarındandır, beş kızından en güzeli olan Sitti Hâtunu Fatih'e nişanlanmıştı. Şu hâle göre Alâüddevle Fatih'in kayın biraderi oluyor. Bu tarihlerde Dülgadir oğullarının Kırşehir'de nüfuzlarının geçmekte olduğu anlaşılıyor.

Türbenin içinde sol tarafta bir kaç basamakla çıkılan mahalde altı sanduka bulunan kısmın kemerinde beyaz mermer üzerine işlenmiş:

١ — عمر هذه العمارة المباركة مفخر الامرا

٢ — حسن بك ابن سيدى بك تربه معطره فخر الفتوة اخى

٣ — اوران فى تاريخ سنه اربع وخمسين وثمانمائه.

kitâbeden de Ahilerin yüzü suyu Ahievran'ın türbe-i muattarasını emirlerin sevgilisi Seydi Bey oğlu Hasan Bey 854 yılında inşa ettirmiştir. Biz bu Seydi oğlu Hasan Bey'in Yıldırım Bayezid zamanında Arapça ve Farsça eserlerden terceme suretile bir Fütüvvetnâme vücuda getiren Şeyh Seyid Hasan veyahut Edebalı ailesine mensup biri tarafından yaptırıldığını sanıyoruz. O devirlerde Şeyh ve Ahi ünvanını taşıyan bir çok kişilerin savaşlarda komutanlık yaptıkları gözönüne getirilirse bu sanının gerçekliği de kabul edilebilir. Nitekim, Bursa'nın fethinde kaleye ilk bayrağı çeken Hasan, aynı zamanda bir Ahi idi.

Türbenin mabeyne açılan kapısındaki kitâbe tarihi 885 ve türbe kemerindeki kitâbenin tarihi 854 olduğuna göre türbenin daha evvel yapılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Tercemesini yayınladığımız Mahkeme-i Şer'iye sicillinin yedinci sayfasında 100 numarada kayıtlı aslından 11 Eylûl 1329 tarihinde örneği çıkarılmış «Kadii Liva Kırşehri. İbrahim Vehbi Bin Osman» mühürüyle onanılmış H. 676 tarihli vakfiyeden Nasıruddin Ahievran'ın, hattâ Ahilerin bu tarihten çok önceleri Kırşehir'e yerleştikleri, Ahievran adına zâviye ve türbe bulunduğu anlaşılmaktadır. Kırşehir ilinin hemen hemen yarı köy ve arazisi namına vakfedilen, zengin ve nüfuzlu bir müessesenin başında bulunan bir zata sağlığında bir zâviye yapılacağı pek tabiîdir. Hattâ Vakfiyesinde,

vaakıfın merkadi yanında bir zâviye yapılması şart koşulmuştur. O çağlarda eksik olmayan istilâlar, fetretler neticesi hârâbiye uğrayan türbe, sonradan tamir edilmiş, bu arada Ahi Nasıruddin Evran'a ait kitâbe kaybolmuştur.

Feleknâme'sini 716-1313 yılında telif eden, elli yıl Ahievran'ın musahipliğini, bilâhara halifeliğini yapan Ahmet Gülşehri'nin: «Künbed-i piruzedir âsitânesi» mısraı, 854 yıllarından daha önceleri muazzam ve muhteşem bir türbe ve müştemilâtının Kırşehir'de mevcudiyetini açıklamaktadır.

Türbenin içinde bulunan beş sandukadan birisinin tahta sandukası gerçekten bir sanat eseridir. İki yanında şu kitâbe mevcuttur:

ان لذين لقيتهم وصحبتهم

صاروا جميعا فى اللحود ترابا

قل للمقيم بغير دار اقامة

جان الرحيل فودع الاحبابا

Tercemesi:

«Kavuştukların ve konuştukların hep lâhitlerde toprak oldular. Oturma evi olmayan yerde oturana söyle: «Göç vakti gelip çattı, sevgileri bırak artık.»

Ağaç sandukanın baş ve ayakucu kitâbeleri:

انتقل من دار الفناء

سيد الوالهين والمجذوبين

بقية ابدال المتقدمين والمتأخرين

الشيخ ارزرومى تغمده بغفرانه

صاحب انشاء وعمارة هذه

المرقد والصندوق العبد المذنب

Tercemesi:

«Vâlihlerin ve meczupların ulu'su, geçmiş ve gelecek Abdal zümresinin artakalanı Şeyh Erzurumî Dâr-ı fenadan Dâr-ı bakaya göçtü. Tanrı onu gufranına büründürsün. Bu merkad ve sandukayı yaptıran günahkâr kul...»

Ağaç sanduka eski ve tarihî bir eserdir, yazıların arasındaki tezyinat şekilleri ile yan kitâbelerin altındaki sular devrinin tezyinat hususiyetini yaşatan ve bugüne kadar getiren güzel parçalardır. Küçük kitâbelerden birinin alt kısmı çok eski zamanlarda kırılmış ve kaybolmuştur. [Vakıflar

Dergisi, S: 2. Kitâbeler. Halim Baki Kunter.]

Bu sanduka ve merkadin sahibi Şeyh Erzurumî'nin hüviyeti hakkında bir bilgimiz yoksa da sandukanın mükemmelliği ve hakkında kullanılan tâbir ve vasıfların tazimkâr oluşu saygılı bir şahsiyet olduğunu göstermektedir; ihtimalki müşarünileyh Ahi pirlerinden, bakiye-i abdal tâbirine göre de Babaîlerden ulu bir kişidir. Diğer üç sandukada kitâbe olmadığı için kimlere ait olduğu belli değildir. Merkadin bir tanesinin Kırşehir'deki Ahi neslinin Cet tanıdıkları Şeyh Ahi Mahmud'a ait olduğu söylenmektedir.

Cami haziresinden türbe içerisine nakledilen bir mezar taşı da Ahi Mahmud'un kızı Cemile'ye aittir. Bu taşın arka tarafında da bir arma vardır, karşılıklı Rumî'den müteşekkil bir motiftir.

EDEBALİ

Bazı kaynaklar, Osman Gazi'nin kaynatası Şeyh Edebali'nin aslen Karamanın Konya veya Sivrihisar taraflarından, bazıları da Adana'lı olduğunu haber verirler.

Bir çok tarihçilerimizin geniş ölçüde istifadelerine rağmen, gûya, mehaz göstermediği için, bir türlü güvenemedikleri Amasyalı müverrih merhum Hüseyin Hüsameddin Efendinin bildirdiğine göre [1]: Edebali'nin künyesi: «Eşşeyh Mustafa İmadüddin bin İbrahim İnac-ül Kırşehri» dir. O çağlarda Kırşehir'in küçük Karaman eyaleti sınırları içinde bulunduğuna, Kırşehir'in 10 kilometre doğusunda İnaç adlı bir köyün mevcudiyetine ve yakınındaki Bahçecik'te Ahi Mes'ut zâviyesi olduğuna dair kayıtlara rastlanışına ve Edebali'nin Ahi Şeyhi oluşuna göre, biz bu habere inanıyoruz.

Gene Amasya Tarihinden öğrendiğimize göre: Amasya hükümdarı Sultan Mahmud Han, Osman Bey'in zaferini kutlamak üzere yolladığı kılıcı ülemadan Mecdettin İsa bin Tuğrâissalgari takmış, Edebali de dua etmiştir. Edebali ilk tahsilini memleketinde yaptıktan sonra Şama gitmiş, oranın bilginlerinden Fıkıh, Hâdis, Tefsir, Tasavvuf vesair ilimleri öğrendikten sonra yurduna dönmüş, Bilecikte bir zâviye kurmuştur. Vaktiyle Kırşehire bağlı iken şimdi Ankara iline bağlanan Keskin ilçesinde Bilecik adında bir köyün bulunuşu da dikkati çeker.

«Osmanlı devletinin kuruluşunda büyük rolleri olan Babaîler ve Ahilerin bu ünlü ve bilgin şeyhiyle tanışan Osman Bey, yapacağı işlerde Edebali ile görüşerek anın tavsiyelerinden istifade edermiş. Bu münasebet, nihayet

[1] Amasya Tarihi, C: 3, S: 206.

Edebali'nin kızı Râbia veya Bâlâ Hatun ile evlenmelerine vesile olmuş ve bu izdivaçtan Şehzade Alâaddin Bey doğmuştur.»

«Edebalı ile oğlu Şeyh Mahmud, Dursun Fakih ve Ahi Şemsi ile oğlu Hasan ve Cendereli Kara Halil gibi Ahi ricâli, Gazi Osman Bey'in temelini atmış olduğu beyliğin kurulmasında nüfuz ve teşkilâtlariyle mühim hizmetler görmüşlerdir. Şeyh Edebali son zamanlarında kızı ve torunu Alâaddin Bey'le beraber Bilecik'te oturmuş ve oranın öşür ve hasılâtı bunların iaşelerine tahsis edilmiştir. Rivâyete göre Edebali damadı Osman Bey'den az evvel Bilecik'te vefat ederek oraya gömülmüştür. Kızı Bâlâ Hatun da yanında gömülüdür.»

«Merhum Ali Emiri Efendi tarafından tertip edilmiş olan, bir sisilenâmede Şeyh Edebali'nin, Şeyh Mahmud [2] ve Mehmed isimlerinde iki oğlu olduğu görülmektedir. Bunlardan Rumeli'ye geçiş münasebetiyle:

Kerâmet gösterip halka suya seccâde salmışsın
Yakasın Rumeli'nin dest-i takvâ ile almışsın

beytinin kaaili olduğu söylenen Şeyh Mahmud'un oğlu Ahmed Paşa, Orhan Bey zamanında vezirlik etmiştir; Beylerbeyi Lâlâ Şahin Paşa'nın 749 H. 1348 M. tarihli vakfiyesinde şahitler arasında bulunan Ahmed bin Mahmud ül-vezir tâbiri, yukarıki beyit sahibi Şeyh Mahmudun oğlu ve rivâyete göre Edebali'nin torunudur. Yine Emîri Efendi, me'haz göstermiyerek mevlûd sahibi meşhur Süleyman Efendi'nin, bu Ahmed Paşa'nın oğlu olduğunu beyan etmektedir ki, tahkike muhtaçtır [3].

[2] Kırşehir'de Ahiler bölümünde de işaret ettiğimiz gibi, uzun seyahatlardan sonra Kırşehir'e yerleşen Ahievran, belki de Edebalı'nın oğlu Ahi Mahmud'dur. Hacıbektaş Meydan evindeki kitâbede birinci Murad'ın kendisini bu silsileden bir Ahi olarak gösterişi, Ahievran türbesinin tamirine ilk Osmanlı padişahlarının önem verişi bu sanıyı sağlayacak delillerdendir. Osmanlıların ilk kuruluşları günlerine ait olaylar okadar karanlıklar içindedir ki, yeni yeni vesikalar elde edildikçe bu meçhuller çözülecektir. Bu Şeyh Mahmud'un Mevlût nâzımı Süleyman Dedenin de babası olduğu sanılmaktadır.

[3] Osmanlı Tarihi, S: 294, Ord. Prof. İ. H. Uzunçarşılı.

AHMED GÜLŞEHRİ

Hemen hemen unutulan, tarihe karışan güzel geleneklerimizden birisi de büyüklerimizin yurtlarını ve soylarını adlarile birlikte yaşatmaları idi: Baba İlyas-ı Horasanî, Süleyman-ı Türkmânî, Celâleddin-i Rumî, Fuzuli-i Bağdadî... gibi. Hattâ: Buharî, Farabî, Fenarî... şeklinde memleketlerini isimleştirenler de pek çoktu. Bu güzel geleneğin altında adları unutulmadan bize kadar gelen iki sima da Ahmed ve Mes'ud Gülşehrî'lerdir.

Biliyoruz, «Büyük» vasfına erişen insanlar, dar memleket sınırlarını aşan yaygın şahsiyetlerdir. Fakat, bu ölmezleri, nesillerin medeniyetlerin hafızasına armağan eden yurt köşeleri de bu baş'lara maskat olmaktan derin bir bahtiyarlık duyarlar.

İşte bu hisledir ki, Gülşehrimizin bülbülü olarak tanıtmak istediğimiz Ahmed ve Mes'ut Gülşehriler hakkında bilgilerimiz, acı ile söyleriz ki, şuradan buradan derlediğimiz bir iki kırıntıdan ibarettir. Her şeyden önce, bu emeği harcayanlara, şuracıkta teşekkür etmek, bizim için bir irfan borcudur.

Doğum yılını bilemediğimiz Ahmed Gülşehri, yukarıda Ahievra'nın hayatına ait bölümde bazı parçalarını naklettiğimiz Keramat-ı Ahievran adlı eserinin 150 nci sayfasındaki:

Ahievran ile Gülşehri adı
Câvidân kala ki tatludur tadı..

beytinden Gülşehirli yani Kırşehirli olduğunu anlıyoruz. O, elli yıl Ahievran'ın şahsiyetinde erimiş, onunla birlik yaşamıştır:

Elli yıl ben ansuz durmadum
Yazu yaban ve doruğun görmedüm..

Hattâ Ahievran, kendisinden sonra zâviyesini Gülşehri'ye ısmarlamış:

Ahievran bize çok lütfeyledi
Buçuk arşun yeri bize bağışladı
Etti bu yeri sen kıldın kabul
Senden artuk kimsenün yerü değül
Bu nişân yerinde hem âlemde pâk
Bir nişân eri oturtmağu gerek..

Şu tek mısraı ile de bu arslan postuna kendisinin lâyık olduğunu, ne güzel açıklıyor:

Arslan evi Dilkiler işi değil...

Sonra Ahiler faslında, kendisinin eren ve yârenlerden lütuf gördüğünü ve kendisinin Ahi olduğunu imâ ediyor:

Kim bu Gülşehri kerim erenlerin
Nimetin çok yidi ve yârenlerin
Ol dahi bulduğunu terk eyledi.
Ahirette kendüye yer eyledi...

O, Gülşehri'nin güllerine gönülden meftun bir bülbüldür:

Geldi bülbül ortaya hayran-ü mest
Vâlih-ü methuş-ü sergerdan-ü mest

Kim benim işim gülüstanda biter
Nevbahâar-ü bağ-u bustanda biter

Her gülü kim kendime yâr eylerim
Her gece vasfını tekrar eylerim

Her seher kim gül çemende açıla
Kamudan ilkin bana karşu güle

Ben anun yüzüne karşu sılayum
Müşkülümün kamusun şerh eyleyeyüm

Her gün işümüz bizim gülgüldürür
Sevdiğümüz dünyada bir güldürür

Hâsse şimdi tâze Gülşehri gülü
Kim göstermez göze esr-ü sünbülü

Anı sevmeyen kişi nâkesdürür
Serv anun katında hâr-u hasdürür

Geldi vakti girisi kim bülbülün
Bağ ola kim yerü bustanlar gülün

Nevbahar oldu kim bülbül söyleye
Âşkını ma'şukuna şerh eyleye

Kamu sözü gel ki terk eyleyelim
Bülbül ile gül sözün söyliyelim

Sormaya Simrüğ hergiz bülbülü
Bülbül ol yey ki seve bir gülü..

Ahmed Gülşehri, büyük insan Mevlânâ Celâleddin Rumi'ye karşı sevgi ve saygısını Mantıkuttayır tercemesinde şöylece anlatır:

Şeyh Mevlânâ Celâleddindürür
Kim cihanda bir aliyütta'yindürür
Görmedik bir er ki ölüp yatmadı
Ol Celâleddin cihandan gitmedi
Da'vi Mevlânâ Celâleddin kıla
Kim anı dökelcuki âlem bile
Yoksa sen bir söz kılurisen beyân
Giru anı sen işidesün heman...

Niğde'li Kemal Ümmi, Gülşehri'yi: Sâdi, Celâleddin ve Attar gibi büyükler katında sayar:

Kanı Sâdî, Celâleddin ve Attar
Veled, Gülşehri, Elvan kondu göçtü..

Eserleri ve Şahsiyeti:

Ahmed Gülşehri'nin; Ahievran'ın menakıbine dair Keramat-ı Ahievran, Feleknâme, Mantıkuttayır tercemesi, fıkıhtan manzum Kuduri, bir de Farisi arzus vardır. Merhum Ali Emiri kütüphanesinde Farisi kısmında 573 numarada mukayyettir. Misaller tamamiyle Gülşehri'nin kendi zâde-i tab'ıdır. [Ferhenknâme-i Sadi tercemesi, M. Rifat.]

Keramatı Ahievran — Mesnevî tarzında ve aynı vezinde Türkçe yazılan ve 267 beyiti ihtiva eden bu eser, Ahievran ve Ahilik hakkında mühim bir kaynaktır. 1930 senesinde Hamburg'ta Prof. Taşener tarafından almanca tercemesile beraber bastırılmıştır.

Feleknâme — Ferhenknâme-i Sadî mütercimi Kilisli Muallim Bay Rifat'ın dedikleri gibi: Türklük namına bir âbide-i iftihar, sonra lûgat itibariyle gayet zengin, mâna itibariyle pek rengin olan «Feleknâme» nin İstanbul'da üç nüshası maruftur. İkisi Topkapı Arkeoloji Müzesi kütüphanesindedir, bunlar numarasızdır. Üçüncüsü Fatih camii yanında birinci Mahmud tarafından tesis edilen kütüphanede 2557 numara ile mukayyettir. Bu nüsha Fatih kütüphanesinin defterinde Esrarülarifin diye yazılıdır. Arkeoloji Müzesi kütüphanesindeki bir nüsha biraz noksandır. Bir de Emiri kütüphanesinde Fatih kütüphanesi nüshasından fotoğrafla alınmış bir kopya vardır. Müze ve Fatih kütüphanesi nüshalarında bazı farklar vardır. Meselâ Topkapıda mahfuz tam nüshada (g) ve (k) harfleri ekseriya (h) iledir. Çok-çoh gibi. Eser 4284 beyti ihtiva etmektedir. Feleknâme asıl Gülşehrinin farsça yazdığı bir eserin adıdır. Mantıkuttayr tercemesi bu isimle şöhretlenmiş ise de bunun farsça Feleknâmeye harîf olarak yazdığı eserde gösterilmektedir.

Çün Feleknâme düzettik şahvar
Farisîca tacü tahtı ruzigâr
Türkî dilce dahi hubü hem lâtif
Mantık-ut-tayr eyledik ana harîf

Gülşehri bu eserine bir yerde de Gülşehirnâme diyor:

Biz bu Gülşehirnâmede kim eyledük
Dükeli ilm ıstılahın söyledük.. [1]

Şeyh Sanan Kıssası:

Ahmed Yesevi'nin ve muakkıplarının tesiri altında daha yedinci asırda Anadoluda bir Türk edebiyatı inkişfa etmiştir. Bunlardan birisi de nâzımını ve zemanı tanzimini bilmediğimiz Şeyh Sanan kıssasıdır. Şair Gülşehri eserinin baş tarafında Dasitanı Abdürrezak faslı altında meşhur Şeyh Sanan kıssasını uzun uzun anlattıktan sonra nihayette şu malûmatı veriyor:

Bir kişi bu destanı eylemiş
İllâ lâfzın ki çebirdek söylemiş

Vezniçün lâfzın gidermüş harfını
Artuk eksük söylemiş söz sarfını

Şimdi Gülşehrî giyürdü bu âyâ
Lefkerî donlar ki benzetti yaya

Anber ile saçın ördü sünbülün
Göngülügün atlastan eyledi gülün

Söz hurufun artuk eksük kılmadı
Âlim anladı ve cahil bilmedi

Tanrının kudretlerin yâdeyledi
Mustafa'nın canını şadeyledi

Böyle rengin böyle tatlu böyle ter
Husrevü Şirin sözü ola meğer

Bundan anlaşılıyor ki Gülşehri'den evvel yedinci, yahut altıncı asırda bir şair bu mevzuu nazmen yazmış, lâkin lisanı kaba, iptidaî ve tarzı tevzini tabiatile çok kusurlu olduğundan Gülşehri de onu yeniden yazmak lüzumunu hissetmiş. Aruzun Anadolu Türkleri tarafından zannolunduğundan

[1] Türk Dili. T. C. Darama Dergisi. S: 70.

nekadar evvel kullanılmağa başladığını ve eski mevzuların muahhar şairler tarafından nasıl tekrar istimal edildiğini göstermek itibariyle, bu malûmat tarihen çok kıymetlidir [1].

Gülşehrî'nin edebî değeri:

Gülşehrî'nin şiirleri hemen hemen tasavvuf, hikmet, ahlâk gibi âli mevzulara müteallıktir. İçlerinde gazel nevinden bir şey yoktur. Şu kadar varki bir şiirin sonunda kendisinin güzel gazeller de söylemiş olduğunu anlatıyor. Şiirin baş beyiti budur:

Ne derviş isteriz sahip ne sultan
Ne derd işimize gelür ne derman

sondan iki beyti şunlardır:

Bu hub dırları kim Gülşehrî döktü
Meğer kim gönlü ola bahrı umman
Gazelleri düheli lülü ter
Kasideleri kamu abı hayvan [1]

On dördüncü asrın sonlarında dinî mefkûreye sahip olan bir çok şairler yetişti. Bunlar eserlerini caize koparmak maksadiyle, yahut bir sanat eseri vücuda getirmek endişesile yazıyorlardı. Sırf uhrevî bir mükâfat beklediklleri için doğrudan dorğuya halka hitap ediyorlar, onların anlayacakları ve sevecekleri sade ve külfetsiz bir lisanla yazıyorlar, hattâ çok zamanlar isimlerini bile zikretmeğe lüzum görmüyorlardı. On dördüncü asrın ilk zamanlarından başlıyarak klâsik İran edebiyatını örnek ittihaz eden ve tamamile san'at gayesini istihdaf eyleyen şairlerin de çoğaldığını görüyoruz. Gerek eskiliği, gerek sanatkârlık kıymetinin yüksekliği itibariyle Kırşehirli Şeyh Ahmed Gülşehrî'yi ilk safta zikredebiliriz. Attar'ın Mantıkuttayr'ını muhtelif menbalardan ve bilhassa Mesnevî'den aldığı hikâyelerle ve zamanına ait hasbıhaller ve şikâyetlerle de tevsi ederek Türkçeye nakleden ve ayrıca bir takım şiirleri de elimizde bulunan bu büyük sanatkâr, islâm edebiyatına ve ilmine vakıf bir sofidir. Fakat eserini sofilik propagandasile değil, hakikî bir san'at gayesiyle yazmıştır. O devre göre lisanının temizliğine, nâzımının pürüzsüzlüğüne, ahengine, üslûbuna çok itina eden ve muvaffak olan Gülşehrî hakikî bir sanatkâr olduğunu göstermiştir. Eserinin yapacağı bedii tesiri büyük bri itina ile takip eden bu şairde oldukça kuvvetli bir lirizm vardır. En mücerret ahlâkî nasihatlar verirken, tasavvuf esaslarını anlatırken bile üslûbu kuru ve tatsız değildir. Sonra tabiat manzaralarını tasvir

[1] T. E. İlk mutesavvifler, S: 263. F. K.
[1] Ferheknamei Sadi. T. S: 17.

ederken renkli, itinalı ve canlı bir üslûba mâliktir. Kendi kıymetini pek iyi bilen Güllşehrî bir çok ilâvelerle aslından daha mütenevvî bir hâle soktuğu Mantıkuttayr tercemesinin Attar'ınkinden aşağı olmadığını ve kendisinden evvel türkçe hiç okadar güzel bir eser yazılmadığını iddia ediyor ki çok doğrudur. Bu büyük şairin şöhreti Anadoluda on beşinci asrın iptidasına kadar devam etmişse de 15 inci asır ilk tarihinden sonra büyük bir şair telâkkî edilmemiş, şöhretler onun namını gölgede bırakmıştır. Tezkirelerimizde hiç ismine tesadüf edilemez.

MESUD GÜLŞEHRÎ

Ayasofya kütüphanesindeki Emsiletüttasrif ve Kitabülinbisat adlı iki eserinin sonuna el yazısiyle yazdığı yazılardan Kırşehirli olduğunu ve babasının Osman, dedesinin Şadi adlarını taşıdığını öğrendiğimiz Mesud Gülşehrî'nin doğum ve ölüm tarihi de belli değildir. Bu bilgin hocayı, Sadi'den terceme ettiği Ferhenknâmesini ilim âlemine tanıtan Kilisli muallim Bay Rifat; Mesud'un doğum tarihini 700 ile 710 arasında göstermekte ve Âşık Paşa ile Ahmed Gülşehri'ye yetişmiş olduğunu söylemektedir.

Gene sayın Bay Rifat'ın değerli incelemelerinden öğreniyoruz ki (Ferhenknâmei Sadi tercemesi başlangıcı) Hoca Mesud'un Yıldırım Bayezit devrinde berhayat olması maznundur. Kenzülkübera ve Mahallülülema adında siyaseti islâmiyeye dair bir eser yazan Şeyh oğlunun üstadıdır. Hoca Mesud'un padişaha ve saraya bir mensubiyeti olmadığı anlaşılıyor. Belki o kendi âleminde yaşar ankameşrep bir âlim imiş. Nasıl ki Bustan tercemesini de kimsenin namına yapmamıştır. Şayet öyle bir nisbeti olsaydı Şeyh oğlu onu öyle yâdedecekti. Nasıl ki Şeyh oğlu kendi memduhunun pederini Hoca Paşa diye yâdediyor.

Mesud'un hüviyetini en ziyade anlatacak bir kelime de yukarıda adlarını söylediğimiz iki eserini yazdığı Ebavabilbirri Ebu Sadiye yani Moğol hanlarından Ebu Said Bahadır tarafından yaptırılmış olan Ebavabilbir ismindeki bir yerdir. Fakat bu müessesenin bir medrese, yahut bir zâviye, yahut bir tekke olması muhtemel iken müellif kendi zamanındaki şöhrete binaen bu müessesenin ne olduğunu yazmamıştır. Bay Rifat'ın da araştırdığı bu müesseseyi bulmak bizim için de şimdilik mümkün olamamıştır.

Mesud Gülşehrî'nin Eserleri:

Süheyl ve Nevbahar:

Aslı farsçadır. Mevzuu güzel bir Şark hikâyesidir. Hicrî 751 tarihinde

yazılmıştır. Bu hikâyede Süheyl, Yemen hükümdarının biricik oğludur. Nevbahar da Çin hükümdarının kızıdır. Bir nakkaşın yaptığı resimden Nevbahar'a âşık olan Süheyl, nakkaş ile birlikte Çine seyahat ederek bir çok maceradan sonra sevdiğine kavuşuyor.

Süheyl ve Nevbahar'ın bin beyit kadar kısmını Mesud'un yiğeni İzzeddin Ahmed, mütebakisini ve mukaddemesini de kendisi yazmıştır. Süheyl ve Nevbahar'ın yegâne yazma nüshası Berlin kütüphanesinde bulunuyor. 1925 senesinde Profesör Mortman bu eseri neşretmiştir. Bu eserin tabından bir sene sonra Çankırıda minyatör bir nüsha daha bulunmuştur ki Çankırı Meb'usu Bay Talât Onay'ın hususî kütüphanesindedir [1].

Süheyl ve Nevbahar tercemesi edebî kıymeti itibariyle çok yüksek bir eserdir. Hiç malûmatımız olmayan farisî bir eserden terceme edilen bu mesnevî öyle görülüyor ki basit bir terceme değil, belki tevsian yapılmış bir adaptasyondur. Eser o devir mesnevilerinde umumiyetle kullanılan vezinlerde değildir. Eserde muhtelif vezinlerle yazılmış muhtelif gazellere de tesadüf ediliyor. Şair, Türk lisanının henüz aruz ile kâfi derecede istinas edemediğini ve bundan dolayı kendisinin mazur görülmesini söyler. Fakat bunda birza tevazu olduğunu ilâve edelim. Klâsik nâzım tekniğini pek iyi bilen şair bu hususta zamanına nisbetle büyük bir muvaffakıyet göstermiştir. Tertibi ifade, lisan itibariyle bu büyük aşk hikâyesini o devrin en kıymetli mahsullerinden sayabiliriz. Gerek tasvirî parçalarda, gerek ruhî tahlillerde, gerek kahramanların ağzından söylenilen aşk şiirlerinde renk ve heyecan eksik değildir. Bediî kıymet itibariyle bu şairin müntahap Bostan tercemesini bu eserile aynı safa koyamıyoruz. Her halde islâm ilimlerine ve İran edebiyatına lâyıkiyle vakıf olduğu anlaşılan Hoca Mesud, bu asrın mahdut büyük şairlerinden biridir. Kıymetli bir şair olduğu anlaşılan yiğeni İzzeddin'in başka eserleri maalesef malûm değildir.

Hoca Mesud'dan sonra bu cins aşk hikâyeleri yazmakla şöhret kazanan başlıca Şeyh oğlu Mustafa'dır. Hurşitname adlı büyük hikâyesini 789 da ikmal eden bu şair, Hoca Mesud'un başlıca şakirdidir. İskendernâme sahibi Ahmedî, Gülşehri'yi hürmetle zikretmektedir [1].

Ferhenknâmei Sadi tercemesi:

Bu eser Hoca Mesud'un, Şeyh Sadi'nin Bustanından intihap ederek türkçeye nâzmen terceme ettiği 1703 beyitten ibaret bir eserdir. On dördüncü asrın ilk nısfında (Hicrî 755) te terceme edilen bu kitabın mevzuu ahlâka ve memleket idaresine aittir. Eser Kilisli Bay Rifat tarfaından 1340 senesinde İstanbulda bastırılmıştır. Tab'a esas olan nüsha Veled Çelebi tarafından Ahmed Mithan Efendi için yazdırılıp merhumun veresesinden

[1] T. D. T. C. Darama Dergisi. S: 77.
[1] Anadoluda Türk dil ve edebiyatına umumî bakış. Türkiyat. M. F. K.

merhum Ali Emiri Efendiye intikal eden yazmadır ki bugün Millet kütüphanesinde 300 numarada bulunmaktadır. Bu eserin diğer nüshası Kopenhag kütüphanesi türkçe yazmaları arasındadır [1].

Manisa Muradiye kütüphanesi türkçe yazmaları arasında 1856 numaralı bir mecmua içinde (Kitabı Ferhenknâmei Hoca Mesud) ismile Ferhenknâmei Sadi'nin bir üçüncü nüshası mevcuttur. Yazısı on beşinci asrın ikinci nısfında intişar eden bir nevi taliktir. Hiç bir yerinde ne telif ne de istinsah tarihine ait kayıtlara tesadüf edilmediği gibi mecmua sonunda da istinsah tarihi mevcut değildir [2].

Ayasofya kütüphanesindeki 945 numaradaki bir cilt kitabın birinci eseri Hazreti Peygamberin Ali'ye olan vesâyasıdır. İkinci eseri Tercemetülleâli ve Tezkeretülmeâli adlıdır. Bunların sahibinin de Hoca Mesud olduğu kuvvetle muhtemeldir [3]. Üstad tarihçimiz M. Turhan Tan'ın bir yazısından öğrendiğimize göre Hoca Mesud meşhur Kelile Demineyi de işlemiştir.

Mesud Gülşehrî'nin edebî değeri:

«Müellif hazretlerinin kudreti edebiyesi pek yüksektir. Bir çok yerlerde Şeyh Sadi'nin fikirlerini daha güzel bir hale koymuş, mazmunu daha ziyade parlatmıştır. Müellif her hangi bir beytin tercemesinde harfiyen terceme taraftarı olmamış ve daima meâli düşünmüştür. Bir de tercemede mümkün olduğu kadar arabî, farisî kelime istimalinden kaçmış ve Türklüğünü muhafaza etmiştir.»

Mesud ile Ahmed Gülşehri'yi mukayeseye gelince bunu imkânsız görüyorum. Çünkü Gülşehrî bağsızdır. Bütün kanatlarını açmış şiir göküňde uçuyor. Onun etrafına yağan mâna çiçeklerinden beğendiğini kokluyor, demet yapıyor, beğenmediğine bakmıyor. Halbuki Mesud bütün kuvvetiyle gözünün önündeki periî mânaya mümkün olduğu kadar Türk elbisesini giydirmeğe uğraşıyor. Eğer Mesud'un da Gülşehrî gibi bir mesnevisi olsaydı ozaman mukayese mümkün olurdu. Âşık Paşanın Maarifnâme adlı kitabına gelince lisan ve tasavvuf itibariyle hoş ise de neş'eleri, zevkleri, meşrepleri başkadır. Hülâsa: Gülşehrî, Âşık Paşa, Hoca Mesud gibi üç abâi edebin beşiği, durağı, mezarı olduğundan dolayı Kırşehir nekadar iftihar etse yeri vardır. Yalnız benim gönlüm ister ki o gül ocağına eskiden olduğu gibi Gülşehri denilsin [1].

[1] Tarama Dergisi, S:
[2] Türkiyat M. C: 4. Şerif Hulûsi. Ferhenknamei Sâdinin üçüncü nüshası ve Velet Çelebi, Kilisli Rifat neşrile mukayesesi.
[3] Türkiyat M. C: 2. Muallim Rifat (Profesör Mortman tarafından neşredilen Süheyl ve Nevbahar münasebetile).
[1] Ferhenknamei Sâdi tercemesi. S: 16. Kilisli Rifat.

Mesud'dan örnekler:

Ecel irse nola çalap emridir
Kişinin sonunda sözü ömrüdir
Ki anınla unudulmaz adı
Dünü gün anar bilişi ve yâdı
Ana ölü diyen kişi yanılır
Ki sözü okunur adı anılır

Yetimi göricek yere tepme gil
Ana karşı oğlancığın öpme gil

Saadet nedir Tanrı bahşayişi
Güca görüp anı bulamaz kişi
Çu devlet sana olmaya gökten
Geçürma ana irmeği önden
Ne karınca miskin olup gussa yîr
Ne rızkın bulur gücile şîr
Eğer ömrün olursa gussa yok
Yılan sokmaya seni geçmeye ok
Ömürde eğer kalmamış ola behir
Hem öldüre tiryak nita ki zehir

ALAEDDİN CAMİİ

Kasaba ortasında kale denilen yığma tepe üzerinde bulunan Alâeddin camiinin 614 - 634 Hicrî yıllarında Selçuk hükümdarı Alâeddin Keykubad veyahut Kırşehir'de medfun Mengücük oğullarından Muzafferüddin Behramşah'ın güveğisi ikinci Alâeddin tarafından yapıldığını evvelce Kırşehir Tarihi adlı eserimizde yazmış isek de sonradan ele geçen H. 1219 tarihli bir beratta bu camiin Orhan Gazi zamanında vezir olan Ahiler'den Alâeddin Paşa tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Tamamen harap bir halde bulunan bu camiin ve yanındaki saatliğin hamamla beraber Kırşehir Mutasarrıfı Arifi Bey tarafından tamir ve inşa ettirildiği, genç yaşında İstanbul'da ölen Şeyh Süleymanı Türkmâni evlâdlarından Osman Hilmi'nin hamam için yazdığı H. 1313, Teşrinisani 1311 tarihli tarih manzumesinden anlaşılmaktadır:

Yok idi Kırşehirde hamam-veş
Bir eser-i hayr-ü ferahbahş-ı can!
Saye-i şâhânede ibzal edüp
Himmetini Arifi Bey ânbeân!
Saat-ı ziybâ gibi hamamı da
Kıldı mükemmel ne güzel bir nişan!
Düştü şu tarih-i mücevher bihin
Bir adedin hazfediniz, ol zaman!

....

«Hayatı ferehnâk, teni pâk eder
Yıkanınız ehl-i tabiat heman!»

Halen cami müze deposu vazifesini görmektedir.

ŞEYH RAMAZAN PAŞA

Ali Paşa'dan sonra Emir Süleyman Çelebi'ye kimin vezir olduğu belli değildir; vezirlerin kazaskerlikten geldikleri ve bunun da Ali Paşa'nın son kazaskerlikte malûm olmasına nazaran vezir olması kuvvetle muhtemeldir.

Şerefeddin-i Yezîdi'nin Zafernâme'sinde, Şeyh Ramazan'ın kadılıktan sonra vezir olduğunu yazması da mütalâamızı teyit etmektedir. Kendisi Kırşehir'li olup babasının adı da Bayezid'dir; Süleyman Çelebi tarafından, Anadolu'da bulunduğu sırada iki defa Timur nezdine sefirlikle gönderilmiştir. [Osmanlı Tarihi. Profesör İsmail Hakkı Uzunçarşılı. S: 304]

ŞEYHİ PAŞA

İkinci Murad devri ricalinden olan ve Şeyhi Mahmud Paşa ünvaniyle anılan bu zat Kırşehir'lidir. Babasının adı Şehabeddin'dir. İkinci Murad'ın büyük şehzâdesi Ahmed Çelebi'nin lâlâlığında, Amasya muhafızlığında bulunmuş, vezaret rütbesine kadar yükselmiş, Defterdarlık ve Nişancılık ederek ilim ve fazliyle temayüz etmiştir. Amasya muhafızı iken H. 839 tarihinde vefat etmiştir. [Amasya Tarihi. C: 3, S: 206.]

MEVLÂNÂ MEHMED

Ünlü bilginler arasında Mir'at muhaşşisi şöhretiyle anılan bu zat Kırşehir'lidir. Babasının adı Veli, dedesinin Resul'dür. Hâlâ bu aileye Kırşehirde Rasul oğulları derler. İlk tahsilini Kırşehirde yaptıktan sonra İstanbula gitmiş, Mirza Fazıldan vesair tanınmış âlimlerden ders alarak şerikleri arasında parlak bir surette imtihan vererek icazet almaya muvaffak olmuştur. Olunan davete icabetle İzmire gitmiş ve orada tedrise başlamıştır. Bir az sonra memleketçe görülen yüksek faziletine binaen uhdesine müftülük tevcih edildi. Ömrünün sonuna kadar okutmak, fetva vermek ve eser yazmakla meşgul oldu ve H. 1165 yılında gözlerini kapadı. İki çeşmelik caddesindeki (Ulu mezarlık) a gömüldü.

Fazılı müşarünileyhin telifatı mütenevi ve müteaddit olup tahkik edilebile .leri şunlardır:

1 — Tefsirden Kadı Beyzavî tefsirine haşiye;
âyeti kerimesine kadar büyük bir cilt olup itmanına devam ettikleri muhtasar tercemei hallerinde münderiç ise de nereye kadar muvaffak oldukları meçhuldür].
2 — Fıkıhtan Mir'at haşiyesi, matbudur.
3 — Ed'iyeden Darbun nasır şerhi, basılmıştır.

4 — Fıkıhtan Eşbah şerhi, basılmamıştır, bir nüshası Rados kütüphanesindedir.
5 — Ed'iyeden Delâilülhayrat şerhi, ismi: İsticlâlül-mir-at'tır, muahharan türkçeye terceme edilmiştir, gayrimatbudur.
6 — Kelâm'dan zübdei ilmi kelâm, bir nüshası Akhisar kütüphanesindedir.
7 — Akâit ve Mevizeden zuhrül-tehhibin şerhi gayrimatbudur.
9 — Kelâm'dan Mesaili hilâfiyât [Eş'arî ile Matürîdî arasında feran altmış yedi mevzûdeki ihtilâfatın halline dair olup bir nüshası İstanbulda Lâleli kütüphanesindedir.]
9 — İlâhiyât, Tabiiyât ve mantıktan bahis, hidayetil hikme haşiyesi, gayrimatbudur.
10 — İlmi mantıktan Fenarî haşiyesi, gayrimatbu.
11 — İlmi nahivden İmtihanül-ezkiya haşiyesi, matbu.
12 — Adabı münazaradan Risalei Birgüvî şerhi matbu.
13 — İlmi kelâmdan Metin ve şerh [Bir nüshası İkinci Bayezit camii şerifi içindeki Veliyeddin Ef. kütüphanesinde mevcut olup Şerhi Akaidi Cedit namiyle mukayyettir.]
14 — İlmi siyerden Asam'ın Şemailî Termizî şerhine haşiye, gayrimatbu.
15 — İlmi fıkıhtan Seyid Şerif'in Muhtasarül-münteha şerhi haşiyesine haşiye, gayrimatbu.
16 — İlmi Nahivden Lübbülbab şerhine haşiye [Bu eserin mevcudiyeti İzmirli Karabaş oğlu Ahmed'in tarih ve teracimden bâhis kitabında münderiçtir.]
17 — İlmi usul ve cedel'den muhtasar İlmî Hacip şerhine haşiye, gayrimatbudur.

İşbu eserlerden pek çoğunun isimleri bende saklı bulunan hattı desti fazılânelerile muharrer, muhtasar ve müfit kendi tercemeihâllerini mübeyyin verakî kıymettardan naklolundu [1].

Hacıbektaş ve Bektaşiler

13 üncü yüz yılın sonlarında Horasan'dan gelerek Kırşehir'in 40-45 kilometre doğusunda, şimdi Hacıbektaş adıyla ilçe merkezi olan ve o çağlar koruyucu bir kale gibi yanıbaşında ayakta duran Suluca Karaöyük tepesinden adını alan köyde Rum bacılarından Kadıncık ananın bir misafiri olarak yerleşen, ilk günleri halkın nüktelerine ve bu yüzden şikâyetlere uğramasına rağmen diktiği meşalenin ışığına pervâneler gibi gözleri ve

[1] Sebilür-Reşat M. No: 281. 16 Kânunusani 329. Bursalı Mehmed Tahir.

gönülleri üşüştüren Hacıbektaş ve ocağından da tarihimizle ve coğrafyamızla ilgisi bakımından bir parçacık bahsetmek isteriz. Benzeri erler gibi bu zatın da hayat ve şahsiyeti, ideal ve felsefesi esrarlı bir hava içinde efsaneleştirilmiştir.

Menakıp ve Velâyetnâmelerin anlatışına göre: «Bir gün Horasan erleri Belh'te bir meclis kurmuşlar. Acaba Rum'da (Anadoluda) evliya var mı? diye birbirine sormuşlar. Bu sohbette kutup ocaktan bir öksü (alev alev yanan odun parçası) alarak o yöne doğru fırlatmış, eğer demiş: «Rum'da evliya varsa bizim attığımız bu öksüyü tutsun.»

Daha Cengiz türemeden önce Ruma'a göçen bilginler sultanı Bahanın müritlerinden olan Fakih Ahmed adındaki zat, Kırşehir'deki tekkesinde Uryan Baba ve Doğan Atalarla sohbet ederlerken: «Bize bir armağan geldi» diyerek pencereden elini dışarı uzatmış, öksüyü yakalamış ve yere vurmuş, yere dikilen bu öksü filizlenip yemyeşil bir ağaç olmuş...

Rum'daki bu olayı olduğu gibi gören Horasan'daki Kutup, dervişlerinden birisine Rum'a gidip keyfiyeti tahkik etmesini söylemiş. O cemaatin aşçısı olan Bektaş güvercin donuna girüp Rum'a uçuyor, Kırşehirdeki Ahmed tekkesinin damına konuyor, atılan öksünün tekke önünde yemyeşil bir ağaç olduğunu görüyor. Bu sırada Fakih Ahmed: «Bize bir misafir geldi» diyerek karşılamak üzere Doğan, Babayı dışarıya yolluyor, fakat Doğan göremiyor, bunun üzerine Uryan'a bakmasını söylüyor, dışarı çıkan Uryan Bektaşı görüyor. Doğan suretine giren Doğan Baba damdaki güvercinin üzerine saldırınca, Bektaş silkiniyor, adam oluyor ve Doğana diyor ki: «Erenler, âdeme bu vahşî yavuz suretile görünmez.» Doğan Baba: «Buna Rumeli derler, erenleri ziyade vahşî olur.» Ahmed Fakih'in huzuruna giren Bektaş: «Rum'da er var mı?» diye soruyor. Fakih Ahmed Bektaş'ın gözünü sığazlıyor, Bektaş her kaya dibinde bir er görüyor. Tekrar Horasan'a dönüyor, olayı haber veriyor. Kutup ta Bektaş'a: «Yürü, sana Rumun gözcülüğünü verdik» diyor, Ruma yolluyor ve Fakih Ahmed'e de Kutupluk mertebesini bahşediyor. Bir kaç defa Hicaz'a da giden Bektaş Hacı-Hacım sıfatını alıyor. Nitekim, Suluca Karaöyük, bir zamanlar Hacım adıyla da çağrılmıştır.

Âşık Paşazâde de meşhur (Tevarih-i Âl-Osman) adlı kitabında (sayha: 204) Hacıbektaş'ın Anadolu'ya gelişini ve hüviyetini kendi diliyle şöylece anlatır:

«Sual: Ey derviş! bu Rum vilâyetinin dervişlerini ve ülemasını zikrettin, ya «Hacı Bektaş Sultanı» niçin anmadın? Cevap bu: Bu andığım âzizler âliosman vilâyetinde olanlardır, kim andım. Bu Hacıbektaş Âli Osman neslinden hiç kimse ile musahabet etmedi ve andan ötürü anmadım. Hacıbektaş kim Horasan'dan kalktı bir kardeşi dahi vardı «Menteş» derlerdi, bile (beraber) kalktılar geldiler ve andan Kırşehri'ne vardılar ve andan Kayseriye geldiler. Kayseri'den kardeşi Menteş yine Sivas'a vardı, anda eceli mukaddermiş, anı şehit ettiler. Bunların kıssası çoktur, cemisine ilmim yetmiştir, bilmişimdir. Hacıbektaş Kayseri'de Karayol (Karaöyük) a geldi, şimdi mezar-ı şerifi andadır, ve hem bu Rum'da dört taife vardır kim misafirler içinde anılır. Biri Gaziyan-ı Rum, biri Ahiyan-ı Rum ve biri Abdâlân-ı Rum ve biri Baciyan-ı Rum. İmdi Hacıbektaş sultan bunların içinden Bacıyan-ı Rumu ihtiyar etti kim o Hatun anadır, anı kız edindi, keşif ve kerametini ana gösterdi, teslim etti, kendi Allah rahmetine vardı.»

«Sual: Bu Hacıbektaş Hazretinin bunca müridi ve muhibbi vardır, bunların biy'atları ve silsileleri nereden olur? Cevap: Hacıbektaş Hatunana'ya ısmarladı, nesi varsa. Kendi bir meczup budala âzizdi, şeyhlikten ve müritlikten fariğ idi. Abdal Musa derlerdi bir derviş vardı, Hatun ana'nın muhibbi idi. Ol zamanda şeyhlik ve müritlik eğin zahir değildi, silsileden dahi fariğlerdi. Hatunana ol âzizin üzerine mezar etti. Geldi bu Abdal Musa bunun üzerinde bir niçe gün sakin oldu. Orhan devri geldi, gazalar etti.»

«Sual: Bu bektaşiler ederler kim «Yeniçerilerin başındaki taç Hacıbektaşındır?» derler. Cevap: Yalandır ve bu börk hod Bilecik'te Orhan Gazi zamanında zahir oldu, yukarıda beyan edüp dururun ve illâ bektaşiler giymeğe sebep, Abdal Musa Gazya geldi ve bu Yeniçeri'nin arasında bile yürüdü, ve bir Yeniçeriden eski bir börk diledi, Yeniçeri dahi virdi. Yeniçeri üsküfünü çıkardı bunun başına giydirdi. Abdal Musa vilâyetine geldi, ol börk bile başında, sordular kim: «Bu başındaki nedir?» Ol cevap etti: «Buna Slf-elfi derler», dedi; Vallah bunların hakikati budur.»

«Sual: «Bu Hacıbektaş oğlu Mahmud Çelebi kim ol Resul Çelebinin oğludur, ya anın müritlerinden ehl-i ilminden kimse var mıdır? Cevap: «Vardır, bengi (esrar içenler) zengi (içi karalar) topluk ve zopluk (kabalık ve cahillik) ve şeytanî âdetler bunlarda çoktur ve bu halk bilmezler anı şeytan mıdır veya rahman mıdır? ve her kimse kim Hacıbektaş Âl-Osmandan kimse ile musahabet etti derse yalandır, şöyle bilesiz».

Saru'nun Hacıbektaşı, Kırşehir Valisine şikâyeti:

Bu yabancı dervişin Kadıncık Ana'ya misafir oluşunun halk arasında uyandırdığı dedikodudan müteessir olan Saru'nun ilin valisi Nureddin

Cace'ye şikâyette bulunduğunu Hacıbektaş vilâyetnâmesinden naklettiğimiz şu parçadan öğreniyoruz:

Saru bir gün eyledi bir fikr-i bed
Yani Hünkâre ede bir mekr-i bed
Kardeşüm der il sözünden gam yimez
Yoluna vargit o dervişe dimez
İlin ıssına doruben vareyin
İşbu halimi ana haber vereyin
Gönderüp âdem gidersün buradan
Nüktesin çekmek bu halkın biz neden
Böyle fikreyleyüben oldu revân
Sürüben Kırşehri'ne geldi heman
Ol zaman Kırşehri ulu şehridi
Orta yerinden geçen hem nehridi
On sekiz bin derler evi var idi
Burç-u baru çevresi hisar idi
Beği adı idi Nureddin Cece
Diyeyin anın ahvalin nice
Sancağı beği idi Kırşehi'nin
Parişahtan sancağı idi anın
Saru gelüben girdi katına
Halini arzetti hazratına
Nâibinden birine emreyledi
Var ne dirse bu anı eyle didi
Gitti Nâip Karayük'e çün irer
Üç Pınar yanına kıldı nazar
Ol pınara şimdi derler uç pınar
Suyu hamamın bil andandır ey yâr
Gördü bir derviş anda oturur
Çün onat deyüben anı görür
Bildu Saru didüğü derviş budur
Saru'ya ol mu? didi; didi: budur
Didi Hünkâre ki ey derviş-i âziz
Didi Nureddin Cace Bey bilesiz
Burada ayruk oturmasun didi
Nereye gider ise gitsün didi
Çün işitti bunu Hünkâr hazreti
Ne oldu saldın didi gayet katı
Milkin ıssı gibi söylersin sözün
Öyle isen doğrusun bildir özün
Bu sözü nâip işidüben döner

Geri Kırşehri'ne attan iner
Girdi Nureddin Cace'ye söyledi
Sergüjeştin külli malûm iyledi
İşidüben bunu Nureddin Cace
Kakıyuben hele yattı ol gice
Taylıcak doruben ata atlanur
Öğle vakti köye irişti gör
Gördü kim bıyıkları uzamış
Kissenüz bunu nedür bunca iş
Dir çeleksüz Şahin olmaz bilesüz
Didiğim remzin fikrin kılasuz
Tırnağına baktı gördü kim uzun
Uzadursun bu didi sen niçün
Dir Şâhin tırnaksız olmaz bu gezin
Anla bunun ne demktür yüzin
Dur bile dervişdir abdest alalım
Vaktıdır öğle namazın kılalım
Su getirin didi Hünkâr hazreti
Almağa abdest kılalum niyyeti
Nurdin bir kuluna emreyledi
Su getur şol çeşmeden vargıl didi
Maşraba alup o hizmetkâr ele
Su getüruben önüne kor hele
Çünkü hünkâr suyu koydu avucuna
Avcı içine hemen döndü kana
Nurdin Caceye kanı gösterür
Dir dürüst olur mu abdest bunu gör
Dir dürüst değildir illâ meğer
Maşrabaya kan keklikten damar
Keklik etmiştik yolda bugün şikâr
Kaba andan damlamış kanı şikâr
Eline maşrabayı kendi alur
Getürüp hünkâr önünde koydurur
Koyucak avucuna ol sudan heman
Gök kızıl oldu suyun rengi cân
Sıhra hamledip didi derviş işit
Kolayın kande ise var anda git
İrte öğlen bunda görürsem seni
Ocağa yakdururan bilgil anı
İşidüp hünkâr sözün döner ana
Nice remzedersin anı gör sana

İrte öğle çıkar isen sen eğer
Bildüğün gibi idesün didi kâr
İrte öğleyin seni gelüp dutalar
Kuru göne koyup esir ilteler
Komayalar ehlini görmekliğe
Söz alup anlara söz virmekliğe
İlteler bir yere seni koyalar
Yani ki kaydını senin yapalar...

Bu masla da böyle devam eder.

Hacıbektaş'ın gerçek hüviyeti:

Horasan erlerinin Urum diyarına bir gözcü olarak yolladıkları Hacıbektaş ve uyarları hakkında aynı yolun yolcusu ve önderi olan Baba İlyas'ın torunlarından Ahmed Âşiki'nin yukarıya naklettiğimiz pek de saygılı olmayan sözleri; Vilâyetnâme yazarının bu âziz hünkâra karşı muhabbetini kelimeler ve satırlar arasına gizlemesine rağmen bu saçı sakalı birbirine karışmış, tırnakları uzamış, hüviyeti meçhul sihirbaz dervişin, Kadıncık Ana'ya misafir oluşundan ötürü halk arasında başlayan dedikodularından üzülen Saru'nun Nureddin Cace'ye şikâyeti, vali ile aralarında geçen sert konuşma, tabiatiyle insanda şüphe uyandırmaktadır.

Kıymetli tarihçimiz Dr. Profesör Fuat Köprülü Bektaşiliğin Menşe'leri (Türk Yurdu, No. 8, Mayıs 1341) başlıklı makalesinde Müverrih Âşık Paşazâde'nin Hacıbektaş'ı «tarikat tesis edemiyecek bir meczup» şeklinde göstermesini garazkârane bir isnad olarak karşıladığı gibi, silsilei tarikatını «Kutbiddin Haydar, Lokman Serhas, Ahmed Yesevi» gibi büyük sofilere iysal eden ve ulum-ı islâmiyedeki vukufu her türlü şüpheden azade bulunan Horasanlı Türk Şeyhinin: Makalat, Fevait ve Fatiha tefsirleri gibi eserlerinin de bulunduğunu bazı delillere dayanarak haber vermekte, hattâ Türk - Halk Ansiklopedisi adıyla yayınladığı eserinin birinci sayısında Abdal Musa maddesinde: Âşık Paşazâde'den başlayan bu Bektaşi düşmanlığının Sünnî müelliflerde görüldüğünü ve bu yanlış kanaate Avrupa müdekkiklerile beraber, bir zamanlar kendisinin de iştirak ettiğini, fakat sonradan desteres olduğu yeni bir takım vesikalarla nukat-ı nazarını tadile lüzum gördüklerini tebarüz ettirmektedirler. Sayın bilgin gene bu yazılarında: «Horasanlı bu Türk şeyhinin eserlerinde, kendisine takaddüm eden «mi-karmate» yarı Karmat sofilerin asarından o kadar bariz bir surette ayrılacak büyük husuyetler yoktur; yalnız «on iki imama ikrra» ı, «tevelli» ve «teberri» yi tavsiye suretiyle sarahatan «Şia-i isna aşeriye» esaslarını müdafaa etmektedir. Ancak ilk sâliflere mahsus bu gibi eserlerin umumiyetle «eto

terique» bir mahiyette olduğu ve hiç bir zaman müntehilere mahsus talimat-ı batınıyeyi ihtiva etmiyeceği de unutulmamalıdır. Kıyafet-i hariciyeleri itibariyle «Kalenderî-Hayderî» dervişlerinden farksız olan bu sekizinci asırda «Rum Abdalları» namını da taşıyan bektaşîlerin Osmanlı saltanatının teessüsü ile çok alâkaları vardır; lâkin «Hacıbektaş» ın birinci «Osman» la mülâkatı hakkında Bektaşi menkibelerinde mevcut rivayetlerin aslı olmadığı gibi, Yeniçeriliğin ilk ihdasında müşarünileyhe hayır dua ettiği rivayeti de asla kabul edilemez; «İlk Mutesavvifler» de gösterdiğimiz veçhile Hacıbektaş'ın vefatı bundan çok evveldir» demekte ve «Osman ve Orhan devirlerindeki mütemadî serhad harplerine iştirak eden Türkmen Babaları — tâbir diğerle Rum abdalları hemen umumiyetle Hacıbektaş müritlerinden oldukları cihetle, yeniçeriliğin hiyei teessüsünde onun hatırasile teberrük olunduğunu ve sonra, bunun tarihî bir vakıa şeklinde ağızlarda dolaşarak nihayet tesbit edildiğini; fakat her ne olursa olsun, yeniçeriliğin teessüsünde Bektaşilikle «Ahilik» in pek mühim rolleri olduğunun sarahaten göze çarpmakta olduğunu ilâve etmektedirler.

Hacıbektaş çelebilerinden rahmetli Cemaleddin Efendinin Müdafaa adlı eserinden öğrendiğimize göre: «Hacıbektaş, Horasan'ın Nişabur şehrinde Hicretin 645 yılında dünyaya gelmiştir. Babası Hazreti Ali evlâtlarından İbrahim Sani, anası Nişabur âlimlerinden Şeyh Ahmed kızı Hatem hatundur, bu kadına Hatme, Hatun ana da derler. Ölümü 738 yılındadır. Mehmed Süreyya Bey Sicil-i Osmani'de Şeyh Ahmed'in Ahmed Yesevi halifelerinden olduğunu kaybetmektedir. Bu nisbetlerin, o zamanlar büyük aileleri dört halifeden birine bağlamaktan ileri gelen bir geleneğin tesirinden ileri geldiğine şüphe yoktur.

Hacıbektaş'ın (— reft) kelimesinin ebcet hesabiyle tutarına göre H. 680 yılında diyar-ı rum'a muvasalâtlarının söylenmesine rağmen, Nureddin Cace ile aralarında geçen suyu kan yapma kerameti üzerine Nureddin Cace'nin Mevlânâ ile görüşmeleri, Eflâki'nin yazdığına göre: «Hacıbektaş'ın o sıralarda mesnevileri, gazelleri bütün tasavvuf âlemini dolduran Mevlânâ Celâleddin Rumi'ye bazı sualler sormak için müridi Şeyh İshak'ı Konya'ya gönderdiği rivayeti, Hacıbektaş'ın 680 tarihinden önceleri Anadoluya geldiği kanaatini vermektedir.

Anadoluya geldiği zaman Baba İlyas'ın Amasya'da medfun bulunduğu Babailyas köyünü ziyaret edişinde, bu ailenin çocuklarının oturduğu Kırşehir'e uğrayışında, Rum bacılarından Kadıncık Ana'ya misafir oluşunda, bir vazife ile gelişinin mânalarını, sezmemek mümkün değildir. Hattâ o, Sivas'ta gezerken Saltuk Baba'ya da rastlamış, onunla görüşmüştür. O devirlerde Moğolların baskısı altında bulunan Selçuklular nüfuz ve kudretlerini kaybetmişlerdi; Anadolu baştan başa karışıklık içinde idi. Bir taraftan da Bizanslılar Selçuklular üzerine yükleniyor, her yönde küçük küçük

beylikler kuruluyordu. Bütün bu hercümerci içinde Nureddin Cace gibi, kiyasetli bir valinin idaresi altında bulunan Kırşehir, diğer merkezlere nazaran sükûnet içinde idi. Baba İshak'ın idamından sonra Kırşehir'in Malya çölünde yakalanıp kılıçtan geçirilen uyarları bu bölgelere sığınmışlar ve sinmişlerdi. Baba İshak isyanında medhali olduğu için nefyedilen Baba İlyas'ın da nüfuzu sarsılmıştı. Biraz sonra Baba İshak müritlerinden ve Ermenak Türk âşireti başlarından Nure Sofi'nin oğlu Karaman'ın kurduğu Karaman hükûmetinin beyi Mehmed Beyin, Selçuk oğullarından olduğu sanılan Cimri'nin bayrağı altında İlyas Baba'nın oğlu Muhlis Paşa'nın da muzahareti temin edilerek «çarıklı türkmenler» ve kadınlar ve çocukların iştirakile alevlendirdiği ayaklanma da bir muvaffakıyet sağlayamamıştı.

Gaziler, Bacılar, Abdallar, Işıklar, Ahiler adı altında bu kaynaktan kuvvet alan dağınık teşekkülleri birleştirecek ve perişan gönüllere hâkim olacak manevî bir başa ihtiyaç vardı.

İşte Anadoludaki bu karışık durumu için için takip eden ve ikinci ana yurtla irtibatını kesmeyen Horasan erenleri, gayenin tahakkuku için Hacıbektaş'ı seçmişler ve yollamışlardı. O, acele etmedi, zemin ve zamanı yokladı, iktisadî teşekküllerin başında bulunan Ahi dedelerini bir irşat halifesi olarak tanıdı. Yukarı sayfalarda da temas ettiğimiz gibi Kırşehir yaranile daima temas ve sohbetlerde bulundu ve o da Türkmen çiftçilerinin başına geçti. İyice hazırladığı toprağa yavaş yavaş ve itina ile tohumunu saçtı. Bu tohum en çok, yeniçeri ortalarında filizlendi, yeni hükûmetin belkemiği olan yeni ordu, Hacıbektaş'ı manevî pîr tanıdı. Hacıbektaş Meydanevi kapısında bulunan kitâbede Ahi Murad adının bulunuşu, sonradan bu pîr adına türbe yapılışı ve tesisler vücuda getirilişi, hattâ sonraları 60000 lirayı bulan tekke gelirinin tekke, çelebiler ve ahiler arasında taksim edilişi bu ocağın nüfuzu ve ahilerle ilk günlerdeki birliği hakkında bize bir fikir verir.

Baba İlyas çocukları dağıldıktan, Edebalılar ve Çandarlılar gibi Türk soyundan gelen aileler Osmanlı saraylarında eski mevki ve nüfuzlarını kaybettikten sonra Fatih'in Sırbistan seferlerinden birisinde çocukken esir edip Dimitoka ve Seyit Âli Sultan dergâhında islâm terbiyesi üzere büyütülen ve yetiştirilen ve ikinci Bayezit"le de dost olan Hızır Bâli-Balum Sultan Hacıbektaş'ın ölümünden 169 yıl sonra buraya gönderilmiş, bugün Bektaşilik adı verilen tarikatı tesis ve ruhbaniyetle ilgili Mücerretlik-Bekârlık kolunu ihdas etmiş, hattâ bu vaziyet Çelebilerle dergâh mensupları arasında (kan evlâdı - nefes evlâdı) gibi müzmin bir ayrılığa da sebep olmuştur. Şah İsmail gibi, Anadolu'da siyasî ihtiraslar ardında koşanlar bu ikilikten istifadeye çalışmış, bilâhara kapıyı açık bulup içeri sızan Kızılbaşlık, rafızilik, hurufilik gibi kollar, bu kaynağın safiyetini bulandırmışlardır. Bu nam altında ayaklanan ihtirasları söndürmek için Yavuz Sultan Selim 40000 masum Anadolu çocuğunun kanını akıtmak ıztırarında kalmıştır. Bilindiği

üzere, artık, devlet ve millet için tehlikeli bir unsur haline gelen Yeniçeri ocağı ikinci Mahmud tarafından söndürülürken, o ocağın manevî dayanağı olan dergâh da temizlenmek istenmişse de, bir müddet müstehase halinde devam etmiş ve nihayet Cumhuriyet inkılâbından sonra tamamen ortadan kaldırılmıştır.

HACIBEKTAŞ DERGÂHI

Günbegün harabiye yüz tutan ve yerinde dükkânlar ve parklar yaptırılan dergâh, kasabanın tam ortasındadır. Eski durumuna göre üç avludan ve müteaddit bahçelerden ibarettir.

Birinci avluda dergâha gelen misafirlerin, ziyaretçilerin ikametine mahsus misafirhane ve ahırlar vardı. Ayrıca ekmekevinin kapısı da bu avluya açılmakta idi. Evkaf İdaresi 1927 tarihinde eski misafirhâneyi yıktırarak yerine kârgir büyük bir bina yaptırmaya bşalamışsa da dergâhın kapatılması üzerine yarım kalmıştır. Şimdi hükûmete tahsis edilmiştir.

Bu birinci avluda, atevinin önünde, kırmızı taşlarla süslenmiş çeşme üzerinde eski arab harflerile şu kitâbe vardır:

1 — Asitanı Hacıbektaşı Velide niçe zat
Eser hayrederek eylemiş ümmidi necat
2 — İşte bu eseri muteber inşasına da
Türbedar Feyzi Baba [1] oldu delilülhayrat
3 — Çkaeri Aliaba Fatıma Fikriye hanım
Yaptı bir çeşme ki tahsin eder ehli hasenât
4 — Dilerim baisi banisini zatı vehhap
Kevser yap ile seyrap ede ruzu arasât
5 — Aktı tarihi mizabı kalemden Kâmî
Şühedâ aşkına içiniz yahu abı hayat
Harrere Mustafa Vasfi Nevşehrî
1320

Çeşmenin yanındaki tezyinatlı kapıdan ikinci avluya girilmektedir. Burası müstatil şeklinde, etrafı sütunlu revaklarla muhat genişçe bir meydandır. Meydanın kapıya yakın bir yerinde çeşme ve havuz vardır. Sağda, ekmekevi, aşevi, cuma camisi; solda: mihmanevi, meydanevi, kilârevi sıralanmıştır.

[1] Fevzi Baba, dergâhın kapandığında son baba olan Salih Niyazi babadan bir evvelki baba. Mezarı Hacıbektâştadır.

Kilârevinin üstünde yazlık odalar vardır. Meydandaki havuzun üstünde kırık bektâşî tacının altında:

1324 Maşaallah 1326

Bahrı ummanı vilâyet Hacıbektaşi Velî
Hanikahı feyzi baridir heman cennet mesil
Valii Beyrut devletlû Halil Paşa [2] gibi
Bir vezirin hemseri ısmetveri Zehra âdîl
Nazlı hanım bu havuzu itti inşa tekyede
Yaptı gûyâ cennetülme'vada ayni selsebîl
Hacı Feyzullah baba gayret ve himmet ile
Oldu icrada bu havzı safa-bahşın delil
Sakî kevser şehidi kerbelâ aşkına
Herbiri olsun ilâhî naili ecri cezîl
Kilki Remziden güher tarih caridir
Babı kevser oldu bu havzı dilârada sebîl

— Mehmet Esat —

Havuzun sağ gerisinde, ekmekevinin önünde, Mısırlı Kara Fatma tarafından gönderilen meşhur aslanağzı çeşmenin kitâbesi:

1 — Nuş eden bulur hayatı cavidan
Çeşmei hayvan ki derler işte bu
2 — İç şehidi kerbelânın aşkına
Ver salât ile selâm ile vuzu
3 — Cevheri tarihi söyle Hilmiya
Aslanın ağzından aktı buzlu su

— 1270 —

Aslanın tepesinde de Ya Ali ve altında da zülfukar yazılıdır. Çeşmenin sağındaki duvara gömülü taşta şu kitâbe okunmaktadır:

1 — Malkoç Bali ibni Ali [1] Hazretleri
Gaziler serdarı ve erenler serveri
2 — Hacıbektaşı Velinün aşkına
İledi cari bu ayni kevseri

---

[2] Osmanlı Paşalarından olup Arnavud ve Bektaşî idi. Yakın yıllarda İstanbulda öldü.

[1] Bali Bey (Malkoç oğlu) - ikinci Bayezit devri şuc'an ricalinden olup hayli vakit Silistire Valisi bulunmuş: ve isyan etmiş olan Aflak voyvodasına karşı sevkolunan askerde bulunduğu gibi, Macaristana dahi sevki askerle Varadin kalesini ve diğer bir çok yerleri zabt, badehu Perut nehrini tecavüzle Akgerman'ı zaptetmek teşebbüsünde bulunan Buğdan Voyvodasını terbiye etmiş, 904 tarihinde kırk bin askerle Lehistanın üzerine yürüyüp, şanlı bir muzafferiyetten sonra ganaimi kesire ahzile dönmüştü. — Kamusülâlâm: Şemseddin Sami —

3 — Tarihi dokuz yüz altmış ikide
Teşnelikten oldu abdalân beri

Aslanlı çeşmenin yanında, solda, ikinci direkte, karine ile okunabilen şu kitâbe vardır:

Ey günahkâr örtün yüzü kara
Ne yüzle hazrete karşı vara

— 951 —

Aşevinin önündeki kemerin üzerinde:

Tecdit kıldı bin iki yüz sekseı altıda
Aşhaneyi, tak ve revakı Hasan dede

Aşevinin içinde, orta kapı üzerinde, ortasında künk bulunan iki teslim taşının altında:

١ ــ بنا هذالمطبخ المباركة الحاجى بكتاش الخراصانى
٢ ــ المعمور و صاحب‌الخيرات بالى بك بن غازى مالقوچ رحمةالله عليه : ٩٦٨

Aşevinin yanındakiCuma camiinin kitâbesi:

١ ــ هذا بنا المسجد فى ايام سلطان الاعظم سليم شاه
٢ ــ ين بايزيد خان على بن شهسوار بك فى سنه : ٩٢٦

Avlunun solunda, Mihmanevinden sonra gelen Meydanevinin önündeki sütunda:

İdüp tamirini hayrat
Nebi dede olsun dilşat
Sene bin iki yüz otuz
Sekizde eyledi bünyat

---

[1] Ali Bey — Zülkadiriye ümerasından olup Şehsuvar Beyin oğludur. Yavuz Sultan Selim Hanın Çaldıran seferi avdetinde Zülkadiriyeden Alâüddevle'yi katil ve memleketini zaptettiğinde, valiliğini sahibi tercemeye vermişti. Badehu Sultan Süleyman devrinde bunda dahi istiklâl hevesi hissolunmakla evlâdiyle beraber katlettirilerek, Zülkadiriye hânedanînın büsbütün nam ve nişanı reffedilmiştir. — Kamusülâlâm —

Meydanevindeki kemerin üzerinde:

İtti tamirin Türabî hanei takın cedit
Avni hak bin iki yüz seksen iki tarihi bedit

Meydanevinin kapısı üzerinde de taşa mahkük:

kitâbe mevcut ise de alt tarafı okunamamaktadır. **Meydanevinden sonra** gelen kilârevinde bir kitâbeye rast gelinmemiştir. Adlarından **da anlaşıldığı** üzere iş bölümü üzerine kurulan bu evler hakkında **biraz malûmat** verelim:

Ekmekevi:

Bir babanın bşakanlığı altında bulunan bu evin vazifesi: **dergâha ait** ekmekleri pişirmekti. Dergâhta hizmet eden kadınlar **bir yabancı geldiği** zaman bu evde toplanırlardı.

Aşevi:

Bu evin vazifesi yemek pişirmek, muharrem ayında **aşure kyanatmaktır.** Bu evde müteaddit ve kemerli büyük ocaklar vardır. **Ortadaki ocakta** bulunan meşhur ve mukaddes kazanda aşure ve büyük **Cem âyinlerinde** yemek pişirilirdi. Bu işler bir takım merasime tâbi idi. **Aşure ayı gelince** dünyanın dört bucağından meraklı misafirler ve Bektaşiler **üşüşürdü. Tarihî** kazan dergâh kapatıldıktan sonra Ankara müzesine taşıtılmıştır.

Mihmanevi:

Bu eve düşen vazife de yolcuların ve ziyaretçilerin yime, içme ve yatma işlerine bakmaktı.

Meydanevi:

Dergâhın ve bektaşiliğin en esrarlı ve önemli evi **bu evdir. Bu ev** yabancılara daima gizli tutulmuştur. Tarikata girme, ikrar **ve nâsip alma** merasimi, cem âyinleri bu evde yapılırdı. Bu merasim **hakkında Ahiler** bahsinde kısa bilgiler vermeğe çalışmıştık.

Kilârevi:

Bektaşiliğin en son ve yüce makamı olan **Dede baba bu evde oturur,** ziyaretçileri bu evde kabul eder, dergâhın kasası, **kıymetli eşyaları, yiyecek**

ve içeceği bu evde mahruz bulunurdu. Bu evin dolambaçlı kapıları, gizli daireleri, her evin arkasında olduğu gibi bu evin arkasında da geniş bir bahçe ve içinde köşkler vardı. Baba hatırlı ve nüfuzlu konukları, muhip ve mensupları bu köşkte kabul eder, onlara ziyafetler çekerdi.

Babalar arasında kaydı hayat şartiyle seçilen, **Allah — Muhammed — Ali**'yi temsil eden, gayri mes'ul ve lâyuhtî bir şahsiyet olan Dede babanın buyruklarına bütün bektaşiler körkörüne itaat ve inkiyat ederlerdi. Dedebabanın bir vazifesi de mensuplara ve ziyaretçilere pîri ziyaret ettirmek, türbenin mumlarını eliyle yakmaktı.

Dergâh orta Anadoluda kurulmuş büyük bir çiftlik idi. Bir çok tarlaları, Hanbağı ve Dedebağı [1] adında ağaçlıklı, bağlı bahçeli, sulu suvatlı bahçeleri vardı. Bu bağlar maiyetlerinde müteaddit dervişler bulunan babaların idaresi altında idi. Bir çiftlik kadar geniş ve her türlü teşkilâtı haiz olan bu bağlarda sebze ve bostan yetiştirirler, arı ve tavuk beslerler, şarap, sirke kurarlar, pekmez kaynatırlardı. Tabiî bütün bu teşekküller, Dedebabanın nezaret ve direktifi altında hareket ederler, onun bilgisi olmadan hiç bir şey yapamazlardı. Nasıl Ahiler, şehirlerde esnaf kurumlarının liderleri idiseler, Bektaşiler de köylerde çiftçilerin başı hükmünde idiler.

İlk zamanlarda Dede-babaların ekseriyetini Türkler teşkil etmekte idi. Fakat, son zamanlarda dergâh Arnavud babaların tahakkümü altına girmiş, Türk babalara ehemmiyet verilmez olmuştu. Osmanlı Padişahı İkinci Mahmud Yeniçeriliğe son verdiği zaman, bektaşiliğe de büyük bir darbe vurulmuş, babaların bazısı nefiy, bazısı katledilmiş, ayrıca hükûmet tarafından bir Nakşibendî şeyhi tayin edilmişti. Bu tarihten itibaren Dede-babalık makamı da kaldırılalrak sadece baba denilmeğe başlanmıştır. Fkaat dergâhta, dede-babanın rolünü üzerine alacak olan bu şeyh kendisinden beklenilen vazifeyi ifa edememiş, işleri cuma ve bayram günleri veyahut da dergâha yabancı birisi geldiği zaman vakit namazı kıldırmaktan öte geçememiş, bazıları babaların manevrarlarile iftiralara uğramış, bazıları da bektaşi olup gitmiştir. Vaktiyle Kırşehirde yol kondöktürlüğü yapan alaylı adamların başlarına sarık sararak dergâha şeyh tayin edildiği bile görülmüştür.

HACI BEKTAŞ TÜRBESİ:

Hacı Bektaş'ın ve Balım sultanın türbeleri üçüncü avludadır. Burada dervişlerin mezarları vardır.

---

[1] Bu bağların adları Bektaşî nefeslerinde de geçer:

Hanbağına kurulmuş âşıkların otağı
Gülzarı aşk oluptur mestaneler durağı
Ey sakii müebbet sun bize aşk meyinden
Faş olmasın bu esrar vardır yerin kulağı

Hacı **Bektaş** türbesinin müzeyyen ve çok güzel bir medhali vardır. Bu **medhalin** üzerini sonradan yapılmış olan geniş bir saçak kısmen örtmektedir. **Selçuk** mimarisinin güzel örneklerile işlenmiş olan mermer kemerler **ve** söveleri maatteessüf yağlı boya ile boyanmıştır. Medhalin önüne varmak **için** iki kademe aşağı inmek lâzımdır.

Üstü örtülü bu sahanın tarafeyninde dergâhta ölen babaların kabirleri, **karşıki** duvarda da bunların muhtelif renkte taşlara yazılmış kitâbeleri **vardır.**

Türbeye girerken soldaki kitâbeler. Yeşil rentke; Ak babanın kitâbesi:

HU DOST

Her kula olmaz müyesser sen nasibe bak baba
Ruhu şad olsun yer etmiş ak kapuda Akbaba
Canını canane tapşırdı niyaz yollu şeha
Pîr eşiğinde koyup başını yattı Akbaba

Kırmızı renkte Baba Vahdetî'nin kitâbesi:

Geç geçenden sorma ey dil mazi ve müstakbeli
Himmetin hazır ola herdemde Baba Vahdetî

Koyu yeşil renkte Sersem Ali babanın kitâbesi:

Ehli diller zümresinden olmaz illâ ehli dil
Hicreti sersem Ali baba akuptur ve denli(?)

Kara babanın kitâbesi:

Kâbei vuslunda irmiş mahrem olalı laaba (?)
Pîr eşiğin eylemişti meskeni kara baba

Türabî Mahlaslı Ali babanın kitâbesi:

Şerbeti mevti içirdi akibet devran bana
Vakti saat irdi mühlet vermedi biran bana
Var ümidim kat'ı dest etmem tutup damanını
Merhamet şefkat kılar elbet şeyhi merdan bana
Mahlesim derler Türabî namım elhac Ali
Post-nişlik hizmetin hak eyledi ihsan bana
Vüsatın elde iken söyle didi tarihini
Hame destimde işaret eyledi bir can bana
Şerimsarım rusiyah cürmümle şahım elâmân
Pîri hünkârım meded kıl eyle bir derman bana
Cemaziyelevvel 1285 Derviş Abdullah

Hakî Ali babanın mezar taşında:

Kâşifi ilmü ledündür hem hakikatta temam
Zümrei naciye dahil nur Hakî Ali baba
Fescüdu emrinde izharı sadakat gösterüp

Mastarı rahı hidayettir Hakî Ali baba
Bunca dem ol hazreti Pîrin makamında mukim
Destigiri uns oluptur ol Hakî Ali baba
Sıdkı ahdinde vefa kıldı erenler rahına
Gitti firdevse hakikaten bir Hakî Ali baba
1216

Hacı Mehmed babanın kitâbesi:

Türbedarı Hacıbektaşı Veli
İşte bu merdi dilagâh oldu
Hizmeti Pîre edip bezli vücut
Farigi mertebe ve cah oldu
Bastı hem menzili irşade kadem
Nice dem bedrikai rah oldu
Rabii şehri muharremde göçüp
Şüheda cenbine hemrah oldu
İde hak aliabâye mülhak
Ki bu maksat ana dilhah oldu
Tam tarihi vefatı Kâmî
Şu iki mısraı cangâh oldu
Türbedarı Hacı Mehmed baba zey
Maili hüsnü ilallâh oldu

1315

Dikkat edilirse kitâbeler, imlâ ve vezin hatalarına rağmen, türkçedir. Babalar içinde âlim, fazıl ve şair olanları da vardı. Zaten bektaşiliğin bir hususiyeti de nefes ve âyinlerinin Türk ve türkçe oluşudur.

Türbenin birinci kapısı tezyinatlıdır. Üstünde, ortada taşa işlenmiş çift kartal, altında bir ibrik vardır. Kapıdan loş bir koridora girilmektedir. Koridorun sağında karanlık çilehane, karşısında genişçe bir yüklük vardır. Türbenin ikinci kapısı üzerinde de şu kitâbe okunuyor:

١ ـ قد بنا العبد مسجداً لله حامداً شاكراً على نعمايه قال وقت التمام تاريخاً ان
هذا مسجد للاله
٢ ـ بنا هذا المسجد المبارك فى جنب تربة سلطان العارفين الحاج بكتاش الخراسانى
نور الله مرقده
٣ ـ فى ايام السلطان اعظم سلطان شاه بن سليم خان مراد بن عبدالله امير لوا
ياسين آباد سنه تسعين و تسعمائه ٩٨٠

Bu kitâbeye nazaran türbenin Hacı Bektaş'ın ölümünden 242 yıl sonra Yasinabad livası emiri Murad bin Abdullah tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır.

Bu kapıdan genişçe bir salona girilmektedir ki burası kırklar meydanıdır. Vaktiyle bu meydan avizeler ve halılarla süslü idi. Solda çelebilerin, hususî bir odada Güvenç abdalın, sağda babaların sandukaları vardır. Sağdaki bir kapıdan da Hacı Bektaşın yattığı türbeye girilmektedir. Gümüş kaplamalı kapının sağ kanadında:

Zuhur eyler nefsi evliyadan
Anlara ilham erişir hüdadan
Nefesi dud unefsi evliyanın
Bu bab etti hepsi olanın

Sol kanadında da:

Kalender şahı Hacıbektaşı Velinin
Evlâdından âyân oldu Ali'nin
Bin on dokuzunda tarih el-
Valii mirliva Kırşehri ez rad
Bin Ali fişehri muharrem sene 1019

BALIM SULTAN

Bektaşilerin ikinci pîr olarak saygı gösterdikleri Hızır Bali'nin yani Balim Sultan'ın türbesi Hacıbektaş dergâhının üçüncü avlusunda Hacıbektaş türebsinin kırk metre kadar doğusundadır. İnşa tarzı Selçukî mimarisi üslûbundadır. Türbenin methali önündeki Bektaşiler'ce kutsal tanınılan dut ağacının altında mermer sütun üzerinde şu kitâbe vardır:

Bir tahtayı taht etti rahtını verüp bâde
Hâk oldu ayaklarda şah-ı felek-rifat.

Bu mezarın Kalender Baba'ya ait olduğu söylenmektedir.

Balim Sultan'ın kabrinin bulunduğu kapının üzerinde taşa işlenmiş, Selçukî sülüs:

١ – بنا هذا القبة الشريفة الامير العالى بك بن شهسوار بك
٢ – لقطب اوليا و خلاصة البدلا حضر بالى بن رسول بالى بن
٣ – حاجى بكداش لخراصانى نورالله مرقده فى تم سنه خمس وعشرين وتسعمائه.

kitâbeden «evliyaların kutbu, budalaların hülâsası Hızır Bali bin Rasul Bali

bin Hacıbektaş El-Horasanî'nin kubbe-i şerifesini büyük emir Şehsüvar Bey oğlu Ali Bey'in 915 senesinde inşa ettirdiği anlaşılmaktadır. Halbuysa merhum Çelebi Cemaleddin Efendinin 1327 tarihinde İstanbulda bastırdığı M ü d a f a a adlı risalesinde «ehl-i tarik arasında Balim Sultan adıyla maruf Hızır Bali bin Mürsil Balı'nın H. 878 senesinde doğup 927 tarihinde öldüğü bildirilmektedir. Rahmetli üstadım Millî Eğitim Bakanlığı Kitaplıklar Genel Müdürü H. Fehmi Turgal'ın bana verdikleri Balım Sultan'dan Hacı Hasan Dede'nin zamanına kadar pîr evi Dede-Babalarının cülus, ikamet ve vefatları tarihlerini havi bir listede Balim Sultan'ın 907 de cülus, 922 de vefat ettiği kaydedildiği gibi sayın Fuat Köprülü'nün Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar adlı kitbamda da «S: 126, Not: 1» vefat tarihi H. 922 M. 1516 olarak gösterilmektedir ki her halde bu tarihler daha doğrudur.

Esasen bu zatın hayatı da karışıktır. Kitâbede ve Çelebinin Müdafaasında Hacıbektaş'ın torunu olarak gösterilmesine rağmen bir çok tarihlerimiz onun Dimitokalı bir Sırp dönmesi olduğunu yazarlar.

Merhum Şemseddin Sami'nin Kamusulâlâm'ında ve İbrahim Alâeddin Gövsa'nın Meşhur Adamlar adlı ansiklopedisinde Balım Sultan için: «Hacıbektaş'ın müritlerinden [şüphesiz doğrudan doğruya değil; çünkü aralarında 140 yıllık bir mesafe var — C.] ve Bektaşilik âyin ve merasimini kuranlardandır. Bektaşiliğin mücerret kolu da bu zât tarafından tesis edilmiştir. Bektaşi dervişleri tecerrüde alâmet olmak üzere onun türbesi eşiğinde kulaklarını delerlerdi» deniliyor ve Sırp dönmesi olduğu ilâve ediliyor. B. Ahmed Refik'in neşrettikleri bir vesikada Balim Sultan Baba İlyas'ın müridi olarak gösterilmekte ise de tabiî bu da tarikat silsilesi bakımındandır.

OTMAN BABA

Hacıbektaş. Savat pınarının üzerindeki tepede bir mezar vardır ki Otman Baba mezarı denilmektedir. «Otman Baba Vilâyetnâmesi meşhurdur. Dervişlerinden küçük Abdal tarafından yazılmıştır. Bu vilâyetnâmenin eski bir nüshası Maarif Kütüphanesindedir. Sofi Kalenderî babalarından olan bu zat Timürlenk'le beraber Anadolu'ya gelmiş, Rumeli'ye geçmiş, Fatih devrine kadar yaşamış ve Rumeli'de H. 883 Recebinin sekizinci günü vefat etmiştir. Türbesi Akpınar'a yakın Hızırilyas tepesindedir. Bektaşilere ve Bektaşiliğe muarızdır. Adeta bir tarikat müessisidir. Oradaki mezar namına izafe edilmiş bir mezar olacak...» Sayın Abdülbkai Gölpınarlının hususî mektuplarından» Halk Bilgisi Mecmuasında [Birinci cild, 1928] rahmetli Sadettin Nüzhet'in «Muhyiddin Abdal ve Eseri» başlıklı yazısından Otman Baba ile ilgili şu parçayı alıyorum:

«Türk Yurdu mecmuasında [C: 5, No: 27] Halk Bilgisi Derneği idare

heyetinin kıymetli rüknü muhterem «Hasan Fehmi Bey», «Otman Baba Vilâyetnâmesi ünvanlı mühim bir makale neşrettiler. Bu makalede bahsedilen eser, «Hacı Bektaş» kütüphanesinin Meydanevine ait kısmı içinde olup elyevm Ankara kütüphanesinde mahfuzdur.»

«Kitaba «Vilâyetnâme-i Otman Baba» denildiği gibi «Vilâyetnâme-i Şahi», «Vilâyetnâme-i Sultan Baba» da denilir. Eserin münderecatı meyanında «Osmanbaba» demek olan «Otmanbaba» hakkında şu yolda tavsifler vardır: «Yassı yağrınlı, elâ gözlü, kızıl benizli, mücessem heybetli, nazarı ibretli, zâhiri kuvvetli, batını nihayetsizdi. Oğuz dilin söylerdi. Daha kendisi için «ol şerefli koca benim» derdi.» Bu makalede Muhiddin Abdal'ın Otman Baba hakkında güzel bir manzumesi vardır, meraklılara tavsiye ederiz.

*
**

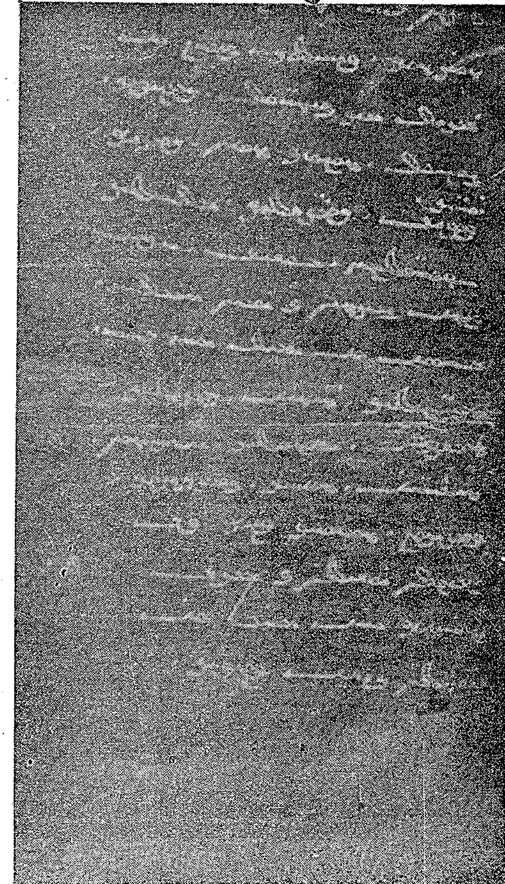
Hacıbektaş'ta bunlardan başka: Kadıncıkana'nın, Bektaş efendinin türbeleri, mimârî değer taşıyan çeşmeler vardır. Fakat cümlesi harâbiye yüz tutmuştur. Şu satırları yazarken başta Hacıbektaşın münevver evlâtlarından B. Rıza Umusoy ve eski meb'uslardan İbrahim Turan olduğu halde âbideleri korumak için bir cemiyet kurmaya teşebbüs ettiklerini, Millî Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünün gereken keşifleri yaptırarak Türbeyi tamir ettireceğini sevinçle haber aldık. Bu âbidelerin tarihî, ilmî ve türistik bakımdan ihya ve imarları bir memleket borcudur. Türkiyemizdeki bütün âbideler, mazideki muhteşem ve medenî varlığımızı bize ve bizden sonraki nesillere aksettiren mihraklardır. Biz bu kaynaklardan ışık alarak istikbalimizi aydınlatacağız. Nasıl ki, bir gövdeye, bir köke dayanmayan bir ağaç yaşamaz, meyva vermezse, zengin ve engin bir tarihe yaslanmayan bir topluluk ta M i l l e t vasfına lâyık olamaz. Büyük şairimiz Yahya Kemal bu ebedî gerçeği şu iki mısraında ne güzel vecizelendirmiştir:

Ben ne harâbî, ne harâbâtiyim
Kökü mazide olan âtiyim...

— İ K İ N C İ C İ L D İ N S O N U —

Cacabey vakfiyesi sonundaki Moğolca parça:

MOĞOLCA PARÇANIN TERCEMESİ

Caca Bey medresesi vakfiyesinin Uygur harfleriyle yazılmış olan moğolca kısmı, ayni zamanda Moğol dilinin bu yazı ile kaleme alınmış en eski belgelerinden sayılabilir. Vesika, daha ziyade bu yönden önemlidir. Esaslı bir şekilde işlenmesini ileriye bırakarak, şimdilik ancak en mühim cümlelerinin transkripsiyonu ile tercümesini vereceğiz (şimdilik okunamamayan yerler ... ile gösterilmiştir):

Metin:

biçin cil cun-u terigün sara-yin hoyar ... Ladik (?) Kermen saray büküi-tür. Caca-yin kübegün inu Nuredin über-ün ... tengri-yin tulada uga bolhacu talbiba ene biçik-tür uragulba. minu hoyna ken-ber aha degü minu. ... kübegün minu. ükin güregen minu. urug sadun (?) minu ene biçik-tür biçikdesen kümün-eçe busu aran ene uga .:. bolgadugu. busu bolgabasu menggü tngri-yin aldal-tu bolduhu. ene biçik-tür biçiksen yosugar bütügecü ... kemekdecü. bide edün noyad...

Tercüme:

Maymun yılı (1272), birinci ayın ikisi ... Ladik Kermen saray iken. Caca'nın oğlu Nureddin'in şahsî ... tanrı hakkı için anlatmak maksadiyle bu yazıda tesbit ettim. Benden sonra hiç kimse: kardeşlerim ... oğullarım, kız ve damatlarım, neslim (ahfadım), bu yazıda yazılmış kimseden başka adam bu ... iş yapsın ... (öyle) yapmazsa, ebedî tanrının cezasına çarpılsın. Bu yazıda yazılmış usule göre iş yapıla ... diyerek, biz şu prensleri (komutanları) . . .

(Bunun arkasından birçok isim zikredilmekte ve münasip cümlelerle metin sona ermektedir). [*]

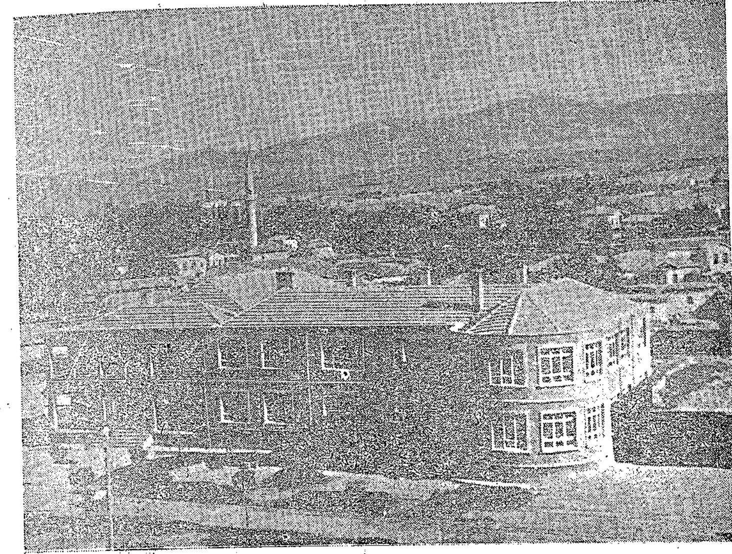
[*] Millî Eğitim Bakanlığı Müzeler ve Eski Eserler Genel Müdürü sayın Bay Hamid Zübeyir Koşay'ın delâletleriyle bu parçanın tercemesini lûtfeden Bay Ahmed Timur'a ve üstad Koşaya şükranlarımı sunarım.

İNDEKS

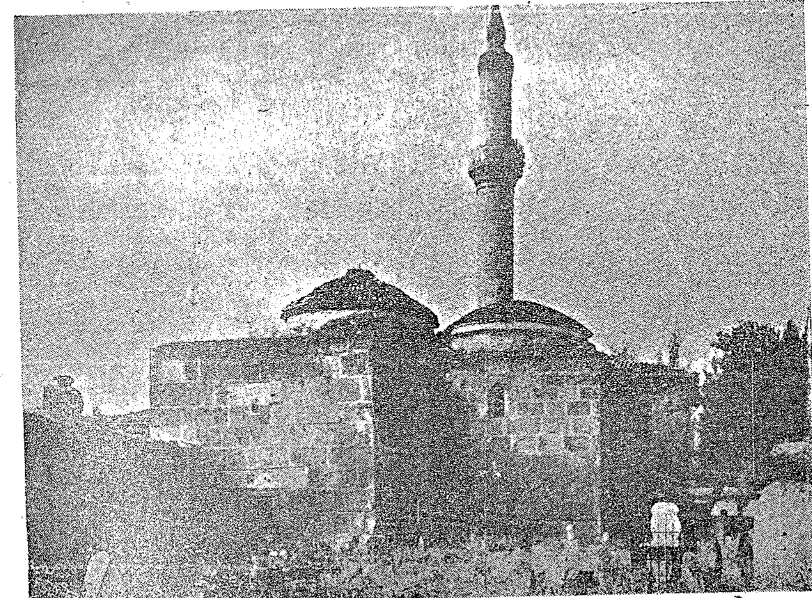
— A —

— B —

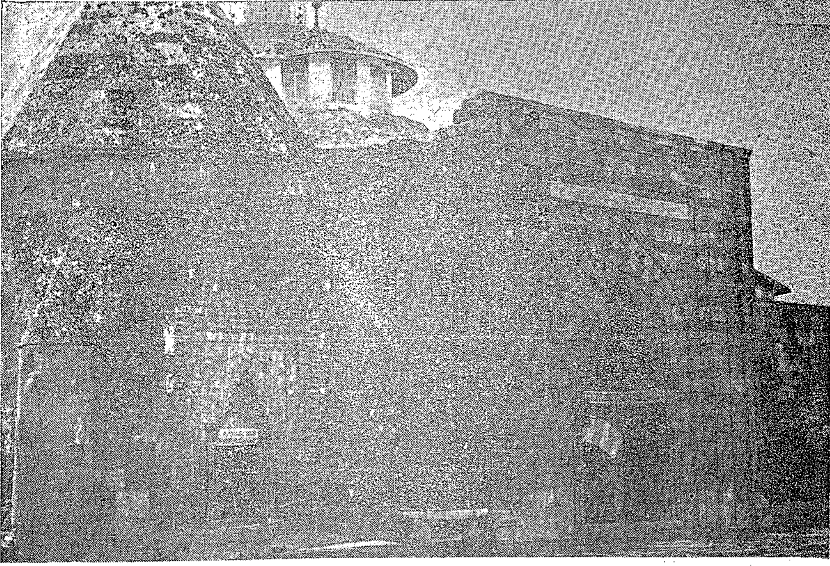
NOT: (Kırşehir) gibi hemen hemen her sayfada geçen isimlerle diğer toplu bir halde bulunan isimler gösterilmemiştir.

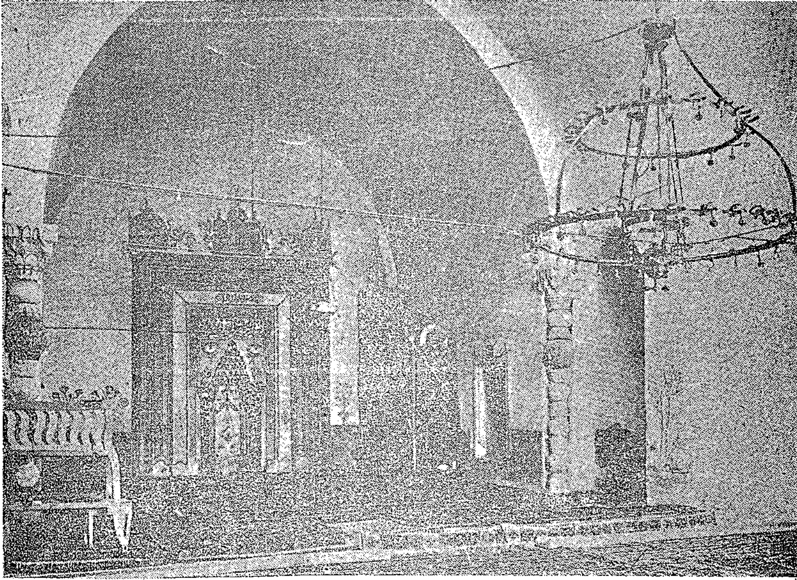
Kırşehir'den bir görünüş

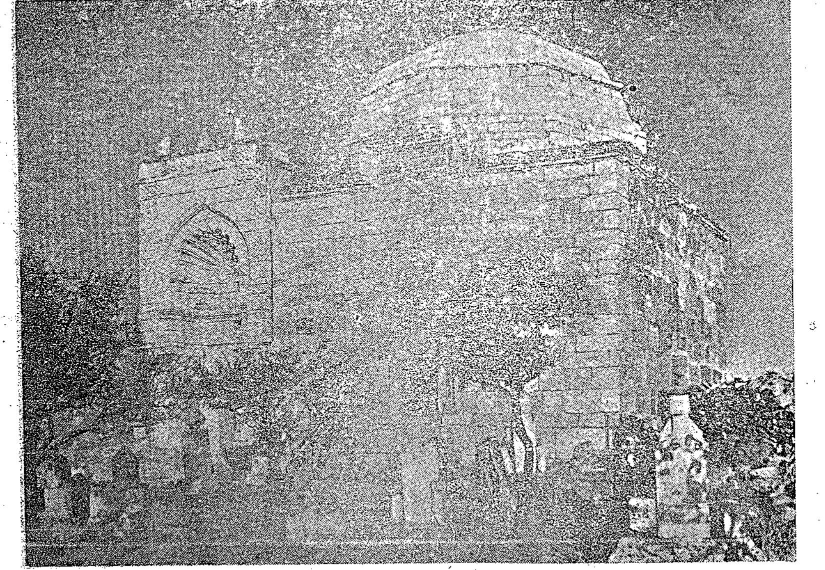
Ahievran Türbesi

Cacebey Camii

Cacebey Camiinin içi

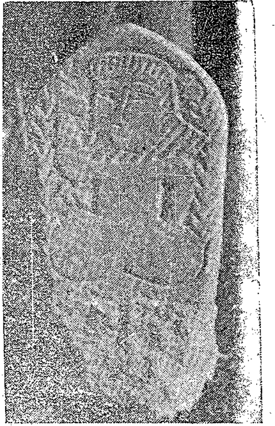

Âşıkpaşa Türbesi

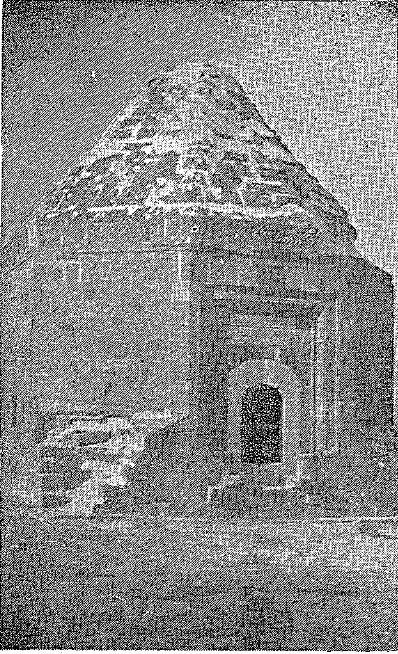

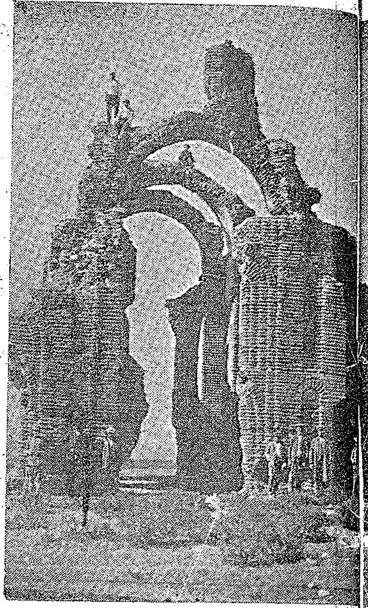
İki mezar taşı

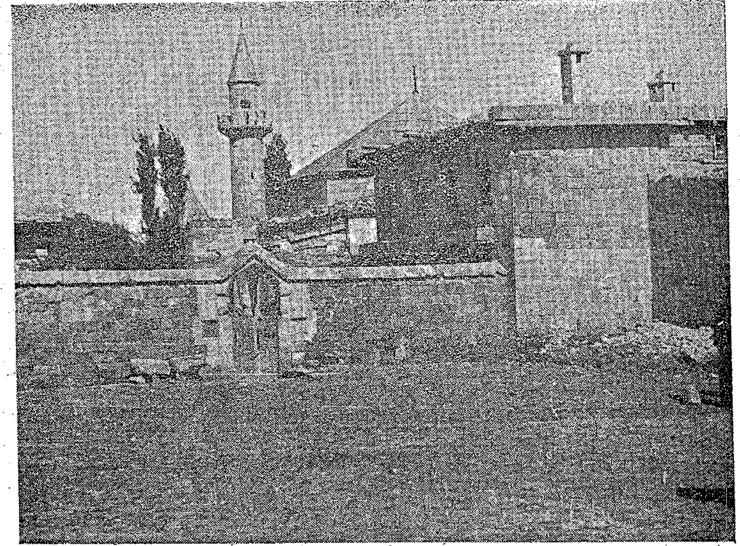
Celâlhatun mezar taşı

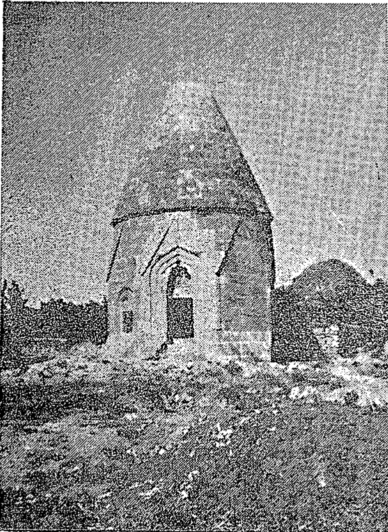
İlhânî Künbedi

Üç ayak

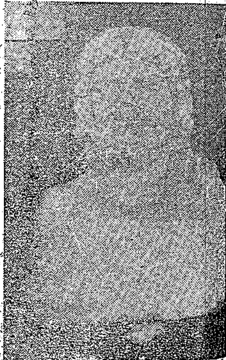

Hacıbektaş dergâhı

Melikgazi Künbedi

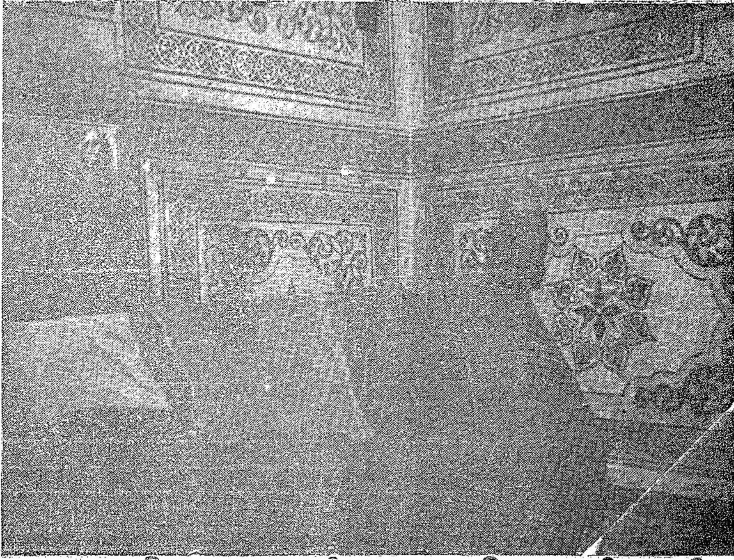

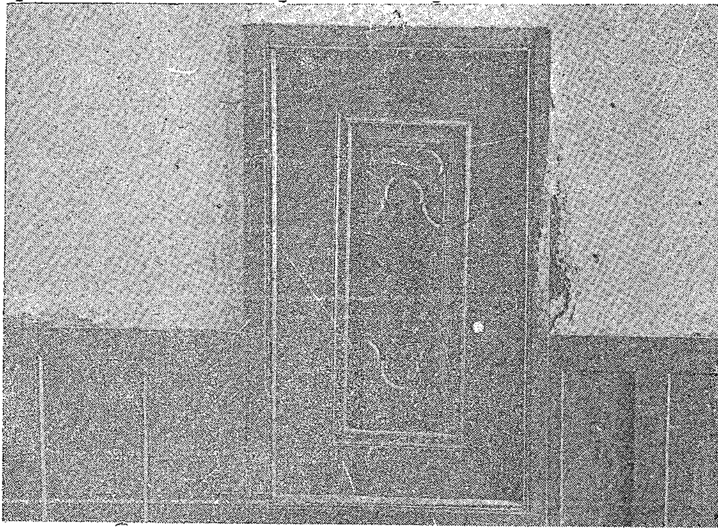
İki heykel

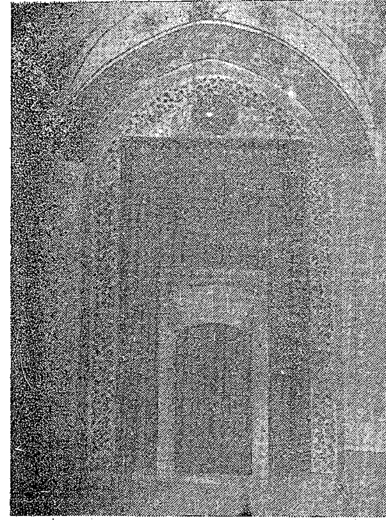
Hacıbektaş türbesinin medhali

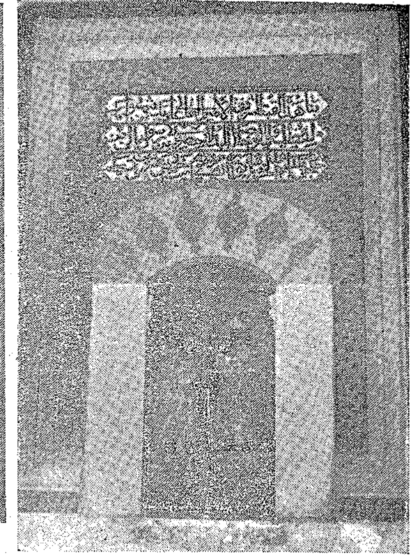
Hacıbektaş sandukası

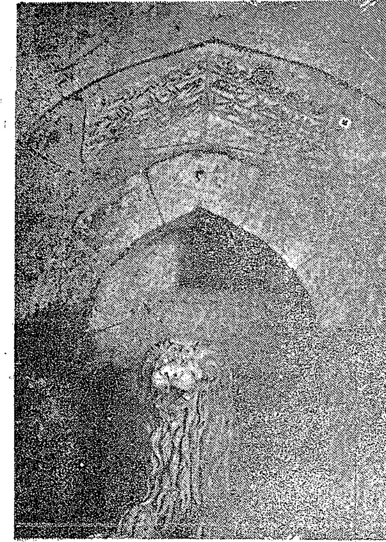
Meydan evinden bir köşe

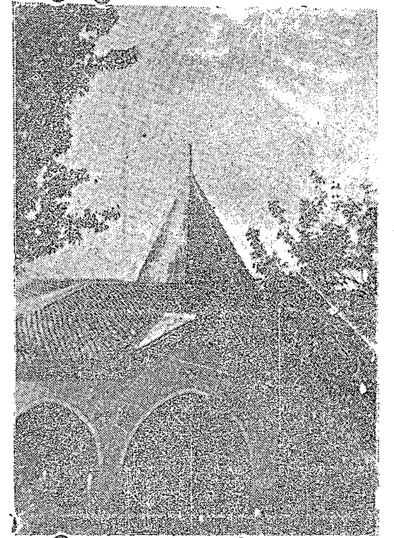
Hacıbektaşın türbe kapısı

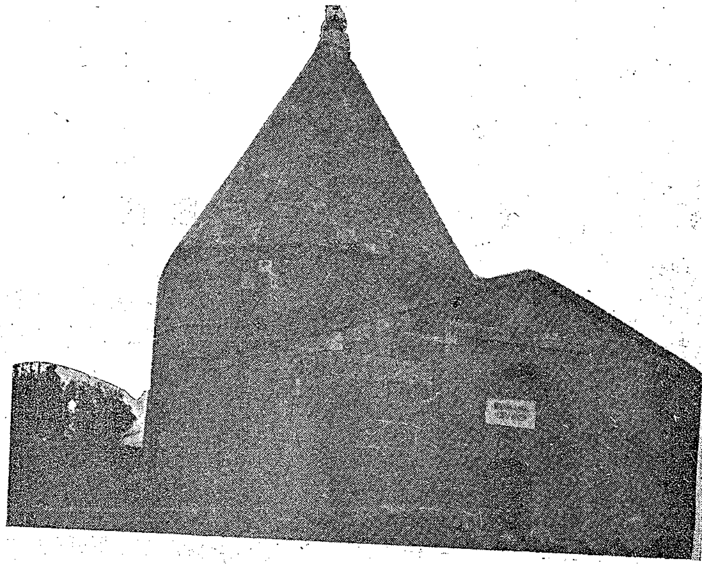
Balum Sultan türbe kapısı

Arslanlı çeşme

Balum Sultan türbesinin medhali

Bektaş efendi türbesi

DÜZELTMELER

Sayfa	Satır	Yanlış	Doğru
17	20	(Kay-) kelimesiyle başlayan bir buçuk satır fazladır. [9] not numarası dokuzuncu satırın ortasına konacaktır.	
26	29	Baba	Başa
26	31	Zelce	Zelec
40	39	Akyürek	Aksüt
67	11	G. revi	Görevi
67	18	âlmler	âlimler
68	7	L	7
94	15	[1] Not numarası dokuzuncu sayfanın sekizinci satırı ortasına konacaktır.	
112	4	(mahkûk:) kelimesinden sonra aşağıdaki kitabe ilâve edilecek:	

١ ـ بدأت بسم الله الرحمن الرحيم عمر هذه العمارة ملك مشايخ سلالة الاوليا اخى
مراد دام دولته في يوم العرفة من رمضان المبارك لسنة تسع وستين وسبعمائه.

İ Ç İ N D E K İ L E R